

การสำรวจ และ การวิเคราะห์แบบการอธิบายต่าง ๆ

สองความหมายของประวัติศาสตร์และปรัชญาประวัติศาสตร์

เพื่อที่จะลดปัญหาความยุ่งยากในการสื่อความหมาย ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจ ในความหมายของ 'ปรัชญา' 'ประวัติศาสตร์' และ 'ปรัชญาประวัติศาสตร์' เสียก่อน ในทัศนะของผู้วิจัย มโนทัศน์ 'ปรัชญา' ที่มีจะมีการกล่าวถึงกันอยู่เสมอ ๆ นั้น มีความหมายอยู่สองแบบ คือ

1. ในความหมายที่เป็นวิชาปรัชญา (philosophical science) อันกำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้แน่นอน หรือกล่าวว่ามีลักษณะเป็น 'ศาสตร์' ที่สมบูรณ์ในตัวของมัน เช่น ญาณวิทยา อภิปรัชญา จริยศาสตร์ ตรรกวิทยา สุนทรียศาสตร์ เป็นต้น แต่ละวิชาย่อมจะมีขอบเขต มีเนื้อหาที่แน่นอนให้กับผู้ที่เข้าไปศึกษา

2. ในความหมายที่เป็นศาสตร์แห่งความเข้าใจ (comprehensive science) ในแง่นี้ ปรัชญาไม่ได้อยู่ในขอบเขตที่แน่นอน แต่มันจะเปลี่ยนแปลงไปตามเนื้อหาของสิ่งที่มันเข้าไปตรวจสอบ ทำความเข้าใจ มันจะเข้าไปตรวจสอบคุณสมบัติฐาน ดูข้ออ้าง การใช้เหตุผล ข้อสรุป ว่ามีความสมเหตุสมผล น่าจะรับได้หรือไม่ มีปัญหามากน้อยแค่ไหน ตัวอย่างเช่น เมื่อเข้าไปตรวจสอบในวิทยาศาสตร์ เราเรียกมันว่า ปรัชญาวิทยาศาสตร์ มันจะเข้าไปดูว่า อะไรคือสิ่งที่เรียกว่า 'วิทยาศาสตร์' ในการทำงานของนักวิทยาศาสตร์ หรือปรัชญาศาสนา มันจะเข้าไปดูว่า แก่นแท้ของศาสนาคืออะไร แน่แน่นอนว่า ปรัชญาวิทยาศาสตร์มิใช่วิทยาศาสตร์ และปรัชญาศาสนามิใช่ศาสนา ซึ่งก็เช่นเดียวกัน เมื่อมันเข้าไปตรวจสอบในประวัติศาสตร์ มันก็ได้ชื่อว่า ปรัชญาประวัติศาสตร์

สิ่งที่นักปรัชญาพหุภาคีตัวเข้าไปในการตรวจสอบศาสตร์ต่าง ๆ ในความหมายที่สองนี้ ก็คือ ลักษณะทั่วไป (abstract) ของศาสตร์แห่งปรัชญาในความหมายแรก และในลักษณะนี้เองที่ปรัชญามักจะสร้างความลงสนทนแก่แก่นักวิชาการสาขาต่าง ๆ (โดยเฉพาะท่านที่ขาดพื้นฐานความเข้าใจทางปรัชญา) ดังเช่น การทำทฤษฎีสัมพัทธภาพที่คนไม่เคยรู้ลึกว่าเป็นปัญหา ให้รู้ว่าสิ่งที่กำลังพูดถึงนั้นมีปัญหาแฝงเร้นอยู่ ตัวอย่างที่ไม่ค่อยดีนักแต่ให้ภาพชัดเจน คือ เรามักจะพูดกันอย่างค่อนข้างมั่นใจเกี่ยวกับช่วงเวลา เช่น 3 ปี อดีต อนาคต

โดยไม่เคยเข้าใจว่า 'เวลาคืออะไร?' หรือ การถกเถียงกันอย่างแทบเป็นแทบตายว่า 'ประวัติศาสตร์' ต่างกับ 'วิทยาศาสตร์' โดยไม่ทราบว่า ทั้ง 'ประวัติศาสตร์' และ 'วิทยาศาสตร์' กินความมากน้อยแค่ไหน หรือ การบอกว่า นักประวัติศาสตร์เคารพหลักฐาน แต่ 'หลักฐาน' หมายความว่าอะไร? อะไรเป็นสิ่งที่บอกว่า ก้อนหินมีใช้หลักฐาน ในขณะที่เหรียญทองแดงสองเหรียญเป็นหลักฐาน เพราะทั้งก้อนหินและเหรียญทองแดงไม่สามารถปริปากพูดได้ว่า มัน 'ไม่ได้เป็น' หรือ 'เป็น' หลักฐาน ตรงกันข้าม นักประวัติศาสตร์ต่างหากที่เป็นผู้บอก ถ้าเช่นนั้น อะไรเล่าที่ทำให้นักประวัติศาสตร์บอกได้ว่า สิ่งหนึ่งเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่อีกสิ่งหนึ่งมิได้เป็นหลักฐาน คำตอบก็คงเป็น ปัญหาทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ ซึ่งก็ถามต่อไปได้อีกว่า ทำไมเขายอมรับทฤษฎีหนึ่ง และปฏิเสธอีกทฤษฎีหนึ่ง หรือ ในทางตรงกันข้าม ซึ่งก็เห็นได้ชัดว่า การจะเลือกเคารพอะไรคงทำไม่ได้ง่าย ๆ เสียแล้ว ดังนั้น จะเห็นว่า 3 ปี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หลักฐาน เป็นสิ่งที่ถูกสมมติให้มีความหมาย และถูกใช้กันต่อ ๆ มา เมื่อปรัชญาไปทำหน้าที่เผยให้เห็นช่องโหว่ดังกล่าว คนส่วนใหญ่มีทางเลือกสองทาง คือ

1. ยังกงเชื่อสามัญสำนึกของตนต่อไป หรือ
2. เชื่อตามผลลัพธ์ที่ปรัชญาได้เผยให้เห็น

แต่แล้วคนส่วนใหญ่มักจะเลือกสามัญสำนึกตามเดิม และปฏิเสธปรัชญาว่า พุดแต่เรื่องเหลวไหลขัดกับความรู้สึก! (พรชัย คุ่มทวีพร 2528: 170 - 171) ซึ่ง รัสเซลล์ ก็ได้สนับสนุนความเห็นของผู้วิจัย เขาได้เสริมปรัชญาในความหมายแรก (Russell 1912: 91) ว่า ในอันที่จริงแล้ว คุณค่าแห่งปรัชญาโดยส่วนมากจะต้องถูกสืบทอดในลักษณะอันไม่แน่นอนของมนุษย์ผู้ซึ่งปราศจากกลิ่นอายแห่งปรัชญา ได้ใช้ชีวิตที่ถูกจองจำไว้ด้วยอคติ ซึ่งเกิดจากสามัญสำนึก หรือ ความเชื่อที่ติดเป็นนิสัยแห่งยุคสมัยของเขาหรือประเทศของเขาและอคติซึ่งเกิดจากความเชื่อมั่นที่ถูกปลูกฝังขึ้นภายในจิตใจ โดยปราศจากการร่วมคิดหรือการยินยอมของการใคร่ครวญด้วยเหตุผล สำหรับมนุษย์เช่นที่กล่าวมานี้ โลกมีแนวโน้มที่จะ แน่นอน จำกัด และชัดเจน สิ่งสามัญต่าง ๆ ไม่สามารถปลุกเร้าซึ่งคำถามและความเป็นไปได้ในมิติที่เขาไม่คุ้นเคย สิ่งเหล่านี้จะถูกปฏิเสธด้วยท่าทีที่โอหัง ทว่าทันทีที่เราเริ่มใช้ปรัชญา (ในการคิด) สิ่งที่เราพบจะเป็นแบบตรงกันข้าม นั่นก็คือ กระทั่งสิ่งสามัญที่สุดที่เราพบในชีวิตประจำวัน ก็ยังนำมาซึ่งปัญหา ที่มีเพียงคำตอบที่ไม่สมบูรณ์เอนามาก ๆ เท่านั้น ที่สามารถจะให้แก่เราได้ แม้ว่า ปรัชญาจะไม่สามารถบอกเราด้วยความแน่นอน ถึงสิ่งที่เป็คำตอบอันถูกต้องต่อความสงสัยที่มันตั้งขึ้น แต่ทว่ามันก็ช่วยแนะนำถึงความเป็นไปได้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการขยายความคิดของเรา และปลดแอกมันออกจากลักษณะทรราชแห่งจารีตประเพณี ด้วยเหตุฉะนี้ ในขณะที่ลดทอนความรู้สึกที่แน่นอนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ ปรัชญาก็ขยายความรู้ของเราอย่างมหาศาลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นไปได้ มันทำลายเสียซึ่งลัทธิเคร่งคัมภีร์แบบขลิบของบุคคลผู้ซึ่งไม่เคยทอ่งสู่แดนที่ความสงสัย (มิได้ถูกจำกัด หรือ) เป็นอิสระ

และ มันได้ยึดชีวิตแห่งความรู้สึกถึงความมหัศจรรย์ โดยแสดงสิ่งที่ค้นเคยต่าง ๆ ในแง่มุมใหม่ ๆ ที่เราไม่ค้นเคย

ถึงจุดนี้ ผู้วิจัยขอวกกลับมาวิเคราะห์ความหมายของมโนทัศน์ 'ประวัติศาสตร์' ผู้วิจัยเคยวิเคราะห์เรื่องนี้ไว้ (2528: 172 - 174) กล่าวคือ ตามความเห็นของ วอลซ์ และ เดเรย์ ที่ร่วมกันว่า ประวัติศาสตร์มีสองความหมาย (ที่จะทำให้ปรัชญาประวัติศาสตร์แยกเป็นสองสาขาด้วย) คือ

ในความหมายแรก : เป็นเรื่องราวทั้งหมดของการกระทำของมนุษย์ในอดีต เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นขั้นตอนที่แน่นอนในความเป็นจริง ซึ่งนักประวัติศาสตร์ถือว่า เป็นงานอาชีพที่จะศึกษา เดเรย์ ได้เห็นว่า เป็นเรื่องในอดีตของมนุษย์เท่านั้น แต่ แมนเดลบอม ได้ขยายความต่อไปว่า การกระทำของมนุษย์จะถูกจัดเข้ามาในปริบทของประวัติศาสตร์ ก็ต่อเมื่อ มันเข้ามาอย่างมีความหมายที่สำคัญในระดับสังคม (-societal significance - Mandelbaum 1938: 9) ส่วน คอลลิงวูด กลับไปเน้น และให้ความสำคัญแก่ความคิดที่อยู่เบื้องหลังการกระทำในประวัติศาสตร์ (Collingwood 1946: 214, 217) เป็นต้น

ในความหมายที่สอง : เป็นการพรรณนาหรือเรื่องราวที่เราสร้างขึ้นเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต(ข้างต้น)ในขณะปัจจุบัน หรือเป็นตัวการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือวิธีการสอบค้นคว้าที่แน่นอน ที่มีต่อชนิดของเนื้อหาสาระ ที่แน่นอนอันใดอันหนึ่ง (Walsh, 1951: 16 และ Dray 1964: 1) หรือถ้ากล่าวตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็คือเป็น 'ศาสตร์' อย่างหนึ่ง ที่ต้องมีขอบเขตอันแน่นอนของวิชา และต้องมีมาตรฐานบางประการ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2509: 61)

ความสำคัญของการแยกนี้ คือ ทำให้ปรัชญาประวัติศาสตร์ต้องแยกเป็นสองสาขา ตามการวิเคราะห์ของวอลซ์ และ เดเรย์เองก็ยอมรับรวมทั้งนักปรัชญาประวัติศาสตร์หลายท่าน (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) ที่ตามมาในยุคหลัง สองสาขานี้ คือ *speculative philosophy of history* และ *critical philosophy of history*

ความสำคัญของการแยกนี้ มาร์ค ตามไท ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนในบทวิจารณ์หนังสือ An Introduction to Philosophy of History ของ วอลซ์ ว่า 'การแยกภายใต้ชื่อว่า *critical* และ *speculative* นั้น ไม่ค่อยเหมาะสม และ ไม่ได้สื่อความแตกต่างที่สำคัญ ระหว่างสองส่วนนี้ อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ ความเข้าใจผิดนี้อาจจะเกิดจากการที่คำว่า *critical* และ *speculative* เป็นคำขยายคำนาม แล้ว

จึงไปเข้าใจว่า ภาคที่เรียกว่า critical และภาคที่เรียกว่า speculative นั้นต่างกันตรงวิธีการที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นปัญหาเดียวกัน ความเข้าใจผิดนี้ยังอาจถูกสนับสนุนได้อีก ถ้าผู้อ่านมีความรู้บ้างเกี่ยวกับปรัชญา เพราะในวงการปรัชญามีการใช้ critical และ speculative แทนวิธีการใช้ปรัชญาที่ต่างกัน critical philosophy มักจะเน้นการวิเคราะห์ภาษา วิเคราะห์ concept ต่าง ๆ จะดำเนินการค้นคว้าไปทีละขั้น ยอมให้ความก้าวหน้าเกิดขึ้นได้ช้าหน่อย เพื่อไม่ให้เสียความรอบคอบและความสมบูรณ์ (ดู Russell 1940) ส่วนทาง speculative สนใจที่จะพิจารณาไปทีละเรื่อง (ดู Whitehead 1929) ถ้ามองในลักษณะนี้แล้ว ก็จะเห็นว่า ภาค critical และ speculative ของวอลซ์ อาจจะมี ความแตกต่างลักษณะนี้อยู่บ้าง แต่ไม่ใช่ความแตกต่างที่สำคัญ ระหว่าง critical philosophy of history และ speculative philosophy of history ความแตกต่างที่สำคัญ จะเห็นได้จากการพิจารณาคำว่า history คำนี้ใช้สองความหมาย ความหมายแรก ก็คือ history ในฐานะเป็นสาขาวิชาการหนึ่ง ซึ่งถ้ามองเป็นศาสตร์ ก็สมควรที่จะเรียกได้ว่า ประวัติศาสตร์ ในอีกความหมายหนึ่ง history บ่งถึงเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ได้เป็นสาขาวิชาการที่จะมี 'วิธีการ' ได้ ในความหมายหลังนี้ เพื่อไม่ให้ซ้ำกับประวัติศาสตร์ เราอาจใช้คำว่า ประวัติมนุษย แทน ดังนั้น ภาคที่ วอลซ์ เรียกว่า critical philosophy of history เราจะเรียกว่า ปรัชญาประวัติศาสตร์ ส่วนภาคที่เรียกว่า speculative philosophy of history เราอาจเรียกได้ว่า ปรัชญาประวัติมนุษย สองเรื่องนี้ มิได้พิจารณาปัญหาประเภทเดียวกัน ปรัชญาประวัติศาสตร์สนใจเรื่องจุดมุ่งหมาย วิธีการ และความเหมาะสมของวิธีการของศาสตร์ที่ศึกษาในอดีต ส่วนปรัชญาประวัติมนุษยจะสนใจเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวพันกับพลังซึ่งผลักดันเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในอดีต และเกี่ยวกับมนุษย์' (มาร์คตามไท 2525: 177) ตัวอย่างของ วอลซ์ ที่ยกมาแสดงเทียบเคียงประกอบการอธิบายให้เห็น ความแตกต่างได้อย่างชัดเจน (แม้การใช้นี้จะไม่ค่อยเคร่งครัดนัก - เป็นการเตือนของวอลซ์) คือ ปรัชญาธรรมชาติ (philosophy of nature) และ ปรัชญาวิทยาศาสตร์ (philosophy of science) ซึ่งอันแรกเป็นการศึกษาเหตุการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งการศึกษานี้จะให้ภาพพจน์ของการสร้างระบบจักรวาลวิทยา และ เรื่องราวของธรรมชาติแบบส่วนทั้งหมด ในขณะที่อันหลังมีฐานะที่ถือเป็นสุระว่า ต้องพิจารณากระบวนการการคิดแบบวิทยาศาสตร์ การตรวจสอบโน้ตค้นมูลฐาน ที่ใช้โดยนักวิทยาศาสตร์และเนื้อหาสาระอื่น ๆ ในประเภทเดียวกันนี้ (Walsh: 16) ซึ่งจะเห็นว่า การศึกษาในอย่างหลังนี้มิได้มีลักษณะเกี่ยวพันโดยตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ แต่เป็นการศึกษาว่า มีการมองธรรมชาติอย่างไร และ อธิบายมันอย่างไร หรือกล่าวว่าเป็นการศึกษากระบวนการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ นั่นเอง

ถ้าความแตกต่างมีมากมายถึงเพียงนี้ การวิเคราะห์เกี่ยวกับปรัชญาประวัติศาสตร์ ก็ไม่น่าที่จะปะปนกับปรัชญาประวัตินุษย์ เพราะ มันเป็นเรื่องสองเรื่องที่เกิดจะไม่เกี่ยวข้องกัน เช่นเดียวกับ การแยกปรัชญาธรรมชาติและปรัชญาวิทยาศาสตร์

เดรย์ ได้ให้บรรดาอธิบายว่า ปรัชญาประวัตินุษย์ ได้สืบค้นลงไปในประวัติศาสตร์ หรือตัวเหตุการณ์ เพื่อให้พบแบบแผนหรือความหมายที่ดำรงอยู่ พื้นเหนือขอบเขตแห่งการทำงานของนักประวัติศาสตร์ทั่ว ๆ ไป ในขณะที่ปรัชญาประวัติศาสตร์ พยายามที่จะทำความเข้าใจถึงธรรมชาติ ของการสืบค้นคว้าวของนักประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะ 'จัดวาง' สิ่งนั้น ตามสภาพที่มันเป็นอยู่บนแผนที่แห่งความรู้ของมนุษย์ (Dray 1964: 1) มาร์ติน ได้ขยายความต่อไปว่า การศึกษาแบบปรัชญาประวัติศาสตร์มิได้เกี่ยวข้องกับตัวเหตุการณ์จริง ๆ ในประวัติศาสตร์โดยสิ้นเชิง ทว่าสิ่งที่มันเกี่ยวพันเป็นด้านหลัก ก็คือ การให้ความกระจ่างแก่ มโนทัศน์ และ โครงสร้างของการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ เป้าหมายของปรัชญาประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาประวัติศาสตร์อย่างวิเคราะห์ ในฐานะที่เป็นระเบียบ และ เป็นรูปแบบหนึ่งของความรู้ ดังที่กล่าวมานี้ มันจึงเทียบเท่ากับ การไตร่ตรองอย่างเป็นระบบถึงข้อ สมมติล่วงหน้า ลักษณะ และ ผลที่ติดตามมาของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (Martin 1977: 14) และ การ์ดิเนอร์ได้เน้นต่อไปว่า ในฐานะที่มันเป็นรูปแบบเฉพาะแบบหนึ่งของ ความรู้ หรือเป็นวิถีความคิดของมนุษย์ มันจึงเป็นรูปแบบของการสืบค้นในระดับที่สองที่มีเป้าหมาย มิใช่เป็นการพยายามเพื่อที่จะให้ความกระจ่างและประเมินตัวอดีตจริง ๆ ของมนุษย์ ทว่าเป็นการพยายามให้ความกระจ่าง แก่แนวทางที่นักประวัติศาสตร์มักจะใช้เป็นรูปแบบในการบรรยายและเข้าใจอดีตอันนั้น ซึ่งแนวความคิดนี้เป็นที่แพร่หลายในหมู่นักปรัชญาของโลก ที่ใช้ภาษาอังกฤษในปัจจุบัน (Gardiner 1974: 2 - 3)

ปัญหาที่สำคัญในปรัชญาประวัติศาสตร์ คือ ปัญหาการอธิบาย (หรือ ปัญหาความ เข้าใจ) ปัญหาเรื่องภววิสัย และปัญหาความเป็นสาเหตุ ซึ่งเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาก และ ยังไม่มีข้อยุติที่ยอมรับร่วมกัน สิ่งที่ผู้วิจัยจะทำในงานวิจัยนี้ คือ การศึกษาปัญหาการอธิบายที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยศึกษารูปแบบที่คิดว่าสำคัญ ดูการใช้เหตุผลที่มารองรับผลที่ติดตาม มาจากแบบการอธิบายชนิดต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยขอเริ่มต้นด้วยแบบการอธิบายของพวกปฏิฐาน-นิยมใหม่ และในขั้นต้นผู้วิจัยขอนิยามความหมายของคำว่า 'การอธิบาย' เป็นคำรูปความคิด เบื้องต้นเพื่อที่จะสื่อความหมายในการเสนอประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ เราอาจจะพิจารณา การอธิบายว่าเป็นคำตอบอันน่าพึงพอใจ หรือสมเหตุสมผลต่อคำถามประเภท 'ทำไม' หรือ 'อะไร' (ซึ่งแน่นอนล่ะ นี่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมอีกมาก) หรืออาจจะกล่าวว่าเป็น การลดทอนสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดหวัง และสิ่งนี้เป็นต้นกำเนิดของความขัดแย้ง และความ ประหลาดใจ ไปสู่สิ่งที่เราคาดหวังการปรากฏของมันได้ เช่น เราจะอธิบายปรากฏการณ์

ที่พบว่า เราเห็นไม้งอ (ซึ่งที่จริงแล้วไม้ตรง) เมื่อมันอยู่ในน้ำส่วนหนึ่งและในอากาศส่วนหนึ่ง เราอธิบายโดยอ้างไปสู่กฎของสเนล (Snell's law) และแสดงให้เห็นถึงลักษณะการคาดหว้งได้ ของปรากฏการณ์เช่นที่กล่าว จะเกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมเช่นที่กล่าวมา (Harvey 1969: 11)

กำเนิดของแนวความคิดแบบปฏิฐานนิยม

แนวความคิดแบบปฏิฐานนิยม ได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์-ธรรมชาติ (พึงระวังว่า คำ'ก้าวหน้า'ในที่นี้ความหมายต่างไปจากที่ ทอมัส คูน ใช้) จึงพยายามทำให้ญาณวิทยาเป็นแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติด้วย เราอาจจะแยกแนวความคิดนี้ได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มปฏิฐานนิยมเก่า และ กลุ่มปฏิฐานนิยมใหม่ บุคคลที่จัดอยู่ในกลุ่มแรก เช่น ออแกิสเตอ ก็องต์ ได้แยกความรู้ของมนุษย์เป็นสามช่วง คือ ยุคเทววิทยา หรือ โสยศาสตร์ ยุคอภิปรัชญาหรือเรื่องนามธรรม และยุควิทยาศาสตร์หรือแนวแบบปฏิฐาน (Andreski 1974: 20) และ แซงต์ ซิมอง เป็นต้น แต่กลุ่มแรกนี้มีได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องที่จะพูดถึงต่อไป บุคคลที่จัดอยู่ในกลุ่มหลัง เช่น บุคคลที่อยู่ในชมรมเวียนนา² วิทเกสไตน์ และ ปอปเปอร์ เป็นต้น ซึ่งจะพูดถึงในรายละเอียดต่อไป

แนวความคิดของพวกชมรมเวียนนาที่นำโดย โมริทซ์ ชลิก ได้ยอมรับอิทธิพลจากความคิดทางปรัชญาของเดวิด ฮูม ซึ่งเป็นพวกประสบการณ์นิยมแบบจัด (extreme empiricist) เขาปฏิเสธทุกอย่างที่มนุษย์มีประสบการณ์ (หรือประสบ - perceive) ไม่ได้ ดังนั้น เขาจึงปฏิเสธ ความเป็นสาเหตุ (causality) ซึ่งเป็นเรื่องที่เราไม่เคยประสบโดยตรง หากแต่เป็นการสรุปจากการเกิดอย่างต่อเนื่องของเหตุการณ์ในมิติของเวลา เช่น เหตุการณ์ 'ก' เกิดขึ้น และตามมาด้วยเหตุการณ์ 'ข' ทำให้เราสรุปว่า 'ก' เป็นสาเหตุของ 'ข' ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น คือ ลูกบิลเลียด 'ก' วิ่งไปชนลูกบิลเลียด 'ข' แล้วลูกบิลเลียด 'ข' เคลื่อนที่ออกไป เราไม่พบ 'ความเป็นสาเหตุ' แต่เราพบ ความต่อเนื่องของเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ เมื่อประยุกต์แนวความคิดนี้กับวิชาทั่ว ๆ ไป ทำให้เขาแยกวิชาที่ถูกต้อง ตามความคิดของเขาออกเป็น 2 แบบ คือ วิทยาศาสตร์แบบนามธรรมซึ่งศึกษาเฉพาะปริมาณและตัวเลข ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นการศึกษารูปธรรมของข้อเท็จจริง และสิ่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีรากฐานอยู่บนประสบการณ์ (Ayer 1973: 22) คำสรุปที่ชัดเจนของ ฮูม คือ 'เมื่อเราวิ่งไปตามห้องสมุดต่าง ๆ หากเรายึดมั่นกับหลักการอันนี้ เราจะทำความบ่นบื้ออะไรให้เกิดขึ้นบ้างหนอ? หากเราพบหนังสือในมือของเราว่าเป็น (ตัวอย่างเช่น) เรื่อง อภินิหาร หรือสำนักอภิปรัชญา แล้วละก็ เราก็ลองถามว่า มันเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลแบบนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและตัวเลขหรือไม่? ถ้าคำตอบคือ ไม่

หรือถามว่า มันเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลจากการทดลอง ที่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม และสิ่ง
ที่ดำรงอยู่หรือไม่? ซึ่งถ้าคำตอบก็คือ ไม่ เช่นกัน ดังนั้น ฉาปนกิจมันเสีย ด้วยเหตุผลที่
ว่ามันมิได้มีอะไรเลยนอกจากเป็นการเล่นลิ้น และมายาการเท่านั้น (Hume quoted in
Ayer 1973: 22 - 23)

บุคคลที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อชมรมเวียนนา คือ วิท겐สไตน์ ที่เสนอเกณฑ์การ
แบ่งโดยอาศัย 'ความหมาย' (criterion of meaningfulness) เขาเสนอว่าประโยค
ในปรัชญาที่เป็น อภิปรัชญาที่จริงแล้วมิได้เป็นประโยค (non - proposition) หรือเป็น
ประโยคเทียม (pseudo - proposition) ทั้งนี้เพราะมันไร้ความหมาย ประโยคที่มี
ความหมายจะต้องมีค่าความจริง คือหน่วยย่อยสุดของประโยคกล่าวถึงหน่วยย่อยของข้อเท็จ
จริงที่รู้ได้จากการสังเกต ประโยคที่มีความหมาย จะต้องลดทอนลงไปได้ถึงหน่วยย่อยที่ลุด
การจะยอมรับหรือปฏิเสธใช้การสังเกต ประโยคชนิดนี้เรียกว่า ประโยคสังเกต (obser-
vation statement) (Wittgenstein 6.53, 6.54, 5) ดังนั้น ประโยคจาก
วิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะตรงข้ามกับอภิปรัชญา เพราะ เราสามารถทำการสังเกตได้ และ
พิสูจน์ให้เห็นจริงได้ (verifiable) โดยมีประโยคสังเกตที่แท้จริง เกณฑ์ที่เกิดขึ้นจาก
ทฤษฎีความหมายนี้ คือ มาตรการทดสอบความจริงได้ (verifiability) ทำให้การมี
ความหมาย และความเป็นวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน (Wittgenstein 4. 11
quoted in Popper 1963: 40)

ถึงแม้ต่อมาเกณฑ์การแบ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นการยืนยันได้ หรือเป็นการทดสอบ
ได้ ก็ยังถือได้ว่าเป็นกลุ่มความคิดเดียวกัน ณ จุดนี้เองที่แนวความคิดนี้ปะทะกับ ปอป -
เปอร์ ที่เสนอ มาตรการทดสอบความเท็จได้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้
(Popper 1959: 78 - 92) ทำให้ปอปเปอร์เสนอทฤษฎีความรู้แบบ 'ไพลาย' ซึ่งต่างไป
จากทฤษฎีแบบจารีตนิยมที่เสนอ ทฤษฎี 'ถึงเก็บความรู้' (Popper 1972: 341 - 361)

แนวความคิดของชมรมเวียนนาที่มีอยู่ต่อมา เป็นปรัชญาปฏิฐานนิยมใหม่ ส่วนปอป -
เปอร์ก็มีชื่อเสียงขึ้นมาในฐานะที่เป็นนักนรีนัยนิยม (deductivist) ในการแสวงหาความรู้
แต่ทั้งสองแนวความคิด มีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน ในปัญหาการอธิบายในประวัติศาสตร์
แม้ว่าปอปเปอร์จะเปลี่ยนความคิดไปบ้างในตอนหลังซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า จุดนี้เองที่
แอร์ได้วิจารณ์ปอปเปอร์ว่า เขาเริ่มต้นจากการพยายามรักษาวิทยาศาสตร์ด้วยการแก้ปัญห
ของการอนุมานแบบอุปนัย แต่สิ่งที่ปอปเปอร์ทำคือ แม้ว่าเขามีได้แตกต่างไปจากอุม (ที่เห็น
ว่า การอนุมานแบบอุปนัยมีปัญหา) แต่เขารักษาวิทยาศาสตร์ไว้ โดยการตัดปมของปัญหาทั้ง
ไป ด้วยการปฏิเสธว่า วิธีแบบนี้มิได้มีอยู่ในวิธีการของวิทยาศาสตร์ (Ayer 1982: 133)

2.1 แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ

(covering law or "deductive nomological model")

เอมเพล เป็นผู้เสนอแบบการอธิบายนี้ในปี 1942 และ ปอปเปอร์ซึ่งใช้ ทฤษฎีความรู้แบบไฟฉายประกอบกับมาตรการทดสอบความเท็จได้ก็เสนอแบบการอธิบายเดียวกันนี้ ปอปเปอร์ใช้วิธีการนี้กับวิทยาศาสตร์ในปี 1934 และกับสังคมศาสตร์ในปี 1945 (งานในปี 1934 แปลเป็นภาษาอังกฤษปี 1959) แม้ว่าในตอนหลังปอปเปอร์จะเปลี่ยนไปเสนอการอธิบายด้วย 'ตรรกแห่งสถานการณ์' (situational logic) ก็ตาม แต่ในยุคแรกของการเสนอของทั้งสอง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ คือ การแบ่งคนเป็นสองกลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มนักทฤษฎีที่นิยมการอ้างถึงกฎ ซึ่งประกอบด้วย ปอปเปอร์ เอมเพล การ์ดิเนอร์ และอีกบางคน กับ กลุ่มปฏิกริยา (reactionist) ซึ่งคัดค้านการอธิบายของคนกลุ่มแรก ทั้งในด้านหลักการและด้านรายละเอียด เช่น เดเรย์ โดนาแกน โนเวลล์-สมิทซ์ แกลลี และเบอร์ลิน (Mandelbaum 1961: 51) แมนเดลบอมไม่เห็นด้วยกับการให้กลุ่มปฏิกริยาถูกเรียกว่า พวกจิตนิยม (idealist) ทั้งนี้เพราะ มันกินความกว้างเกินไป (p. 51 - 52) ผู้วิจัยเห็นว่า การแบ่งของแมนเดลบอมน่าจะดีกว่าของแอทคินสัน (1978: 23) ที่ให้แทน idealist ด้วย autonomist และ positivist ด้วย assimilationist เพราะนอกจากไม่กระชับแล้ว ยังทำให้เกิดความสับสนมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจนักที่โดนาแกน (1964: 127-159) เรียกการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎว่า 'แบบการอธิบายของปอปเปอร์ - เอมเพล' หรืออาจจะพบในชื่ออื่น ๆ อีก เช่น การอธิบายแบบนิรนัย (deductive or deductive nomological model) ทั้งนี้ก็เพราะ แก่นสารของการอธิบายแบบนี้ คือ การอนุมานแบบนิรนัย (deductive inference) นั่นเอง

เอมเพล มีสมมติฐานว่า ไม่มีความแตกต่างกันในการอธิบายระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและประวัติศาสตร์ คำอธิบายที่ใช้ในวิชาทั้งสองจะเป็นได้ก็แต่เพียงมโนทัศน์สากลและประวัติศาสตร์ สามารถถูกศึกษาจนเข้าถึงปัจเจกลักษณะของมันได้ ไม่มากหรือน้อยไปกว่าฟิสิกส์หรือเคมี (1942: 346) จุดนี้เองที่แมนเดลบอมถือว่า เป็นเกียรติที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ควรได้รับ นั่นก็คือ การชี้ให้เห็นว่า การลากเส้นขีดแบ่งระหว่างการเข้าใจประวัติศาสตร์และการเข้าใจในรูปแบบอื่น ๆ เป็นความผิดพลาด หรือ เป็นการเน้นให้น้ำหนักที่ผิดพลาด (1961: 53)

ในทัศนะของเอมเพล การอธิบายคือ การแสดงให้เห็นว่า เมื่ออยู่ภายใต้กฎสากลและสภาพแวดล้อมที่แน่นอนอันหนึ่งแล้ว เหตุการณ์ที่ต้องการอธิบายนั้นมีการปรากฏอันเป็นที่คาดหวังได้ (ในความหมายทาง ตรรกวิทยา เท่านั้น มิใช่ทางจิตวิทยา) ไม่ว่าจะด้วย

ลักษณะการอันแน่นอนแบบนิรนัย หรือ ความน่าจะเป็นแบบอุปนัย (1963: 92) และเมื่อผนวกกับสมมติฐานของเขา เอมเพิลจึงเสนอต่อไปว่า ในประวัติศาสตร์ก็เป็นเช่นเดียวกันกับในวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ทั้งหลายนั้นแหละ การอธิบายเหตุการณ์อันหนึ่งก็คือ การแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์อันนั้นเกิดขึ้นภายใต้กฎเชิงประจักษ์สากล และเกณฑ์ที่จะบอกว่าคำอธิบายใช้ได้หรือไม่ มิได้ขึ้นอยู่กับว่า มันต้องกันกับจินตนาการของเรา หรือว่า ถูกแสดงออกในรูปการเปรียบเทียบเชิงแนะนำ หรือ แสดงได้ว่าสามารถเกิดขึ้นได้ ทว่ามันขึ้นอยู่กับ โดยเฉพาะกับ (ประเด็นที่ว่า) คำอธิบายนั้น ต้องมีข้ออ้างที่มีคุณสมบัติ อันถูกยืนยันอย่างหนักแน่นด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirically well confirmed) ที่เกี่ยวข้องกับ เจื้อนไฮเบื่องตันและกฎสากล (1942: 353 และ Hempel and Oppenheim, 1948 : 198) นั่นก็คือ ในการอธิบายการแตกของรังผึ้งรลยนต์ในคืนที่หนาวจัดคืนหนึ่ง จะต้องถูกนิรนัยจากข้ออ้างที่มีลักษณะ

1. เป็นกฎที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของน้ำ เมื่อมันแข็งตัวเป็นน้ำแข็งและพฤติกรรมของโลหะภายใต้แรงกดดัน และ
 2. เจื้อนไฮเบื่องตัน ที่บอกเกี่ยวกับการลดลงของอุณหภูมิและ น้ำที่อยู่ในรังผึ้งรลยนต์ที่มีได้ใส่สารกันการแข็งตัว
- ทำให้อธิบายการแตกของรังผึ้งรลยนต์(ในกรณีนี้) ได้ ซึ่งเขียนเป็นรูปแบบได้ดังนี้

$$\begin{array}{l}
 \text{รูปแบบการอธิบาย} \quad C_1, C_2, \dots, C_k \\
 \quad \quad \quad \quad \quad L_1, L_2, \dots, L_r \\
 \hline
 E
 \end{array}$$

โดยกำหนดให้ C_1, \dots, C_k เป็นข้อความที่ยืนยันชุดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกาลวภาคเฉพาะ และ L_1, \dots, L_r คือข้อความที่เป็นสมมติฐานสากลที่มีลักษณะ reasonably well confirmed เอมเพิลเรียกข้อความชุดแรกว่าเป็น เจื้อนไฮเบื่องตัน และข้อความชุดที่สองว่าเป็นกฎทั่วไป (1942: 345 - 346) ซึ่งทั้งสองชุดนี้ เขาเรียกว่า explanan หรือคำอธิบาย และข้อสรุปที่ได้เรียกว่า explanandum หรือสิ่งที่ถูกอธิบาย (1962: 96)

เมื่อเทียบกับรูปแบบการอธิบายของ ปอปเปอร์ (1972: 351)

$$\begin{array}{l}
 U \quad (\text{กฎสากล}) \\
 I \quad (\text{เจื้อนไฮเบื่องตันเฉพาะ}) \\
 \hline
 E
 \end{array}$$

ปอปเปอร์ ให้อธิบาย และเงื่อนไขเบื้องต้นเป็นสถานบทหรือข้ออ้าง ที่เป็นหัวใจของการอธิบาย เขาเรียกว่า *explicans* สิ่งที่ถูกอธิบายเป็นข้อสรุปซึ่งได้โดยการนิรนัย (จากข้ออ้าง) เรียกว่า *explicandum* เราพบว่า ปอปเปอร์ให้ความแตกต่างของคำอธิบายไปจากเอ็มเพิลสองประการ (Donagan, 1964: 128 - 129) คือ

1. กฎสากล เป็นข้อความสากลที่กระชับกว่า คือ บอกเงื่อนไขจริงในกาลเวลาเฉพาะ คำที่ใช้ต้องเป็นคำสากลทั้งหมด

2. กฎสากล เป็นข้อความสากลที่มีคุณสมบัตินิรนัย *falsifiable* สูง แม้จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย แต่หลักการที่ร่วมกันของคนทั้งสอง คือ คำอธิบายได้มาจากการใช้การนิรนัยจากกฎสากล (กฎทั่วไป)

เอ็มเพิล ได้เสนอต่อไปอีกว่าการอธิบายเหตุการณ์เฉพาะอันหนึ่งในทางปฏิบัติ ก็คือการรวมมันเข้าอยู่ภายใต้กฎสากลนั่นเอง และนอกจากจะเป็นกฎสากลแบบเต็มรูปแบบแล้ว เอ็มเพิลยังได้อธิบายถึงกฎที่อยู่ในรูปความน่าจะเป็นด้วย เอ็มเพิลอธิบายว่า การอธิบายที่ให้แก่เหตุการณ์อันนี้ ก็เป็นแบบการอ้างถึงกฎทั่วไปเช่นกัน ทว่าอยู่ในลักษณะการที่ต่างไปจากวิธีการแบบนิรนัยกฎเฉพาะที่ถูกนำมาใช้นี้ อยู่ในรูปแบบที่เป็นไปได้มากที่สุดก็เพียงแต่แนวโน้มความน่าจะเป็น (*probabilistic trend*) มิใช่เป็นความสม่ำเสมอแบบถูกกำหนด (*deterministic uniformity*) กฎเหล่านี้เป็นกฎที่มีรูปแบบของความน่าจะเป็นทางสถิติ หรืออาจจะเรียกสั้น ๆ ว่า กฎทางสถิติ (*statistical law*) ลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจนของการอธิบายด้วยกฎสากลและกฎทางสถิติ คือ ในกรณีกฎสากล ลำหรับทุกกรณีที่เงื่อนไข A ที่เกิดนํามาก่อนเป็นจริง เหตุการณ์เฉพาะอันหนึ่ง B จะเกิดขึ้น แต่ในกรณีกฎทางสถิติ แสดงเพียงว่าค่าความน่าจะเป็นของการเกิดขึ้นไปด้วยกันของเงื่อนไข A และเหตุการณ์ B มีค่าเฉพาะ เช่น เท่ากับ 'p' ข้อสรุปจากการอธิบายมิได้มีลักษณะจำเป็น แต่เป็นค่าความน่าจะเป็นที่มากหรือน้อย จะขึ้นอยู่กับค่าที่ถูกกำหนดโดยกฎทางสถิติ การใช้เหตุผลในกรณีแบบนี้ เรียกว่าเป็น การอธิบายโดยการรวมเข้าอยู่ภายใต้กฎทางสถิติแบบอุปนัย หรือ เรียกสั้น ๆ ว่า การอธิบายแบบอุปนัย (1959: 183 - 184)

กล่าวโดยสรุป ก็คือการอธิบายทั้งสองแบบนี้ เป็นความต่างในชนิดของการอธิบายแบบ *nomological explanation* ซึ่งก็คือ ทั้งสองชนิดนี้จะอธิบายเหตุการณ์โดยการรวมมันเข้าอยู่ภายใต้กฎ นั่นก็คือ การแสดงให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของมันนั้นสามารถสรุปได้ (อาจจะ) โดยค่าความแน่นอนแบบนิรนัย หรือ (อาจจะ) ด้วยค่าความน่าจะเป็นที่สูง จากสมการที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้น ดังนั้น ในความเป็นจริง การอธิบายแบบนี้แสดงให้เห็นว่า เราอาจจะทำนายปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ ไม่ว่าจะโดยความแน่นอนแบบนิรนัย หรือค่าความน่าจะเป็นที่สูง (P.184) เอ็มเพิลยังได้ชี้แจงต่อไปอีกว่า พลังในการคาดการณ์

ของการอธิบายแบบนี้มีมากกว่าเหตุการณ์เฉพาะในประโยคที่ต้องการอธิบาย (explanandum) นั่นก็คือ ด้วยกฎแห่งการเคลื่อนที่ของนิวตัน ปรัชญาการเคลื่อนที่แม้จะมีลักษณะต่างกันโดยสิ้นเชิงก็ยังถูกอธิบาย(อันเป็นผลตามมาจากกฎนี้)ได้ เช่น การตกอย่างอิสระของวัตถุใกล้ผิวโลก การเคลื่อนของตุ้มนาฬิกา การไหลของสายน้ำ และอื่น ๆ อีกมาก

ลักษณะการคาดการณ์ได้ในวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ คือ การได้มาซึ่งข้อความที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอนาคต โดยอาศัย

1. ข้อความที่อธิบายเหตุการณ์ที่รู้อย่างแน่นอนแล้ว (ในอดีต หรือปัจจุบัน)
2. กฎทั่วไปที่เหมาะสม

ดังนั้นโครงสร้างทางตรรกวิทยาของการคาดการณ์ในทางวิทยาศาสตร์ เป็นเช่นเดียวกับการอธิบายทางวิทยาศาสตร์ (1942: 347) ดังนั้นการแยกการคาดการณ์ออกจาก การอธิบาย เป็นการแยกในทางปฏิบัติเท่านั้น (ไม่ใช่ทางทฤษฎี) จึงอาจกล่าวได้ว่าการอธิบายจะไม่สมบูรณ์ จนกระทั่งว่า มันได้ทำหน้าที่เช่นเดียวกันกับการคาดการณ์' (P. 348) เอ็มเพิลได้กล่าวซ้ำอีกว่าการอธิบายในประวัติศาสตร์ ก็เช่นเดียวกับสาขาอื่น ๆ ของวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ มีเป้าหมายของการอธิบายประวัติศาสตร์ คือ การแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ที่ต้องอธิบายมิได้เป็นเหตุบังเอิญ เป็นสิ่งที่คาดหวังได้ว่าจะเกิด เมื่อมองจากเหตุการณ์ที่เกิดก่อนหน้าหรือเกิดร่วมกัน ความคาดหวังที่กล่าวถึงนี้มีใช้เป็นแบบศาลดาพยากรณ์ หรือ ปาฏิหาริย์ แต่เป็นการคาดหวังที่เป็นวิทยาศาสตร์ และ มีความเป็นเหตุผล ที่มีรากฐานอยู่บนข้ออ้างของกฎสากล (P. 348 - 349)

ในทัศนะของผู้วิจัย อะไรก็ไม่เข้าใจเท่ากับการเสนอของเขาที่ว่า การอธิบายแบบนี้มิใช่ข้ออธิบายได้เฉพาะปรากฏการณ์ที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น หรือกล่าวว่ามีใช้เฉพาะคาดการณ์ในอนาคตได้เท่านั้น มันยังสามารถอธิบายย้อนกลับไปในอดีตได้อีกด้วย เช่น ด้วยกฎแห่งการเคลื่อนที่ของนิวตัน เราไม่เพียงแต่อธิบายการปรากฏของวัตถุ A ในตำแหน่ง S ได้เท่านั้น เราสามารถที่จะคาดการณ์ถึงมันได้ ณ เวลา $T + t_1$ ทำให้รู้ตำแหน่ง $S + s_1$ ได้ และเรายังสามารถจะรำลึกถึงมันได้ ณ เวลา $T - t_1$ ณ ตำแหน่ง $S - s_1$ ได้อีกด้วย จะเห็นว่า การคาดการณ์ในอนาคต (predictive) ก็คือ การรำลึกย้อนไปในอดีต (retrodictive) ซึ่งเท่า (ในทางตรรก) กับการอธิบาย เอ็มเพิลได้สร้างความยอมรับให้กับการอธิบายของเขา โดยการอ้างเกณฑ์ที่ทำให้การอธิบายแบบนี้ (nomological) เป็นที่ยอมรับในวิทยาศาสตร์ นั่นก็คือ เขาอ้างเกณฑ์การแบ่ง โดยความสามารถที่จะทดสอบได้ด้วยลักษณะเชิงประจักษ์ (empirical test) เขาลงรูปว่า ผลที่คาดการณ์ไปข้างหน้า (predictive) และย้อนหลังได้ (postdictive) ของกฎในการ

อธิบายแบบนี้ ได้สร้างโอกาสแห่งการทดสอบลักษณะเชิงประจักษ์ไว้เรียบร้อยในตัวของมันเอง (1959: 185) ต่อมา เอมเพล ได้ใช้วลีที่ว่า 'เหตุการณ์ที่ถูกอธิบายเป็นสิ่งที่จะต้องหวังได้ว่าจะต้องเกิด' มาเป็นเงื่อนไขแห่งความเพียงพอ (condition of adequacy) ที่จะทำให้การอธิบายอันหนึ่ง มีคุณสมบัติเป็น การอธิบายที่น่ายอมรับอย่างสมเหตุสมผลของเหตุการณ์นั้น และถ้าขาดเงื่อนไขนี้ไปเราก็ไม่มีเหตุผลที่เพียงพอสำหรับการกล่าวว่าการอธิบายนี้อธิบายเหตุการณ์นั้นแล้ว (1963: 92 - 93)

เอมเพลมิได้ขัดแย้งกับการกล่าวว่า เหตุการณ์ประวัติศาสตร์หนึ่ง ๆ มีลักษณะเฉพาะของมันที่เป็นเอกลักษณ์ แต่เขาเสนอในอีกส่วนหนึ่ง ที่เป็นลักษณะทั่วไปของมัน (และเป็นสิ่งสำคัญกว่า) ดังนั้น เมื่อประสานส่วนทั่วไปนี้เข้ากับข้อมูลรูปธรรมเฉพาะ เราก็ได้ในสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ต้องการ เอมเพล เรียกการอธิบายแบบนี้ว่า เค้าร่างการอธิบาย (explanation sketch) ซึ่งประกอบด้วยกฎกว้าง ๆ และเงื่อนไขเบื้องต้นที่เหมาะสม เค้าร่างนี้ต้องถูก 'เพิ่มเติม' (ข้อมูล) เพื่อที่จะได้คำอธิบายที่เต็มครบสมบูรณ์ การเพิ่มเติมต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่มีตัวเค้าร่าง กำหนดทิศทางในการค้นหาหลักฐาน ซึ่งก็อาจจะช่วยยืนยันหรือบั่นทอน เป็นดัชนีที่บ่งชี้ความถูกต้องของเค้าร่างที่ใช้ (P. 351)

ประเด็นสุดท้ายที่เอมเพลได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน และมีการถกเถียงกันมากในเวลาดังกล่าว คือ ปัญหาเรื่อง 'การอธิบาย' 'การคาดการณ์' 'ความเข้าใจ' และ 'การตีความ' เอมเพลได้อธิบายว่า (ในตอนต้นที่กล่าวไปแล้ว) การอธิบายเท่ากับการคาดการณ์ได้ และความเข้าใจที่เป็นวิทยาศาสตร์ (ต่างกับความเข้าใจเชิงจิตวิทยา ซึ่งดูเหมือนเขาต้องการวิจารณ์ คอลลิงวูด โดยตรง) มีความใกล้ชิดกันมากกับการอธิบายในเรื่องที่เรียกกันว่าการตีความปรากฏการณ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือ การแสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ที่ต้องอธิบายเกิดขึ้นภายใต้การอธิบายทางวิทยาศาสตร์ หรือ เค้าร่างการอธิบาย (P. 353)

รายละเอียดของการอธิบายแบบนี้ ผู้วิจัยคิดว่าหลักการใหญ่ ๆ คงเสนอมาหมดแล้ว ก่อนจะถึงปัญหาการวิจารณ์เราควรจะต้องลองดูว่า ในการเขียนประวัติศาสตร์มีลักษณะเช่นนี้หรือไม่ ถ้าไม่พบ ก็คงไม่ต้องสนใจปัญหาของการอธิบายแบบนี้ก็ได้ แต่ผู้วิจัยพบว่าการใช้ช้อยู่ ดังเช่น 'การอธิบายเหตุการณ์ที่ไทยรบพม่า ครั้งที่สอง: คราวสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง' ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ว่า 'การที่ไทยเอาพระนครเป็นที่มั่นตั้งต่อสู้ข้าศึกครั้งนั้น นิเคราะห์ตามเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องพระราชพงศาวดาร เพราะได้เปรียบข้าศึกในทางนิชัยสงครามหลายสถานคือ ... (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2471 ก: 15) และ 'การที่ไทยเอาพระนครศรีอยุธยาเป็นที่มั่นต่อสู้ ด้วยได้เปรียบข้าศึกหลายสถาน ดังกล่าวนั้น ลักษณะการ

ที่ไทยต่อสู้ข้าศึกในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงเอาพระนครเป็นที่มั่นต่อสู้ ตั้งแต่คราวสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ต่อสู้ พระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้ ในครั้งที่กล่าวมานี้เป็นที่แรก และ ในคราวหลัง ๆ ต่อมาอีกหลายคราว' (น. 16 เน้นโดยผู้อ้าง) จะเห็นว่า ข้อความที่อ้างตอนแรกเป็น สมมติฐานสากล ที่มีการยืนยันด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ประโยคที่ผู้อ้างเน้นในข้อความหลัง เป็นการสรุปแบบนิรนัยว่า เอาพระนครเป็นที่มั่น ทั้งนี้การอธิบายจะไม่ได้กล่าว 'ข้าศึกบุกเข้ามาแล้วในขณะนั้น' อันเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นประกอบการอธิบาย

เราจะพบข้อความที่ทรงนิพนธ์อีกตอนหนึ่ง ว่า 'กองทัพหงสาวดียกเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา มาตั้งค่ายรายกันอยู่ข้างด้านเหนือด้านเดียว พระเจ้าหงสาวดีตั้งอยู่ที่บ้านกุ่มดอง บุเรงนองตั้งอยู่เพนียด พระเจ้าแปรตั้งอยู่บ้านใหม่มะขามหย่อง พระยาพลิมตั้งอยู่ที่ทุ่งประเชต พระเจ้าหงสาวดีจะเข้าตีหักเอาพระนครไม่ได้ ด้วยไทยได้เปรียบในทางพิชัยสงครามตั้งกล่าวแล้ว ...' (น. 18 เน้นโดยผู้อ้าง) คราวนี้การอธิบายบอกเงื่อนไขเบื้องต้นโดยละเอียด แต่สมมติฐานสากลที่ปรากฏ (ตามตัวอักษร) ไม่พอสรุปข้อความที่เน้นได้ นั่นแสดงว่าทรงตั้งสมมติฐานสากลอีกข้อหนึ่งโดยมิได้เขียน (อาจจะเพราะทรงถือว่าเป็นที่รู้กัน ...) นั่นก็คือ 'ในสถานการณ์ปกติ การได้เปรียบในทางพิชัยสงครามทำให้ข้าศึกไม่สามารถเอาชนะ หรือตีหักเอาพระนครได้' การนิรนัยก็จะเป็นไปอย่างสมบูรณ์

อีกตัวอย่างหนึ่ง ที่ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดเจน คือ การอธิบายเรื่อง 'ความเป็นวีรบุรุษ' ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในพระนิพนธ์เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (2493) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายถึงการบำเพ็ญอุกฤษิหารปรากฏพระเกียรติว่าเป็น 'วีรบุรุษ' ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้

ประเทศต่าง ๆ ย่อมมีวีรบุรุษเป็นพระเจ้าแผ่นดินในบางสมัย ...

สังเกตในเรื่องประวัติของวิรมหาราชทั้งหลายผู้มีเค้าคล้ายกันหมด คือ

บ้านเมืองต้องมิยศใหญ่ จึงจะมีวิรมหาราชอย่างหนึ่ง

วิรมหาราชย่อมเป็นวีรบุรุษพิเศษมีสติปัญญาและความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวผดกับผู้อื่น

มาในอุปนิสัยอย่างหนึ่ง

สามารถทำให้ผู้อื่นเชื่อถือไว้วางใจในพระปรีชาสามารถมั่นคงอย่างหนึ่ง

(สรุป) จึงสามารถบำเพ็ญอุกฤษิหารกู้บ้านเมือง และแผ่ราชอาณาจักรเป็นราชาธิราชได้

(สรุป) สมเด็จพระนเรศวร ก็ทรงพระคุณสมบัติดังกล่าวมา 'บริบูรณ์ทุกอย่าง' ดังจะเห็นได้ในเรื่องพระประวัติต่อไปข้างหน้า

จากนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก็ทรงพระนิพนธ์ พระราชประวัติเป็นสามภาค (2493 กะ 2 - 3) คือ

เรื่องบ้านเมืองเกิดยุคเข็ญภาคหนึ่ง

เรื่องสมเด็จพระนเรศวรทรงกู้บ้านเมือง เมื่อยังเป็นสมเด็จพระราชโอรสภาคหนึ่ง และ เรื่องสมเด็จพระนเรศวรทรงแผ่พระราชอาณาเขตเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินภาคหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การอธิบายแบบที่ทรงใช้นี้ มิใช่เป็นการอธิบายในรายละเอียดที่ตามมา (ประมาณ 168 หน้า) แต่เป็น โครงสร้างการอธิบาย ที่มีรายละเอียดหลากหลายได้ ทว่า รายละเอียดอันหลากหลายนั้นถูก 'จัดวาง' เพื่อพิสูจน์อะไรบางอย่าง ที่มีชื่อเรื่องรายละเอียด ซึ่งก็คือ ลักษณะอันจำเป็นของความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นั่นเอง

สรุป การใช้แบบการอธิบายโดยการอ้างกฎนี้มีอยู่กระทั้งในภาษาไทยก็มี ส่วนในภาษาอังกฤษนั้น บทความของ เอ็มเฟล ที่เสนอความคิดนี้ก็ได้อีกมาหลายแห่ง ผู้วิจัยจึงขอไม่กล่าวซ้ำอีก

ข้อวิจารณ์แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ

การเสนอแบบการอธิบายของ ปอปเปออร์ และ เอ็มเฟล ได้ส่งผลกระทบต่อวงการปรัชญา ประวัติศาสตร์มาก คือได้แยกคนเป็นสองพวกที่มีความเห็นแตกต่างกัน (Donagan, 1962: 156) คือ พวกที่ต้องการให้ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) เป็นศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และพวกที่คัดค้านการเกาะติดกับทฤษฎีนี้ โดยถือว่า สถานภาพทางวิทยาศาสตร์ของ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ขึ้นอยู่กับกระบวนการวิเคราะห์ตามที่มันเป็น หรือการแบ่งตามความเห็นของ ฟิชเชอร์ คือ พวกแรกปฏิเสธแบบการอธิบายนี้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า นักประวัติศาสตร์มิได้ใช้กฎสากลในการทำงานของเขา (นำตั้งคำถามว่า จริงหรือ? ไม่เคยเลยหรือ? หรือเคยบ้าง?) และอีกพวกหนึ่งที่จำนวนไม่มากนัก พยายามปรับข้อเท็จจริง ให้เข้ากับแบบการอธิบายของ เอ็มเฟล (Fischer 1971: 130)

การวิจารณ์แบบการอธิบายนี้มีอยู่สองแบบด้วยกัน คือ การวิจารณ์งานของ เอ็มเฟล โดยตรง และการพูดพาดพิงถึงบ้างในการเสนอแบบการอธิบายใหม่ที่ต่างกันอย่างออกไป (โดยอ้อม) ในแบบหลังนี้จะ เป็นแบบพรรณานานิยม เช่น พวกนิยมเอกลักษณ์ของเนื้อหาประวัติศาสตร์ พวกนิยมคอลลิงวูด เป็นต้น ซึ่งในส่วนวิจารณ์นี้จะขอกล่าวเฉพาะส่วนแรกเท่านั้น ในส่วนที่สอง เมื่อถึงแบบการอธิบายนั้น ๆ ก็จะกล่าวถึงเป็นครั้ง ๆ ไป

1. การวิจารณ์โดยวิเคราะห์โครงสร้างทางตรรกของแบบการอธิบายนี้ ซึ่งกระทำโดย เชฟเฟลอร์ และ (ในทัศนะของผู้วิจัย) เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหาที่แฝงอยู่ในตรรกของแบบการอธิบายนี้อย่างตรงไปตรงมามากกว่าข้อวิจารณ์อื่น ๆ

เชฟเฟลอร์ ตั้งข้อสังเกตว่า 'การกล่าวอ้างว่าการอธิบาย และ การคาดการณ์ได้นั้นมีโครงสร้างเชิงตรรกกร่วมกัน หากแต่ต่างกันเพียงความหมายเชิงปฏิบัติ ที่อันหนึ่งใช้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และอีกอันหนึ่งยังไม่ได้เกิดขึ้น' คำกล่าวนี้มีปัญหา เขาวิเคราะห์ต่อไปว่า ถ้าข้อความที่ให้มาก่อนการเกิดของเหตุการณ์ที่ถูกอธิบายเป็นการคาดการณ์ และข้อความอันเดียวกันที่ให้หลังการเกิดขึ้นของเหตุการณ์เป็นการอธิบาย ปัญหาก็คือ เราเข้าใจโมทัศน์สองอันนี้อย่างไร ?

มโนทัศน์เกี่ยวกับการอธิบายนั้นคงไม่มีปัญหา เพราะดูเหมือนว่า ส่วนใหญ่เราจะเข้าใจ แต่จุดที่เขาเน้น (และเป็นจุดที่มีความสำคัญมาก) ก็คือ การอธิบายจะผิดไม่ได้ทั้งนี้ เพราะ ประโยคต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการอธิบายจะต้องเป็นจริง นั่นก็คือ explanans ที่เป็นกฎสากลและเงื่อนไขเบื้องต้นจะต้องจริง และ ข้อสรุปที่ได้ (explanandum) จะเท็จไม่ได้ (Scheffler: 276, 278) ทำให้การอธิบาย(ด้วยตรรกของมัน)จำเป็นต้องจริง

ส่วนมโนทัศน์เรื่องการคาดการณ์ได้นั้น มีลักษณะที่ตรงกันข้าม ทั้งนี้เพราะ ตั้งแต่ อูมได้ยกปัญหาการอนุมานแบบอุปนัยขึ้นมา ทำให้เขาได้ปฏิเสธลักษณะความเป็นสาเหตุ และ อูมแยกปัญหานี้เป็น 2 ระดับ คือ

ก. ปัญหาในทางตรรกวิทยา: ไม่ว่าเราจะมีข้อมูลจากการสังเกตมากมายเพียงใด (หรือมีประสบการณ์) เราจะไม่สามารถสรุปถึงสิ่งที่เรายังไม่มีประสบการณ์ได้เลย

ข. ปัญหาในทางจิตวิทยา: การที่เราจะสรุปไปยังสิ่งที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์จากสิ่งที่เรามีประสบการณ์ในอดีตนั้น เป็นเพราะ เราถูกสร้าง เงื่อนไขด้วยการเกิดซ้ำ (repetitions) และกลไกของการเชื่อมโยงของความคิด (association of ideas)

ดังนั้นในทัศนะของอูม การอนุมานแบบอุปนัยไร้ความเป็นเหตุผลในทางตรรกวิทยา แต่ที่เราใช้กันเป็นเพราะ เหตุผลด้านจิตวิทยา ซึ่งจากการวิเคราะห์ของอูมนี้เอง ส่งผลให้การแสวงหาความรู้ โดยอาศัยการอนุมานแบบอุปนัยนี้ทำไม่ได้ สิ่งที่เคยเป็นความรู้ก็ลดลง เป็นเพียงความเชื่อที่ขาดเหตุผลทางตรรกวิทยา กระทั่งวิทยาศาสตร์เองก็หนีไม่พ้น (ใน ความหมายเดิมที่เชื่อกันว่า วิทยาศาสตร์อยู่บนฐานของการอนุมานแบบอุปนัย) ซึ่งในกรณีนี้ รัสเซลล์ ถึงกับกล่าวไว้ว่า 'หากวิธีการของการสรุปแบบอุปนัยถูกยกเลิกไป ความพยายามทุกชนิดที่จะเข้าถึง กฎทั่วไปทางวิทยาศาสตร์ จากการสังเกตในกรณีเฉพาะ ก็เป็นสิ่งที่ไม่

พลาด และเป็นวิบัตินิยมของ อูม เป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้น ของพวกประสบการณ์นิยม (Russell 1946: 689 quoted in Popper 1972: 5) และหากจะดูตัวอย่าง ของ รัสเซลล์ ซึ่งเสนอว่า โดยอาศัยตรรกวิทยาแล้ว ความเชื่อของเราที่ว่า พรุ่งนี้จะมีจริงก็คงไม่ต่างกับไก่ ที่เชื่อว่า พรุ่งนี้จะต้องได้รับอาหารจากกสิกรผู้เลี้ยง แต่ทว่าโชคร้ายนัก ไก่ตัวนั้นถูกเชือดเป็นอาหารในวันต่อมา (Russell 1912: 35) นั่นก็คือ การปฏิเสธความเป็นสาเหตุ ทำให้เราหาเหตุผลที่เหมาะสม มารับรองการอนุมานแบบอุปนัยไม่ได้ ซึ่งทำให้เรายืนยัน สิ่งที่จะเกิดในอนาคตด้วยสองสิ่งที่มีปัญหา (คือความเป็นสาเหตุ และการอนุมานแบบอุปนัย) ไม่ได้ ถ้าแก้ปัญหาแบบที่ ปอปเปอร์ ทำ (ซึ่งดูเหมือน เอ็มเพล ก็ทำเช่นนั้นโดยมิได้บอกไว้) การคาดการณได้ ก็คือ 'การคาดการณ' หรือ 'การคาดคะเน' (conjecture) ของ ปอปเปอร์ที่เป็นแบบของความรู้ก่อนประสบการณ์ ที่ได้มาโดยกำเนิด (inborn knowledge) (1963: 47) แต่ปอปเปอร์ได้เสนอต่อไป (ซึ่งดูเหมือนว่า เอ็มเพลจะลืมนัดนี้ไป) ว่า ลักษณะความรู้จากการคาดการณนี้ เป็น *psychologically valid* หรือ *genetically valid a priori* มิใช่เป็น *logically valid a priori* นั่นก็คือ เราต้องพยายามทดสอบมัน ด้วยมาตรการทดสอบความเท็จ ซึ่งถ้าเผชิญผ่านการทดสอบ เราก็นับว่า มันเป็นจริงชั่วคราว จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเท็จได้ในครั้งต่อไป (1972: 346) ดังนั้น สำหรับความรู้ที่ได้มานี้ (และวิทยาศาสตร์ด้วย) มีลักษณะชั่วคราว ดังที่ ปอปเปอร์ สรุปว่า วิทยาศาสตร์หาใช้ระบบของความแน่นอนไม่ หรือกระทั่งมิใช่ประโยชน์ที่ได้รับการสถาปนาแล้วเป็นอย่างดี วิทยาศาสตร์ของเรามิใช่ความรู้ (ในความหมาย episteme ในญาณวิทยา) และมันไม่สามารถกล่าวอ้างได้เลยว่า 'ได้บรรลุถึงความจริง' แล้ว หรือ สิ่งที่จะมาทดแทนเพื่อ 'ความจริง' ดังเช่น ความน่าจะเป็น นั่นก็คือ เราไม่รู้เราเพียงสามารถเดาเท่านั้น (1959: 278) และเมื่อเราปฏิเสธทฤษฎีหนึ่ง (ใช้ความหมายแคบแค่การอธิบาย) เพราะถูกพิสูจน์ว่าเท็จ นั้นมิใช่เป็นหลักประกันว่า เราจะได้ทฤษฎี (หรือคำอธิบาย) ใหม่ที่ดีกว่า ทั้งนี้เพราะ เราไม่มีหลักประกันอะไรเลย ที่จะสามารถสร้างความก้าวหน้าไปสู่ทฤษฎีที่ดีกว่า (1972: 17)

หากเป็นความหมายตามที่วิเคราะห์มานี้ การคาดการณได้ ก็ไร้ความเป็นเหตุผลอย่างยิ่ง (โดยเฉพาะ ปอปเปอร์เป็นหนึ่งใน 4 ของบุคคลที่ สโตฟ (1982) เรียกว่า เป็นนักอเหตุผลนิยมยุคใหม่ (modern irrationalist) และ ที่เหลือคือ โทมัส คูณ ฟายอาร์เบนด์ ลาคาโตล) ในทัศนะของ เชฟเฟลอร์ การคาดการณทุกครั้ง จะมีส่วนที่เรียกว่า 'ความเป็นไปได้ที่จะผิด' อยู่ด้วย และในบางครั้งส่วนนี้ทำให้การคาดการณผิด (P. 278) นี้มิใช่เป็นเพียงแง่มุมของจิตวิทยา หากแต่ในทางตรรกวิทยาก็เป็นเช่นเดียวกัน นั่นก็คือ พร้อม ๆ กับการเกิดการยืนยัน (confirmation) เพื่อให้การคาดการณถูกต้อง มันก็ได้ลุ่มมติถึงความเป็นไปได้ที่จะทำให้การคาดการณนั้นเท็จ (P. 279) ทำให้เชฟเฟลอร์

สรุปว่า การอธิบายและการคาดการณ์ได้นั้น มีลักษณะทางตรรกที่แตกต่างกัน การอธิบายต้องเป็นจริง แต่การคาดการณ์ได้ไม่จำเป็นต้องเป็น การสร้างการคาดการณ์เป็นส่วนหนึ่งของการยืนยันถึงการดำรงอยู่ของการอธิบาย การคาดการณ์อาจจะถูกสร้างขึ้นด้วย ลักษณะที่มีความเป็นเหตุผล หรือ อาจจะไม่มีก็ได้ และเหตุผลอันเพียงพอต่อการคาดการณ์ก็ล้มเหลวที่จะอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งที่มันคาดการณ์ (P. 280)

ในทัศนะของผู้วิจัย ถ้าเอมเพลยืนยันว่า การคาดการณ์ได้เท่ากับการอธิบายโดยตรรก ก็มีปัญหาตามการวิจารณ์ของ เชฟเฟลอร์ แต่ถ้าการคาดการณ์ได้เป็นเพียงสิ่งที่ติดตามมา หรือกล่าวว่า 'อาจจะคาดการณ์ได้' โดยยืนยันเฉพาะส่วนการอธิบาย แบบการอธิบายของเขาก็ยังใช้ได้อยู่

2. ทฤษฎีของ เอมเพล ได้ลดเงื่อนไขการสรุปแบบนิรนัยลงมาจากแบบที่เรียกว่า deductive nomological มาเป็นแบบ inductive possibilistic ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายด้วยเงื่อนไขของ covering law อย่างอ่อน ^๓ เขายืนยันต่อไปว่า การอธิบายทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมด อยู่ในแบบใดแบบหนึ่งของสองแบบนี้ ถ้าเราดูในกรณีหลังก็คือ เอมเพล ยืนยันว่า 'เค้าร่างการอธิบาย' ในฐานะที่เป็น ข้อความทางสถิติที่ยังไม่สมบูรณ์ ต้องเติมด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อไปในอนาคต ฟิชเชอร์ได้ตั้งปัญหาต่อการอธิบายแบบนี้ว่า ถ้าถือว่าการอธิบายทั้งหมดในประวัติศาสตร์ (และในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ) ต้องเป็น คำสถิติ หรือ เป็นรากฐานของสถิติโดยธรรมชาติ นั่นก็เป็นความผิดพลาดที่มีชื่อว่า quantitative fallacy ซึ่งเป็นความผิดพลาดในยุค ไชคากอร์ส ที่คิดกันว่า สิ่งที่สำคัญทั้งหลาย คือ ตัวเลข ฟิชเชอร์ ไม่รีรอที่จะถามต่อไป คำว่า 'เป็นไปได้สูง' ในแบบการอธิบายที่สอง คืออะไร? ใช้เกณฑ์อะไรวัด? ความสัมพันธ์ระหว่างสถานบทและข้อสรุปเป็นเช่นไร? ต่างกับแบบอธิบายอื่น ๆ หรือไม่ และอย่างไร? คำตอบของ ฟิชเชอร์ คือ มองไม่เห็นความแตกต่าง (Fischer 1971: 129) ซึ่งเป็นการปฏิเสธการอธิบายโดยอิงค่าความน่าจะเป็นทางสถิติ

3. ประเด็นการโต้แย้งของ บรอดเบคได้ปฏิเสธแบบการอธิบายโดยอิงค่าความน่าจะเป็นทางสถิติ แต่ปฏิเสธในแง่ที่ว่า มันไม่สามารถใช้อธิบายกรณีเฉพาะได้ เช่น มีประชากร 100,000,000 คน ที่สูบบุหรี่ และ 6% ของคนสูบบุหรี่จะเป็นมะเร็งที่ปอด (หรือกล่าวได้ว่า ในคน 100 คน มีโอกาสเป็นมะเร็งที่ปอด 6 คน) เราสรุปได้ว่า จะมีคนเป็นมะเร็งที่ปอด 6,000,000 คน บรอดเบค ถือว่าเป็น mass event ไม่ได้บอกเกี่ยวกับเหตุการณ์เฉพาะ ^๓ เช่น 6 คนที่เป็นโรคนี้นี้ คือนาย ก., ข., ... แต่เหตุการณ์ประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์เฉพาะเท่านั้น ถ้าเช่นนั้นบรอดเบค รับการอธิบายแบบไหน? เขา

ตอบอย่างชัดเจนว่า 'การอธิบายจะต้องเป็นแบบนิรนัย หรือ ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น มันก็มีใช้สิ่งที่จะกล่าวอย่างถูกต้องว่า เป็นการอธิบาย'

4. โคนาแกน ได้ชี้ว่า คำความน่าจะเป็นมิใช่เป็นการอธิบาย แต่เป็น'การคาดหวังที่ใช้เหตุผล' ตัวอย่าง เช่น โอกาสของการตายถูกว่าออกหัว ของการโยนเหรียญ เราคาดได้โดยใช้เหตุผลว่า มีมากกว่าการที่รูเล็ต (roulette) ออกตามเลขที่คาดไว้ เหตุผลที่คาดหวังโดยใช้เหตุผลว่า มีมากกว่า ไม่ได้อธิบายว่า ทำไมเราจึงชนะในการตายเหรียญ และแพ้ในเกมส์รูเล็ต? (ทุกอย่างอาจกลับกันหมดก็ได้) หากพิจารณาว่าการอธิบายในปัญหา 'ความน่าจะเป็น' คำอธิบายไม่ต่างกันไม่ว่ากรณีโอกาสจะเท่า ๆ กัน หรือ กรณี 1 ต่อ 50 หรือ 1 ต่อ 1000 (1962:133) นั่นก็คือ การบอกค่าความน่าจะเป็น มิใช่คำอธิบาย

5. เดเรย์ ได้ปฏิเสธการตั้งคำถามประเภททำไม (ที่ เอ็มเพล เสนอว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง) เดเรย์ เสนอว่านักประวัติศาสตร์อธิบายว่า 'อะไรเกิดขึ้น' มากกว่าสาระของสิ่งที่เดเรย์เสนอคือ แนวความคิดของวอลซ์ ซึ่งเดเรย์ได้สรุปจากงาน 3 ชิ้น = วอลซ์กล่าวว่า เป็น 'สหสัมพันธ์ภายใต้มนทัศน์ที่เหมาะสม' (colligation under appropriate conception) เรียกตามศัพท์ ของ วิเวลล์ (Walsh 1951: 61) = ซึ่งเป็นการเน้นบทบาทของปรากฏการณ์เชื่อมต่อนขนาดใหญ่หรือ หามโนทัศน์ที่ร้อยรัดทำให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ คือ 'ค้นหามโนทัศน์ที่แน่นอนที่ทำให้หน้าที่ควบคุม' หรือความคิดที่ทำให้เกิดความกระจ่างในข้อเท็จจริงของเขา ค้นให้พบถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดต่างๆ และจากนั้น แสดงให้เห็นถึงวิธีการที่ ข้อเท็จจริงรายละเอียด สามารถเข้าใจได้ด้วยมโนทัศน์ดังกล่าว โดยการสร้าง 'การพรรณนาซึ่งแสดงความหมายอย่างสำคัญ' ของเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่เป็นคำถาม (Walsh: 61) ตัวอย่างที่ เดเรย์ ยก คือ การอธิบายรายละเอียดจำนวนมากของประวัติศาสตร์ระบบรัฐสภาว่าเป็นวิวัฒนาการของระบบรัฐสภา หรือ การอธิบายข้อเท็จจริงอันแน่นอนหนึ่งของประวัติศาสตร์ยุโรป จากศตวรรษที่ 15 ถึงศตวรรษที่ 18 ว่าเป็นยุคฟื้นฟูวิทยาการ หรือ ยุครู้แจ้ง คือการให้ฐานะของการเกิดใหม่ หรือความเข้าใจกระจ่างชัดทางภูมิปัญญา (Dray, 1959:407) ซึ่งมโนทัศน์ที่ใช้แบบเปรียบเทียบ เช่น 'วิวัฒนาการ' 'ยุคฟื้นฟูวิทยาการ' และ 'ยุครู้แจ้ง' เป็นการนำมาอธิบายข้อเท็จจริงที่ได้จากการเก็บข้อมูลว่า 'อะไรเกิดขึ้น'

การอธิบายแบบนี้ เป็นการปฏิเสธว่า มโนทัศน์ที่ใช้อธิบายกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น (P.407) และต่างกับการอธิบายที่เป็นแบบคาดการณ์ได้ชนิดกลับหัวกลับหางทีเดียว (P.406)

โดยการสรุป ก่อนที่จะตั้งคำถาม ว่า 'ทำไมเกิดเหตุการณ์หนึ่ง' เดเรย์ เสนอว่า คำถามควรจะเป็น 'อะไรเกิดขึ้น' ก่อน

ตัวอย่างการอธิบายแบบนี้ เช่น การอธิบาย (มโนทัศน์) 'โจรลักราชสมบัติ' สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทรงอธิบายไว้ว่า '... อยู่มา ท้าวศรีสุดาจันทร์ เกิดกำเริบโรคจิต รักใคร่พันบุตรศรีเทพ อันเป็นญาติของตนคนหนึ่ง เอาไปตั้งเป็นที่ขุนชินราช (รักษา) พนักงานเฝ้าหอพระข้างใน แล้วลอบเป็นชู้กัน ครั้นความนั้นแพร่พราย มีผู้สงสัย นางจึงตั้งชู้ให้เป็นที่ขุนวรวงศาธิราช (ในตำแหน่ง ราชนิกุล) แล้วให้บังคับบัญชาบรรดาทหารที่รักษาพระราชวังทั้งสิ้น หวังจะให้มีกำลังป้องกันตัว ต่อมานางมีครรภ์ขึ้น เห็นจะปิดความชู้ไว้ไม่มิด ก็อุบายให้ลอบขุนวรวงศาธิราชให้มีอำนาจหน้าที่ราชการสูงยิ่งขึ้นทุกที... ขณะนั้น พระแก้วฟ้าพระชนษาได้ 13 ปี เมื่อทราบตรชนกกว่า พระชนนีเป็นชู้กับขุนวรวงศาธิราช ก็มีความอภัยคอดลู่ คิดจะจำกัดขุนวรวงศาธิราช แต่ปิดความนั้นไว้ไม่มิด ขุนวรวงศาธิราชจึงลอบวางยาพิษ ปลงพระชนม์เสีย เมื่อพ.ศ. 2091 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชครองราชสมบัติอยู่ได้ 2 ปี ... ท้าวศรีสุดาจันทร์เห็นว่า ความประพฤตินองตนล่วงเลยมาแล้วก็ทำไปตามเลย จึงยกเหตุการณ์ที่ พระศรีศิลป์ ราชอนุชารับรัชชทายาทยังเยาว์ พระชนษาได้เพียง 7 ปีนั้น ให้ขุนวรวงศาธิราชเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ก็ (เป็นที่ - เพิ่มโดยผู้อ่าง) ไม่พอใจของข้าราชการโดยมาก ... ครั้นความที่พวกหัวเมืองเหนือเกิดกระด้างกระเดื่อง ปรากฏแก่ท้าวศรีสุดาจันทร์และขุนวรวงศาธิราช ก็คิดว่าเหตุการณ์ถึงที่สุด จะต้องทำการให้เด็ดขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้ารั้งรอไว้จะมีแต่ภัยอันตราย ท้าวศรีสุดาจันทร์จึงให้ราชาภิเษกขุนวรวงศาธิราชขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยเปิดเผย... พวกที่คิดร้ายก็จับฆ่าเสีย ที่ตรงปากคลองสระบัวทั้งสองคน ขุนวรวงศาธิราชราชาภิเษกครองสมบัติอยู่ได้ 42 วัน แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารถือว่า ขุนวรวงศาธิราชเป็นโจรลักราชสมบัติ หนับเข้าในจำนวนพระเจ้าแผ่นดินซึ่งครองกรุงศรีอยุธยาไม่ (2467 ก: 78 - 80)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ มโนทัศน์ เรื่อง 'การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน' งานของ สมเกียรติ วันทนะ '... ในแง่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เราจะเห็นคำอธิบายในทำนองที่ว่า กลุ่มสยามหนุ่ม จึงขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ในช่วงปลายทศวรรษ 2420 และ 2430 ดังเราจะเห็นได้จาก การปฏิรูปครั้งใหญ่ ใน พ.ศ. 2435 ซึ่งมีการตั้งกระทรวง 12 กระทรวง ระบบการปกครองใหม่นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดคือการเปลี่ยนรูปของรัฐจากแบบอาณาจักร ที่มีอำนาจปกครองหลวม ๆ มาเป็น แบบรัฐชาติ คือ ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวง กรุงเทพฯ มีอำนาจปกครองเด็ดขาด ผลของการปฏิรูป และบทบาทของสยามหนุ่มนี้ มีลักษณะพิเศษเห็นได้ชัดในการเมืองไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช (2435 - 2475) กล่าวคือ...' (2525: 2)

6. ประเด็นที่มีคนโต้แย้งแบบการนิรนัยมากประเด็นหนึ่งก็คือ เรื่องการคาดการณ์ได้ของการอธิบาย ซึ่งแฮมเพลถือว่าการอธิบายที่สมบูรณ์ ประเด็นนี้มีพื้นฐานที่เป็นมูลเหตุของการโต้แย้ง คือ เรื่องเงื่อนไขจำเป็น (essential or necessary condition) และ เงื่อนไขเพียงพอ (sufficient condition) ของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งการโต้เถียง ได้นำไปสู่แบบการอธิบายอื่น ๆ อีกหลายแบบ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) ดังนั้น เราต้องมาดูความแตกต่างของเงื่อนไขทั้งสองเสียก่อน

เงื่อนไขจำเป็นของเหตุการณ์หนึ่ง : บรอดเบคได้อธิบายโดยอาศัยตัวอย่างของ สครีเวน (1959: 480) คือ A เป็นสาเหตุอันเดียวของ X ก็คือการกล่าวว่า X ไม่เคยเกิดขึ้นโดยปราศจาก A หรือกล่าวอีกอย่างว่า A เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับ X หรือเมื่อไรก็ตามที่เรามี X ก็เมื่อนั้นเรามี A ด้วย (Brodbeck 1960: 380) แฟรงเคิลมีความเห็นในทำนองเดียวกัน คือ การอธิบายประวัติศาสตร์ เป็นการบอกเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการเกิดขึ้นของเหตุการณ์หนึ่ง ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ นั่นก็คือ หากปราศจากเงื่อนไขนั้น ๆ เหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ (Frankel 1957: 411)

ตัวอย่างประกอบ ถ้าไม่มีเหตุการณ์ ก เหตุการณ์ ข จะไม่เกิดขึ้น

- ก —————> - ข
(ก็คือกล่าวว่า) ถ้าเหตุการณ์ ข เกิดขึ้น แสดงว่ามีเหตุการณ์ ก
ข —————> ก

เหตุการณ์ที่เราต้องอธิบาย คือ เหตุการณ์ ข จะเห็นได้ชัดว่า ภายใต้แบบการอธิบายที่เป็นเงื่อนไขจำเป็น การคาดการณ์เป็นไปได้เลย ลักษณะของการคาดการณ์จะเป็นดังตัวอย่างนี้

ถ้าเหตุการณ์ ก เกิดขึ้น เหตุการณ์ ข เกิดขึ้น เกิดเหตุการณ์ ก ขึ้น	ถ้าฝนตก ถนนจะเปียก ฝนตกตอน 10.00 น.
--	--

สรุป เหตุการณ์ ข เกิดขึ้น	ถนนเปียกตอน 10.00 น.
---------------------------	----------------------

ประโยคเงื่อนไขที่เป็นสถาบทนี้ บอกเงื่อนไขเพียงพอ ของการเกิดเหตุการณ์หนึ่ง (ข) คือ เหตุการณ์อันแรก (ก) ดังนั้นเมื่อเหตุการณ์อันแรกเกิดขึ้น เราจึงทำนายได้ว่า เหตุการณ์อันหลังต้องเกิดตามมานั่นเอง

เงื่อนไขเพียงพอของเหตุการณ์อันหนึ่ง : ดูคำอธิบายของแฮมเพล และตัวอย่าง

ประกอบที่ผ่านมา บรอดเบคได้อธิบายว่า ในปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน การเกิดปรากฏการณ์ X โดยมี A เป็นเงื่อนไขจำเป็น ยังมีเงื่อนไขประกอบอื่น ๆ อีก คือ b, c, d ดังนั้น เรากล่าวได้ว่า b, c, d และ A เป็นเงื่อนไขเพียงพอของ X หรือกล่าวว่า A เป็นเงื่อนไขจำเป็นอันหนึ่ง และเป็นหนึ่งในเงื่อนไขหลาย ๆ อันที่เป็นเงื่อนไขเพียงพอ ถ้าเรารู้เงื่อนไขเพียงพอเหล่านี้ การอธิบายแบบนิรนัย และการคาดการณ์ได้ก็จะเป็นผลโดยตรงจากประโยคเงื่อนไขจำเป็นและเงื่อนไขเพียงพอเหล่านี้ (Brodbeck 1960: 380)

ในประเด็นนี้ อาจสรุปให้ชัดเจนขึ้นว่า ถ้าเราให้ 'สาเหตุ' เป็นเช่นเดียวกับ เงื่อนไขเพียงพอ ก็คือว่า เมื่อสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง และกำหนดสาเหตุอันหนึ่งมาให้แล้ว สาเหตุนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เหตุการณ์เกิดขึ้น หรืออยู่ในรูปของกฎ ดังนี้ : ในเงื่อนไขที่กำหนดให้อันหนึ่ง 'เมื่อไรก็ตามที่ปรากฏ SC จะทำให้เกิด E'

ส่วน เงื่อนไขจำเป็น เมื่ออยู่ในสถานการณ์เดียวกัน จะเป็นปัจจัยที่เมื่อไม่อยู่ในสถานการณ์นั้นแล้ว เหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ หรือจะอยู่ในรูปกฎว่า (ในเงื่อนไขอันเดียวกัน) : 'เมื่อไรก็ตามที่เกิด E ขึ้นก็แสดงว่ามีการปรากฏของ SC' หรือว่า 'เฉพาะเมื่อมีการปรากฏของ SC จะทำให้เกิด E'

กล่าวในทางตรรกวิทยา ในกรณีแรก เรารู้ E ได้จาก SC แต่ในกรณีหลัง เรารู้ SC ได้จาก E ซึ่งความสำคัญของมันก็นำไปสู่ความแตกต่างกันในการสรุปว่า ในกรณีแรก เหตุการณ์ E จำเป็นต้องเกิดขึ้น ส่วนในกรณีหลัง เหตุการณ์ E เป็นไปได้ว่า (หรืออาจ) จะเกิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะเป็นที่เห็นกันชัดเจนว่า เหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นแล้วจำจะต้องเป็นสิ่งที่เป็นไปได้แน่ ๆ (เพราะมีเช่นนั้น มันคงเกิดขึ้นไม่ได้) แต่เราอาจจะสงสัยต่อไปว่า มันเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ ได้อย่างไร? (Atkinson: 104) การมองความแตกต่างตรงนี้ให้ชัดเจนจะทำให้ การวิจารณ์ที่ตามมา มีน้ำหนักขึ้น

ข้อวิจารณ์ในประเด็นนี้ คือ บรอดเบค ว่า ในทางทฤษฎีแล้ว เงื่อนไขเพียงพอ เรารู้ไม่ได้ และเพื่อที่จะคาดการณ์เหตุการณ์ X จาก A ปัจจัยประกอบอื่น ๆ จะต้องถูกชี้เฉพาะออกมา ซึ่งเราทำไม่ได้ (p.380) แต่ถึงแม้ว่าเงื่อนไขการคาดการณ์ได้จะขาดหายไป ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ทั้งสองก็ยังคงเป็นแบบความเป็นสาเหตุนั่นเอง (Scriven 1959: 180 quoted in Brodbeck: 379 and Frankel 1957: 412) การอธิบายประวัติศาสตร์โดยอาศัยเงื่อนไขจำเป็นนี้ ยังได้รับการสนับสนุน (บางส่วน) จากงานของ แกลลี ที่กล่าวว่า การอธิบายประกอบด้วยการทำให้เห็นชัดโดยการให้เงื่อนไขเชื่อมต่อกันหนึ่ง (จากกลุ่มของมัน) อธิบายเหตุการณ์ที่เป็นคำถามในเงื่อนไขที่ว่า เงื่อนไขเชื่อมต่อกัน

นั้นเป็น เงื่อนไขจำเป็น (Gallie 1955: 387 quoted in Weingartner 1961: 353) ไวนการตเนอร์ได้กล่าวต่อไปอีกว่า ดันโต (Danto, 1965) และ เดอร์รี่ (1957) ได้อาศัยการอธิบายการเกิดขึ้นของเหตุการณ์หนึ่ง โดยลงในรายละเอียดเรื่อง เงื่อนไขจำเป็น แม้ว่าทั้งคู่จะไปไกลกว่า แกลลี ที่พิจารณาว่าการพรรณนาที่เกาะเกี่ยวกัน (coherent narrative) อยู่ในฐานะแบบของการอธิบาย (Weingartner 1961: 353)

7. ข้อวิจารณ์ของสกรีเว่นต่อการให้การอธิบาย เท่ากับการคาดการณ์ได้ สกรีเว่นใช้เหตุผลดังนี้ (1959: 453, 469, 1963: 354, 355-356 and 1966: 241)

ก. การอธิบายแม้จะพูดถึงสาเหตุ ในตัวการอธิบายก็มีได้เป็น การอธิบายโดยการอ้างถึงสาเหตุ (causal explanation)

ข. การคาดการณ์ไม่ได้ มิได้เท่ากับ การอธิบายไม่ได้ ตัวอย่างเช่นเราอธิบายการที่จุดดับบนดวงอาทิตย์ ครอบคลุมการส่งคลื่นวิทยุได้ ทั้ง ๆ ที่เราคาดการณ์การเกิดจุดดับบนดวงอาทิตย์ไม่ได้

ค. การที่เราคาดการณ์ไม่ได้ไม่ได้ปฏิเสธ หรือหักล้างความรู้ของเรา เกี่ยวกับการอธิบายผลลัพธ์ของสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งนั้น

ง. ตัวอย่างชัด ๆ ก็คือ เรารู้ว่า ทำไมคนซีหิงถึงฆ่าภรรยาของเขา แต่ถึงแม้ว่า จะได้ข้อมูลเช่นนั้นก่อน เราก็คาดการณ์ไม่ได้ว่า เขาจะกลายเป็นฆาตกร ฆ่าภรรยาของตัวเอง

สกรีเว่น สรุปว่า สำหรับการคาดการณ์โดยนิยามของมันแล้ว สามารถทำได้ก่อนการเกิดขึ้นของเหตุการณ์จริง แต่การคาดการณ์ ต้องการข้อมูลจากเหตุการณ์จริงซึ่งในทางตรรกไม่สามารถให้ได้ก่อนการเกิดเหตุการณ์ เขาไม่ได้บอกว่า มันเป็นสิ่งที่ขัดแย้งอยู่ภายในตัวมันเอง (self - contradiction) เหมือนการกล่าวถึง กลมเหลี่ยม (circular - square) หรือคนโสดที่แต่งงานแล้ว! เป็นต้น แต่เขากล่าวว่า จุดนี้เป็นข้อได้เปรียบอย่างสำคัญของ ประวัติศาสตร์ และทำให้เกิดการหักล้างอย่างสิ้นเชิงต่อข้อเสนอที่ว่า 'ประวัติศาสตร์ยังคงไม่สมบูรณ์ จนกระทั่งมันมีกฎที่ใช้ประโยชน์ในการคาดการณ์ได้'

โดยสรุป การอธิบายประวัติศาสตร์ในฐานะการอธิบายความเป็นสาเหตุ เป็นการอธิบายโดยอาศัยเงื่อนไขจำเป็น ซึ่งคาดการณ์ไม่ได้ อย่างน้อยก็ตามที่คณะของ บรอดเบค สกรีเว่น แฟรงเคิล ไวนการตเนอร์ ดันโต และ แกลลี อันตรงกันข้ามกับแบบการอธิบายนิรนัยที่อาศัยเงื่อนไขเพียงพอ ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ ตามที่คณะของ เอ็มเพล และ ปอปเปอร์

ประเด็นสุดท้าย เป็นความเห็นของไวท์ ซึ่งไวท์ ได้ปฏิเสธว่า ประวัติศาสตร์ มีลักษณะเฉพาะของแบบการอธิบายของมัน การให้เหตุผลของเขา ก็คือเขาได้แยกเนื้อหาของวิชาเฉพาะ ออกจากโครงสร้างการอธิบายที่มีลักษณะทั่วไป (White 1943: 362) นั่นก็คือ การแยก logical content ที่อยู่ใน statement of science ออกจาก descriptive content หรือ subject - matter content อันเป็นเนื้อหาสาระอันเฉพาะเจาะจงของทฤษฎีหรือ ที่เรียกว่า statement specifically of science

ไวท์ เสนอว่า การศึกษาเพื่อแยกเอาวิชาประวัติศาสตร์ออกมาต้องกระทำที่การศึกษาเนื้อหาของมัน (มิใช่ดูโครงสร้างการอธิบาย) ซึ่งก็คือ ต้องดูที่ความเป็นจริง (truth) หรือ คำ (term) อันมีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ที่มีอยู่ในประโยคเหล่านั้น และความเป็นจริง หรือ คำเหล่านี้ ต้องมีลักษณะที่ ไวท์เรียกว่า contain in an essential way (เพื่อป้องกันประโยคแบบ analytic) (P.363)

หากกล่าวในความหมายนี้ ก็คือ ไวท์ เสนอว่า การอธิบายประวัติศาสตร์ ก็คือการอธิบายข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (historical facts) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ นั่นก็คือ ประโยคแบบ specifically historical statement (P.366)

แต่เมื่อ ไวท์ ศึกษาต่อไป ปัญหาที่เขาพบ นำเขาไปสู่ข้อสรุปที่กล่าวในข้างต้นที่ว่า 'ไม่มีลักษณะเฉพาะในการอธิบายทางประวัติศาสตร์' ก็คือ เขาไม่สามารถค้นพบประโยคเฉพาะของประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ในระดับการกระทำของมนุษย์ มันจะไปจบลงที่จิตวิทยา แต่หากศึกษาในระดับที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม หรือวัฒนธรรม มันก็จะไปจบลงที่ สังคมวิทยา (P.370) ทั้งนี้เพราะ แยกประวัติศาสตร์ - จิตวิทยา - สังคมวิทยา ออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากมันไม่มีความแตกต่างกันในขั้นมูลฐาน

ข้อเสนอของ ไวท์ มีความคมชัดในการเสนอแนวใหม่ในการศึกษา แต่ขาดความหนักแน่น เพราะในท้ายที่สุด เขาเสนอสาระสำคัญไม่ได้ (เพราะหาไม่พบ) ดังนั้น งานของ ไวท์ นี้เป็นเพียงตรรกการวิเคราะห์แบบนามธรรมเท่านั้น

2.2 แบบการอธิบายโดยการ 'จำลองอดีตขึ้นมาใหม่' (re-enactment model)

ผู้เสนอแบบการอธิบายนี้ คือ คอลลิงวูด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เขาเป็นนักปรัชญาประวัติศาสตร์ แนวจิตนิยม (Idealism) หรือ บางคนจัดให้เขาเป็นแนวจิตนิยมใหม่ (neo-idealism) (Fisher 1971: 196) หรือเรียก เขาเป็น ผู้นิยมความคิดของ

ค่านิยมใหม่ (neo-Kantian) (McLennan 1981: 69) ซึ่งแบบการอธิบายของเขานั้น เป็นแนวความคิดที่เสนอในงานพิมพ์หลัง มรดกรรมของเขา นั่นก็คือ ความคิดทางประวัติศาสตร์ พิมพ์ในปี 1946 สารสำคัญของแบบการอธิบายนี้ คือ

(เริ่มต้นจากการวิจารณ์ แนวความคิดแบบปฏิฐานนิยมโดยทางอ้อม) คอลลิงวูด เสนอให้แยกกระบวนการสองชนิดออกจากกัน นั่นก็คือ กระบวนการทางธรรมชาติ และ กระบวนการทางประวัติศาสตร์ เขาเสนอว่า อดีตที่อยู่ในกระบวนการธรรมชาติ เป็นอดีตที่รอคอยการเข้าแทนที่ และ ไร้ชีวิต ความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ก็คือ ความลึกลับระหว่างกระบวนการทางธรรมชาติ ที่อดีตได้ตายไปโดยการเข้าแทนที่ด้วยปัจจุบัน และกระบวนการทางประวัติศาสตร์ ที่ซึ่งอดีตยังมีชีวิตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ตราบเท่าที่มันถูกรู้อย่างมีลักษณะประวัติศาสตร์ (1946: 225) ทั้งนี้เพราะ อดีตที่เป็นประวัติศาสตร์ ต่างจากอดีตในธรรมชาติ คือ เป็นอดีตที่มีชีวิต และเก็บรักษาอดีตที่มีชีวิตนี้ โดยตัวของการคิดที่มีลักษณะประวัติศาสตร์ (historical thinking) นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์จากวิธีการคิดแบบหนึ่ง ไปสู่อีกแบบหนึ่งนั้น มิใช่เป็นการตายของแบบแรก ทว่าการดำรงชีพของมันถูกผนวกเข้าในบริบทใหม่ที่เกี่ยวพันกับพัฒนาการ และลักษณะการวิเคราะห์วิจารณ์ของความคิดของมันเอง (P.226) นั่นก็คือ คอลลิงวูด ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์

จากนั้น คอลลิงวูด ได้แยกให้เห็นความแตกต่างของ โครงสร้างของประวัติศาสตร์ กับ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มันต่างกันที่จุดเริ่มต้นอย่างมาก นั่นก็คือ วิทยาศาสตร์เริ่มจากข้อสมมติ (assumption) และโดยจารีตของการใช้ข้อสมมตินี้ในประโยค ก็โดยการเริ่มต้นจากคำสั่งให้ข้อสมมติอันหนึ่งถูกสร้างขึ้น เช่น ให้ กขค. เป็นสามเหลี่ยม และให้ด้าน กข. = กค. แต่ในประวัติศาสตร์มันไม่มีข้อสมมติซึ่งจะถือเป็นข้อเท็จจริง (facts) และข้อเท็จจริงได้มาจากการสังเกต นั่นก็ทำให้ข้อสรุปของทั้งสองแตกต่างกันเป็นคนละชนิด ซึ่งก็แสดงถึงความแตกต่างในโครงสร้างทั้งหมดด้วย หน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ไม่ใช่การประดิษฐ์อะไรขึ้นมาใหม่ ทว่าเป็นการค้นห้พบบางสิ่งบางอย่าง (P.250 - 251) (ซึ่งฟังดูก็น่าเลื่อมใส) แต่ความแตกต่างนี้มีได้ทำให้ประวัติศาสตร์สูญเสียความเป็นวิทยาศาสตร์ นั่นก็คือ ประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ ความหมายของ 'วิทยาศาสตร์' ที่คอลลิงวูดได้ให้ไว้คือ ในงานชื่อ ความเรียงว่าด้วยอภิปรัชญา (1940) เขาได้กล่าวถึงความหมายของ อภิปรัชญาจากงานของ อริสโตเติล และความหมายหนึ่งที่เขากล่าวถึงคือ อภิปรัชญาเป็นศาสตร์อันหนึ่งที่สนใจศึกษาถึง 'ข้อสมมติล่วงหน้า' ที่อยู่เบื้องหลังศาสตร์สามัญทั่วไป (1940: 11) ซึ่งในงานชิ้นเดียวกันนี้ เขาให้ 'ศาสตร์' (วิทยาศาสตร์ - science) มีความหมายเท่ากับ 'องค์แห่งความคิดที่เป็นระบบ (systematic) หรือ เป็นระเบียบ

(orderly) เกี่ยวกับเนื้อหาเฉพาะที่ถูกกำหนดแน่นอนอันหนึ่ง' (P.4) แต่เมื่อ คอลลิงวูด นำมันมาประยุกต์ใช้ในประวัติศาสตร์ (1946) เขาได้เน้นที่ลักษณะเฉพาะและที่หน้าที่ของ มัน กล่าวคือ มันเป็นวิทยาศาสตร์ที่มีหน้าที่จะศึกษาเหตุการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงได้โดยการสังเกตของเราและเป็นการศึกษาเหตุการณ์เหล่านี้โดยอนุมาน ใช้เหตุผลในการสรุปเช่นนั้น จากบางสิ่งบางอย่างที่สามารถเข้าถึงได้โดยการสังเกตของเราและสิ่งนั้นนักประวัติศาสตร์ เรียกมันว่า 'หลักฐาน' (evidence) สำหรับเหตุการณ์ที่เขาสนใจ (1946: 251-252)

เมื่อประวัติศาสตร์มีลักษณะเฉพาะและเป็นวิทยาศาสตร์ มันศึกษาอะไร? คอลลิงวูด ตอบว่า 'การกระทำของมนุษย์' แต่เขาได้แยกมันออกเป็นสองลักษณะ คือ

1. การกระทำที่ไม่มีลักษณะประวัติศาสตร์ (non - historical human action) ที่เป็นการกระทำของมนุษย์ ซึ่งยังคงถูกกำหนดโดยลักษณะธรรมชาติของสัตว์ ที่เป็นเพียงการกระตุ้นและการตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติ เช่น ความหิว เป็นต้น มันยังมิได้มีลักษณะประวัติศาสตร์ แต่เป็นกิจกรรมที่เป็นกระบวนการทางธรรมชาติ (P.216) ดังนั้น นักประวัติศาสตร์จึงมิได้ให้ความสนใจ แก่ข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์ได้มีการ กินอาหาร หลับนอน ร่วมเล่นสังวาส และอื่นๆ (ในทำนองเดียวกันนี้) ที่เป็นการสนองตอบต่อแรงกระตุ้นตามธรรมชาติ

2. การกระทำที่มีลักษณะประวัติศาสตร์ (historical human action) เป็นการกระทำของมนุษย์ที่ถูกกำหนดโดยความคิด (P.217) ที่พ้นจากการถูกกำหนด โดยแรงกระตุ้นตามธรรมชาติของประสาทสัมผัส หรือ ความรู้สึก และ มากกว่าเป็นความสำนึกเฉพาะหน้า (immediate consciousness) (P.287) ดังนั้น ชีวิตของมนุษย์ เป็นชีวิตทางประวัติศาสตร์ เหตุผลก็คือ มันเป็นชีวิตทางปัญญา (mental) และทางจิตใจ (spiritual) (P.93) มิใช่แค่ความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าต่าง ๆ เท่านั้น

คอลลิงวูด เสนอให้ศึกษาเฉพาะลักษณะที่สอง เขาได้ก้าวไปไกลกว่านั้นอีก คือ ได้แยกเหตุการณ์ในอดีตที่ศึกษา ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นปัจจัยภายนอก และ ปัจจัยภายในของเหตุการณ์ ปัจจัยภายนอก หมายถึง ทุกสิ่งที่สามารถอธิบายได้ในรูปของร่างกายและการเคลื่อนไหว ปัจจัยภายใน นั้น หมายถึงเฉพาะ สิ่งที่สามารถอธิบายได้ในรูปของความคิด เขาเสนอว่า งานของนักประวัติศาสตร์อาจจะเริ่มต้นโดย การค้นพบปัจจัยภายนอกของเหตุการณ์ แต่มันไม่สามารถจะสิ้นสุดลงที่นั่น เขาต้องระลึกไว้เสมอว่าเหตุการณ์นั้นก็คือ การกระทำหน้าที่หลักของนักประวัติศาสตร์ คือ การเอาความคิดของเขาใส่เข้าไปในเหตุการณ์ เพื่อให้เห็นชัดถึงความคิดของผู้กระทำการในประวัติศาสตร์ (P.213)

ดังนั้น เขาจึงเสนอว่า 'นักประวัติศาสตร์มิได้มุ่งไปที่สิ่งที่เขาศึกษา ทว่ามองทะลุเข้าไป เพื่อให้เห็นชัดถึงความคิดที่อยู่ในสิ่งที่เขาศึกษา' (P.214) คอลลิงวูด พยายามยืนยันว่า การศึกษาความคิด คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ อีกหลายแห่ง เช่น ในหน้าที่ 222, 226, 227 และ 228 เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อผิดพลาดอย่างรุนแรง (ซึ่งจะกล่าวในตอนหลัง)

ดังนั้น สำหรับประวัติศาสตร์ สิ่งที่จะต้องถูกค้นพบมิใช่เป็นเพียงแต่เหตุการณ์ แต่เป็นความคิดที่ถูกแสดงอยู่ในนั้น ฉะนั้น การค้นพบความคิดนั้นก็เป็นการเข้าใจเหตุการณ์นั้นโดยสมบูรณ์ไปในตัว และ ภายหลังจากที่นักประวัติศาสตร์ได้แน่ใจในข้อเท็จจริงแล้วก็ไม่ต้องมีการขวนการของการสืบค้นลงไป ในสาเหตุของข้อเท็จจริงเหล่านั้นต่อไปอีก (นั่นก็คือ) เมื่อนักประวัติศาสตร์ทราบว่าจะอะไรได้เกิดขึ้น เขาก็ทราบเรียบร้อยไปแล้วว่า ทำไมเหตุการณ์นั้นจึงได้เกิดขึ้น (P.214) ซึ่งต่างกับ มาร์กซ์ และ เองเงิลส์ ที่เสนอว่า 'ประวัติศาสตร์ของสังคม ที่ดำรงอยู่ทั้งหลายทั้งมวล คือประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชนชั้น' (Marx and Engels 1848: 35) แม้ว่า ชวีซี (1981: 22 -23, 27) ตีความว่า คำกล่าวนี้ใช้ได้เฉพาะกับสังคมทุนนิยมก็ตาม แต่ก็ยังขัดแย้งกับที่ คอลลิงวูด ที่เสนอว่า 'ประวัติศาสตร์ทั้งปวง คือประวัติศาสตร์ของความคิด' (P.215)

แต่เนื่องจากว่า นักประวัติศาสตร์ไม่สามารถมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงโดยตรง หรือในลักษณะเชิงประจักษ์ได้ และก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับมันโดยการส่งต่อ ๆ กันมา หรือ ในลักษณะที่ถูกรับรองความถูกต้องของมันได้ (P.282) นักประวัติศาสตร์จึงรู้จักอดีตได้ โดยการจำลองมันขึ้นมาใหม่ (re-enacting) ในความคิดของเขา โดยการคิดถึงความคิด (thought) ของผู้กระทำการที่ดำรงอยู่ในอดีตกาล (P.39, 209, 301,...) กระบวนการอันนี้ อาจจะเทียบเคียงได้กับมโนทัศน์จินตนาการ (imagination) ซึ่งเขาอธิบายไว้ว่า 'ทั้งนวนิยาย และประวัติศาสตร์ ต่างก็มีลักษณะเป็นเรื่องอธิบายโดยตัวของมันเอง (self-explanatory) ตัดสินโดยตัวเอง เป็นผลผลิตของกิจกรรมที่เป็นไปเอง หรือ กิจกรรมที่มีสิทธิ์อำนาจในตัวเอง และกิจกรรมทั้งคู่ เป็นจินตนาการที่พันเหนือประสบการณ์ (a priori) ... สิ่งที่ทำให้ทั้งสองต่างกัน คือ ภาพของนักประวัติศาสตร์จะต้องมีค่าความจริง ในขณะที่นักประพันธ์มีภาวะเดียวเท่านั้น คือ สร้างภาพที่มีความเข้ากันได้ ซึ่งนั่นทำให้เกิดความหมาย (make sense) นักประวัติศาสตร์มีภาวะสองชั้น คือ ทำในสิ่งที่นักประพันธ์ทำ และ (ยังต้องสร้างให้อยู่ในลักษณะที่) เป็นภาพของสิ่งต่าง ๆ ในฐานะที่มันเป็นโดยแท้จริง และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในฐานะที่มันเกิดขึ้นโดยแท้จริง' (1946: 246) นักประวัติศาสตร์จึงต้องยอมรับกฎในการปฏิบัติ 3 ข้อ คือ

1. ภาพนั้นจะต้องถูกระบุในกาลและ อวกาศ ที่เฉพาะอันหนึ่ง
2. ประวัติศาสตร์ทั้งหมดจะต้องมีความคงเส้นคงวากับตัวของมันเอง

3. สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ภาพของนักประวัติศาสตร์จะต้องมีความสัมพันธ์อันเฉพาะกับบางสิ่งที่เรียกว่า 'หลักฐาน' (P.246)

แนวความคิดนี้ได้รับการขยายความ เมื่อคอลลิงวูดอธิบายเกี่ยวกับเรื่องสุนทรียศาสตร์ ในงานชื่อ หลักแห่งศิลป์ (1938) เขาได้ให้ทรรศนะอธิบายว่า ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ จินตนาการ และ การรับรู้ (perception) ของมนุษย์ ทั้งสองส่วนนี้ มิได้ถูกแยกออกจากกัน ทว่าจินตนาการได้กลับกลายเป็นองค์ประกอบอันสำคัญในกระบวนการของการได้มา การบ่งชี้ และ สัมพันธภาพระหว่าง 'สิ่งที่เรารู้สึก' (sensa) ซึ่งคอลลิงวูดก็ได้ให้ การรับรู้ เป็นองค์ประกอบของมันด้วย เขาได้อ้างถึงการแยกความแตกต่างของเดวิด ฮูม ที่แยก สิ่งประทับใจ (impression) และ ความคิด (ideas) ออกจากกัน จากนั้น ก็ให้กระบวนการที่เขาได้วิเคราะห์เท่ากันกับการวิเคราะห์ของฮูม นั่นก็คือ สิ่งที่เรารู้สึกจริง (real) และ สิ่งที่เรารู้สึกในจินตนาการ (imaginary sensa) ซึ่งการวิเคราะห์ของ คอลลิงวูด นี้ เขาคิดว่าเราจะเข้าใจได้โดย วิถีทางที่แสดงความแตกต่างสองวิธี (1938: 212) คือ

- ก. สิ่งที่เราารู้สึกที่ถูกตีความโดยความคิด และ สิ่งที่เราารู้สึกโดยไม่ถูกตีความ
- ข. ความรู้สึกแท้ ๆ และ ความรู้สึกที่ถูกปรุงแต่งโดยจิตสำนึกที่มีผลในสองลักษณะต่อความรู้สึกนั้น ๆ คือ ครอบงำมัน และทำให้มันดำรงอยู่ตลอดไป

และ คอลลิงวูด เลือกใช้ 'ข' ในการอธิบายเรื่อง จินตนาการ ของเขา และ จินตนาการทางประวัติศาสตร์ ก็คือ การจำลองความคิดในอดีตขึ้นมาใหม่

ถ้าเช่นนั้น นักประวัติศาสตร์จะศึกษาให้เห็นชัดถึงความคิดที่เขาพยายามจะค้นให้พบ โดยวิธีใด? คอลลิงวูดตอบว่า 'มีเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่สามารถจะกระทำได้นั้นก็คือ การคิดซ้ำความคิดนั้น ๆ ในใจของนักประวัติศาสตร์ ... ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของความคิด และก็เช่นเดียวกันกับประวัติศาสตร์ทั้งปวง เป็น การจำลองความคิดในอดีตขึ้นมาในใจของนักประวัติศาสตร์เอง' (P.215) วิธีการนี้ เขาเสนอว่าจำเป็น เพราะความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงของนักประวัติศาสตร์นั้น ไม่สามารถเป็นไปได้โดยตรง หรือโดยลักษณะเชิงประจักษ์ ได้ (P.282) นั่นเอง

สำหรับคอลลิงวูด ความคิด เท่ากับ ประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ ก็คือ การศึกษาความคิด และในด้านกลับ คือ วิถีทางที่ถูกต้องในการศึกษาความคิด (จิต) ก็คือวิธีการของประวัติศาสตร์ (1946: 209)

ดังนั้นโดยสรุป การอธิบายในทัศนะของคอลลิงวูด ก็คือ การเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นมา

ในอดีต โดยอิงไปยังความคิดของผู้กระทำการในประวัติศาสตร์ การจำลองความคิดนั้น เป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ เป็นหัวใจของการอธิบาย เราคงจะเขียนรูปแบบของแบบ การอธิบายนี้ได้ดังนี้

ผู้กระทำการ ก. (รู้ว่าอยู่) ในสถานการณ์ ข. และ ก. ต้องการ ค.
 ก. คิดว่า ในสถานการณ์ ข. ถ้าต้องการ ค. ต้องกระทำ ง.

ผู้กระทำการ ก. กระทำ ง.

ก่อนที่จะกล่าวในรายละเอียดปลีกย่อย และการวิเคราะห์วิจารณ์ เช่นเดียวกัน เรามาดูว่ามีการอธิบายแบบนี้ในงานประวัติศาสตร์หรือไม่ ปรากฏว่า แบบนี้ค่อนข้างพบมาก ดังจะยกตัวอย่าง เช่น พระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยา นุภาพ ชื่อ พระประวัติสมเด็จพระบรมราชา เป็นการอธิบายในรูปแบบนี้เกือบทั้งเล่ม ยกตัวอย่างเช่น '...ท้าวศรีสุดาจันทร์เป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง และมีราคะจริตกล้า ปรารถนา เอาพระเทียรราชาไว้ในมือ แต่ไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ ก็พยายามขัดขวางด้วยอำนาจที่มี ในราชสำนัก มิให้พระเทียรราชาว่าราชการได้สะดวก พระเทียรราชามีรู้ที่จะทำอย่างไร จึงต้องทูลลาออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุเสียให้พ้นภัย...' (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยา นุภาพ 2493 ก: 7) การอธิบายนี้ให้น้ำหนักว่า ท้าวศรีสุดาจันทร์ขัดขวางพระเทียรราชา เพราะทรงคิดว่า จะเอาพระเทียรราชาไว้ในมือ แต่ไม่สำเร็จ (2493 ก: 7, ข้อความที่เน้นเป็นของผู้อ้าง) และพระเทียรราชาทรงออกผนวช เพราะมีรู้จะทำอย่างไรและกลัวราชภัย เป็นการอ้างความคิดที่อยู่เบื้องหลังการกระทำ หรือ '...สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงให้ช่างเผือกก็ไม่คุ้มภัยได้ เป็นแต่จะเสียพระเกียรติยศ เพิ่มขึ้น จึงไม่ยอมให้ช่างเผือก ...' (น. 13 - เน้นโดยผู้อ้าง) มีการอธิบายความคิดเบื้องหลังการกระทำเช่นเดียวกัน อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น 'นิธิสมโภช 8 อย่างที่กล่าวมาแล้วนี้มีเหตุประกอบ แต่การนิธิสมโภชเมื่อพระทนต์ขึ้นนั้น กับนิธิจรดบัลลังก์ ไม่มีเหตุอื่นนอกจากฟันขึ้น หรือเดินได้ตามธรรมดาเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นจะทรงดำริเห็นว่า ไม่มีแก่นสาร จึงโปรดฯ ให้เลิกเสีย...' (2521: 125 - 126)

ตัวอย่างสุดท้ายที่จะยก คือ '...ในครั้งนั้น ความคงตระหนักในพระราชหฤทัยสมเด็จพระนครินทรฯ ว่า เจ้านายในราชวงศ์พระร่วง ซึ่งจะสามารถครอบครองบ้านเมือง มีน้อยแล้ว จึงเตรียมการจะให้...ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกในภายหน้า...' (สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยา นุภาพ 2467: 54 - เน้นโดยผู้อ้าง) และ '... ครั้งนั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราช คงทรงดำริว่า ชาวกรุงกัมพูชาไม่รู้จักเข็ด ถ้าจะไว้ให้พวกขอม

ปกครอง มีกำลังขึ้นเมื่อใดก็คงคิดร้ายต่อกรุงศรีอยุธยา จึงให้กวาดต้อนผู้คน ทั้งไพร่ ผู้ดี และ เกือบสิ่งของสำคัญ...' (หน้าเดียวกัน เน้นโดยผู้อ้าง)

ข้อวิจารณ์แบบการอธิบาย 'การจำลองอดีตขึ้นมาใหม่'

มีพักต้องสงสัยเลยว่าเราจะพบการอธิบายนี้จำนวนมากมาย ในงานประวัติศาสตร์ แต่ปริมาณงานจำนวนมาก มิใช่เป็นหลักประกันอันมั่นคงให้แก่ความถูกต้องของวิธีการอธิบายแบบเช่นของ คอลลิงวูด นี้ ซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อ แบบการจำลองอดีตขึ้นมาใหม่ มีมากมายหลายประเด็นด้วยกัน ดังนี้คือ

1. ประการแรก นักประวัติศาสตร์แบบพรรณานิยม คงชื่นชมกับแบบการอธิบายของคอลลิงวูด ที่ว่า ประวัติศาสตร์ไม่มีสมมติฐาน (หรือเริ่มต้นจากสมมติฐาน - ในกรณีรุนแรงหน่อยก็เรียกว่า กรอบทางทฤษฎี) แต่เริ่มต้นจากข้อเท็จจริงที่ได้จากการสังเกต ปัญหาก็คือ หากไม่มีสมมติฐาน การทำงานไม่ว่าแขนงใด ๆ สามารถกระทำได้หรือไม่ ปอปเปอร์ ตอบว่า ไม่ได้ เพราะ ประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ มีลักษณะเป็นแบบเลือกสรร (selective) แม้ว่าลักษณะของการเลือกสรรนี้ จะต่างอย่างมีนัยสำคัญกับฟิสิกส์ ซึ่งทำให้ ปอปเปอร์ เรียกว่า *historical science* (Popper, quoted in Wilkins 1957: 30) หรือ มันไฮม์ ที่กล่าวว่าวิทยาศาสตร์แบบเลือกสรร หรือ แบบนามธรรม เป็นขั้นตอนที่ต้องก้าวผ่านของศาสตร์ทุกสาขาที่ต้องการความถูกต้องแน่นอน (Mannheim quoted in Popper 1957: 78 (fn.1)) ปอปเปอร์ ต้องการบอกว่าการสังเกตของเราทุกครั้งมีลักษณะของการเลือกสรร นั่นก็คือ มีการคาดหวังบางสิ่งบางอย่างล่วงหน้าก่อนการสังเกตเสมอ เรามีได้มีการสังเกต (ในความหมายเช่นเดียวกับการมีประสบการณ์โดยผัสสะ) แต่เรา 'ทำ' การสังเกต การสังเกตมักจะตามหลังความสนใจเฉพาะคำถาม หรือ ปัญหาหลักอันหนึ่ง กล่าวโดยสรุป คือ บางสิ่งเป็นเชิงทฤษฎี แต่ทฤษฎีในที่นี้ มิใช่ทฤษฎีที่มีความหมายตรงข้ามกับ 'ปฏิบัติ' แต่มีความหมายแบบการเก็งความจริง (speculative) เท่านั้น (1962: 342) และสรุปว่า การสังเกตทั้งหมด มักจะมีลักษณะเลือกสรร คือ มีเป้าหมายแห่งการสังเกต (P.343) การสังเกตมักจะสมมติล่วงหน้าถึงการดำรงอยู่ของบางระบบของการคาดหวัง การคาดหวังเหล่านี้สามารถทำให้อยู่ในรูปของการตั้งคำถาม และการสังเกตก็จะถูกใช้ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยืนยัน หรือ คำตอบที่แก้ไขการคาดหวังเหล่านี้และก่อรูปขึ้นใหม่ (P.344) หากกล่าวให้เฉพาะมากขึ้น การสังเกตมีหน้าที่เฉพาะอันหนึ่งภายในระนาบแห่งการคาดหวัง มันสามารถกระทั้งทำลายตัวกรอบ (ระนาบแห่งการคาดหวัง) นี้ได้ ภายใต้สภาวะการณ์ที่แน่นอนอันหนึ่ง หากว่ามันไปปะทะกับความเชื่อมั่นของการคาดหวังเหล่านั้นเข้า (P.345) หรือกล่าวว่า 'การสังเกต

ได้ล้มมติล่วงหน้าถึงการปรับ กรอบของการอ้างอิง กรอบของการคาดหวัง หรือ กรอบของ ทฤษฎี' (1963: 47) โดยสรุป ปอปเปอร์ ต้องการบอกว่า ไม่เคยมีการสังเกตที่ปราศจาก กรอบอ้างอิง ที่บอกว่า ต้องการสังเกตอะไร ในประเด็นนี้ก็เช่นเดียวกันกับ คน ที่เสนอว่า วิทยาศาสตร์ใช้กระบวนทัศน์ (paradigm) เป็นเกณฑ์ในการเลือกปัญหา นั่นก็คือ หาก ว่ากระบวนทัศน์นั้นยังได้รับการยอมรับ มันจะเป็นตัวบอกว่า อันไหนคือปัญหา ที่สมมติว่ามีคำตอบ หรือกล่าวได้ว่า เฉพาะปัญหาเหล่านี้เท่านั้น ที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ นอกนั้นไม่ใช่ และถูกปฏิเสธ โดยอาจกล่าวว่าเป็นพวกอภิปราย (1962: 37) และเมื่อเกิดปัญหาจน กระทั่งเรียกว่า วิกฤติแห่งกระบวนทัศน์ คือคำตอบที่หาได้กับคำตอบที่กระบวนทัศน์คาดการณ์ เอาไว้ เกิดขัดแย้งกันมาก จนประสานกันไม่ได้ ก็จะมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งการ ตกลงใจทั้งกระบวนทัศน์เก่า มักควบคู่กันไปกับการตกลงใจยอมรับกระบวนทัศน์ใหม่ และการตัดสินใจที่นำไปสู่การตกลงใจนั้น เกี่ยวพันถึงการเปรียบเทียบตัวกระบวนทัศน์กับธรรมชาติ และตัวกระบวนทัศน์กับอันอื่น ๆ (P.77) หากคาดหวังว่าจะลัดกรอบอ้างอิงทั้งหรือทั้งเสีย ซึ่งกระบวนทัศน์ที่มีทั้งหมด (ตามความปรารถนาของพวกพรรณานิยมแบบสุดขีด) คน บอก ว่า 'การละทิ้งกระบวนทัศน์หนึ่งโดยปราศจากการเข้าแทนที่โดยอีกกระบวนทัศน์หนึ่งในขณะ เดียวกันเท่ากับ เป็นการละทิ้งตัววิทยาศาสตร์เลยทีเดียว' (P.79) (ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ประวัติศาสตร์ก็มีลักษณะวิทยาศาสตร์ด้วย) จึงเห็นได้ชัดว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะกระทำเช่นนั้น และดูเหมือนคอลลิงวูดเอง ก็มีได้ปฏิเสธลักษณะเช่นนี้ ดังที่เขา กล่าวว่า '...คำถามเหล่านี้มิใช่ถูกนำมาจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ด้วยความหวังว่าคนที่สองนั้นจะนำความกระจ่างแจ้ง ให้แก่วิชาของคนที่แรก โดยการตอบคำถามเหล่านั้น เช่นเดียวกับคำถามทางวิทยาศาสตร์ คำถามเหล่านี้ถูกนำไปสู่นักวิทยาศาสตร์โดยตัวของเขาเอง ...' (1946: 274) นั่นก็คือ เขาเลือกปัญหา และตอบปัญหาโดยตัวของเขาเอง

ผู้วิจัยจะไม่ลงไปในรายละเอียดว่า กรอบอ้างอิงหรือ กระบวนทัศน์เกิดขึ้นได้ อย่างไร หรือแปรเปลี่ยนในลักษณะใด แต่ต้องการสรุปว่า ประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกับ วิทยาศาสตร์ ต้องมีกรอบชั่วคราวที่แน่นอนอันหนึ่งเสมอในการทำงาน หากไม่มีสิ่งดังกล่าว ก็เท่ากับไม่มีวิทยาศาสตร์ และเช่นกัน ก็ไม่มีประวัติศาสตร์ด้วย จุดนี้มีประเด็นที่น่าสนใจที่ คอลลิงวูด ได้เสนอไว้ ก็คือ จินตนาการทางประวัติศาสตร์ (historical imagination) ของนักประวัติศาสตร์ (ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น) เราจะพบว่า ความต่าง ของการคาดการณ์ ในทัศนะของปอปเปอร์ และ จินตนาการ ทางประวัติศาสตร์ ในทัศนะ ของคอลลิงวูด ต่างกันเพียงแค่การใช้ศัพท์เท่านั้น (ดูรายละเอียด เรื่องการคาดการณ์ ของปอปเปอร์ ได้จากข้อวิจารณ์แบบการอธิบายโดยการอ้างอิงถึงกฎข้อ 1)

ดังนั้น จะพบว่า เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วคอลลิงวูดมิได้คัดค้าน (หรือขัดแย้งกับ) ปอป

ปอปเปอร์หรือคุณ เลย เมื่อเขายอมรับจินตนาการทางประวัติศาสตร์ที่พ้นเหนือประสบการณ์ (a priori historical imagination) เราสามารถพบการอธิบายแบบนี้ได้ เช่น ในงานของ ครีคเกอร์ วิลลิโกลม อ้างถึงการอธิบายของ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดช ในบทความชื่อ 'กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ' ครีคเกอร์ กล่าวว่า '...จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วนี้ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดช จึงทรงสันนิษฐานว่า เมืองโบราณแห่งนี้ เป็นเมืองที่พระเจ้าอู่ทอง เคยครองมาก่อน โดยเหตุผลพอที่จะสรุปได้ ดังนี้

1. เมืองโบราณนี้มีขนาดใหญ่ มีความเชื่อของชาวบ้านสืบต่อกันมาว่า เป็นเมืองที่พระเจ้าอู่ทองเคยครองอยู่ สถานที่ต่างๆ เช่น ถนนท้าวอู่ทอง และ ท่าท้าวอู่ทอง บริเวณที่ตั้งของเมืองก็มีร่องรอยแม่น้ำเก่าที่ตื้นเขิน และแสดงว่า กั้นตลิ่งน้ำเพราะมีสระน้ำกักน้ำไว้ใช้ภายในเมือง เมืองนี้จึงน่าจะเคยกั้นตลิ่งน้ำ และมีโรคระบาดจริง เพราะฉะนั้น เข้ากันได้กับเรื่องราวในตำนาน

2. เมืองนี้ชาวบ้านเรียกว่า เมืองท้าวอู่ทอง คำว่า อู่ทอง เป็นคำไทย ถ้าเป็นภาษาสันสกฤต คงแปลได้ว่าเป็น สุพรรณภูมิ ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดช 2487: 247, 248)

3. เมื่อสอบดูระยะที่ตั้งของเมืองนี้ กับพระนครศรีอยุธยาและบรรดาเมืองใกล้เคียงแล้ว เห็นว่า ไม่ห่างไกลกัน จึงเหมาะที่จะเป็นเมืองที่พระเจ้าอู่ทองเคยครองมาก่อน (น. 246, 247) ข้อสันนิษฐานของ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดชในเรื่องการย้ายเมืองของพระเจ้าอู่ทอง เป็นสิ่งที่สมเหตุผลที่สุด ในสมัยนั้น นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ทั่วไปยอมรับและเลยเชื่อถือกันเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม พระวินิจฉัยในเรื่องเมืองอู่ทองของสมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดช ก็ยังเป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐานที่เข้ากันได้กับเหตุผล และสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ... (ครีคเกอร์ วิลลิโกลม 2509: 28)

หากจะกล่าวในประเด็นที่นักประวัติศาสตร์ใช้วิธีการที่เรียกกันว่า สิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ (a priori) หรือกล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ การตีความประวัติศาสตร์จากหลักฐานบางส่วน แล้วตีความเกินหลักฐานนั้นออกไป เช่นการเชื่อมั่นว่า มีบางอย่างต้องเกิดขึ้นแน่ แต่ไม่พบในพงศาวดาร สำหรับผู้ที่โต้แย้งว่า ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของหลักฐานล้วน ๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้คงหาไม่พบแน่ แต่ผู้วิจัยพบว่า วิธีดังกล่าวมีการใช้กันอยู่ คือ ใน แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม ของ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจกนเรนทรไกรเดช ได้ทรงนิพนธ์ว่า '...พิเคราะห์ดู เห็นว่า คงเป็นเพราะไว้วางพระราชหฤทัยในความกักตุนข้าวเมือง

เหนือ เหตุด้วยพระองค์ทรงสมภพและเจริญวัยในเมืองเหนือทั้งเป็นเชื้อสายในราชวงศ์พระร่วงทางฝ่ายชนนี้ การปกครองป้องกันอันตรายแห่งพระราชอาณาเขตต์ ราชอาณาจักรอันหนักจะตกอยู่ข้างใต้ ยิ่งกว่าทางเมืองเหนือ จึงได้ย้ายมาประทับ ณ กรุงศรีอยุธยา คงจะได้ทรงตั้งพระราชวงศ์องค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัย ให้ปกครองหัวเมืองเหนือทั้งปวงอยู่ ณ เมืองพิษณุโลกแทนพระองค์ แต่หากไม่ปรากฏในหนังสือพงศาวดาร... (2467 ก: 65) เห็นได้ว่า เป็นการตีความเกินข้อมูลเชิงประจักษ์แน่นอน

จะเห็นว่า วิธีการทำงานที่แท้จริง อยู่ในรูปแบบที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อหันกลับมาสู่ประเด็นแรกเริ่มของเรา ผู้วิจัยสรุปว่า ความคิดของคอลลิงวูด ในงานปี 1946 นี้มีลักษณะพัฒนาการ (หากเราไม่ต้องการกล่าวว่า ข้อเขียนของเขาขาดเสียซึ่งความคงเส้นคงวา)

2. ไมแลนด์โต้แย้งคอลลิงวูด ที่กล่าวในหน้า 214 ว่า 'เมื่อนักประวัติศาสตร์กล่าวว่า อะไร ได้เกิดขึ้น เขาก็ทราบเรียบร้อยไปแล้วว่า ทำไม เหตุการณ์นั้นจึงได้เกิดขึ้น' โดยการยกตัวอย่าง การขุดหลุมลงไปใต้ดิน (1965: 66) ถ้าเราถามว่ากำลังทำอะไร? คำตอบคือ ขุดหลุม หากถามว่า ขุดทำไม? คำตอบคือ เพื่อปลุกต้นไม้ แต่การปลุกต้นไม้ในกรณีนี้เกี่ยวข้องกับความตั้งใจ ดังนั้น ตามที่คอลลิงวูดเสนอ คือ เรารู้ว่าเขาทำอะไร (ขุดหลุม) โดยรู้ความตั้งใจของเขา (1965: 66)

ไมแลนด์ เสนอว่า 'หากสิ่งที่คอลลิงวูดเสนอเป็นตามคำพูดของเขาแล้ว คำพูดนั้นชักนำไปให้เข้าใจผิด หากว่ามันไม่ผิดทั้งหมด' (P.66) ทั้งนี้เพราะ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งเดียวกันกับทำไมสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่ง (ที่เน้น) ทั้งสอง เป็นการกระทำอันหนึ่ง ปัญหาจากตัวอย่างที่เขายกมา คือ มีสองการกระทำ การขุดหลุม และ การปลุกต้นไม้

ถ้าเรารู้ความตั้งใจ เรารู้ว่าเขากำลังทำอะไร นั่นก็คือ ปลุกต้นไม้ แต่ไม่รู้ ว่า ปลุกทำไม? มันบอกเราเพียงว่า ขุดหลุมทำไม

ถ้าเรารู้ว่ากำลังทำอะไร เช่นรู้ว่า ปลุกต้นไม้ และเมื่อรู้ว่า ทำไม เราปลุกต้นไม้ เราจะรู้การกระทำอีกอันหนึ่ง (คือการขุดหลุมกระนั้นหรือ? - ไม่ใช่แน่ ควรจะเป็น เช่น ต้องการต้นไม้)

ไมแลนด์ สรุปว่ามันตรงข้ามกับคำพูดของคอลลิงวูด ที่บอกนัยยะไว้อย่างหนักแน่น นั่นก็แสดงว่า มีบางสิ่งที่จะต้องรู้เกี่ยวกับคำถามประเภททำไม เช่น (ในกรณีนี้) ทำไมเขาปลุกต้นไม้ (P.67)

ไมแลนด์ได้โต้แย้งต่อไป โดยสมมติคำตอบของคอลลิงวูดว่า การกระทำทั้งสองใกล้เคียงกันมาก และอันที่จริง การขุดหลุมก็เป็นส่วนหนึ่งของการปลูกต้นไม้ ไมแลนด์ ก็หักล้างว่ามันเป็นสองการกระทำโดยชัดเจน เพราะหากทราบใดที่เรายังไม่นำต้นไม้ไปปลูกลงดิน การกระทำทั้งสองก็ยังคงแตกต่างกันอยู่ (P.67)

ไมแลนด์ได้สมมติแทนคอลลิงวูด ต่อไปอีกว่า คำตอบอาจอยู่ที่ว่า 'ความรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับความตั้งใจของผู้กระทำ' ในการกระทำสิ่งนั้นๆ ในกรณีนี้ ก็คือ รู้ด้วยว่า ทำไมเขาปลูกต้นไม้ คำตอบของไมแลนด์ในกรณีนี้ ผู้วิจัยคิดว่าไม่น่าสนใจนัก คือ เขาพยายามเสนอว่า 'การรู้ว่าทำไม' กับ 'การรู้ว่าอะไร' ต่างกัน (P.68) แต่ประเด็นที่น่าสนใจมาจากข้อความตอนนั้นของเขา คือ (เมื่อแยกความคิดและการกระทำออกจากกัน) เมื่อเรารู้การกระทำอันหนึ่งเราก็รู้ความตั้งใจที่ทำให้เกิดการกระทำ ถ้าหากว่าเราไม่รู้ความตั้งใจ เราก็ไม่รู้ 'ปัจจัยภายใน' ของการกระทำ และเราก็ไม่รู้โดยสมบูรณ์ว่าการกระทำนั้นคืออะไร (P.68) สังเกตข้อความที่เน้น (โดยผู้อ้าง) นี้ เราจะพบว่า คอลลิงวูด ใช้เหตุผลแบบวงวน (circular argumentation) คือ เมื่อเรารู้การกระทำอันหนึ่ง (โดยการเจาะทะลุ) เรารู้ความตั้งใจที่อยู่เบื้องหลัง เมื่อเรารู้ความตั้งใจนั้น เรารู้การกระทำนั้นโดยสมบูรณ์

สังเกตว่า เรารู้ความตั้งใจจากการกระทำ และรู้การกระทำจากความตั้งใจ ถ้าเช่นนั้น สมบูรณ์ขึ้น หรือ ความตั้งใจก็เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย และ เราอาจจะนิรนัยคำตอบแบบนี้ได้ เช่น

รู้ 'ก' ทำให้รู้ 'ข'	ก	→	ข
รู้ 'ข' ทำให้รู้ 'ก'	ข	→	ก"
รู้ 'ก' ทำให้รู้ 'ก'"			
	ก	→	ก"

ดังนั้น สิ่งที่ทำให้เรากล่าวได้ว่า รู้การกระทำสมบูรณ์ขึ้น (ก → ก") ก็เป็นเรื่องของจิตวิทยามากกว่าเป็นเรื่องข้อเท็จจริง

3. นิสเซอร์ ได้โต้แย้ง คอลลิงวูด เป็นตัวอย่างเฉพาะของข้อผิดพลาดทั่วไปของพวกจิตนิยม กล่าวคือ การตีความการกระทำของมนุษย์ที่มีรากฐานบนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในฐานะ Homo sapiens ในความหมายแคบและเฉพาะนั้น เป็นข้อผิดพลาดสองชั้น คือ เป็นการเปลี่ยน Homines ลงไปสู่ Homo และเปลี่ยน Homo ลงไปสู่ Homo

Homo sapiens ตามพจนานุกรม ของ The Heritage Illustrated Dictionary of The English Language International Edition ปี 1969 ได้ให้ความหมายของ super family ของ Hominoidea ที่มีมนุษย์ และลิงเอบ (ape) ดังนั้น นิสเซอร์ จึงกล่าวว่า เรื่องเหลวไหลของการลดทอนเช่นนี้ จึงปรากฏให้เห็นอย่างง่ายดาย ถ้าหากทุก Homo เป็น sapiens แม้ในบางระดับ เขาก็จะละลายลักษณะ furans และ prudens, diligens และ odiens, ludens, faber, amator และ อื่น ๆ การแยกเอาเฉพาะองค์ประกอบเรื่องเหตุผล ของการดำรงอยู่ของมนุษย์ เป็นการนิลจนให้เห็นว่า ผิดทั้งความเป็นมนุษย์ และความสมเหตุสมผล เขาอ้างข้อความของ แซ็บแมน ที่สังเกตเห็นว่า 'เมื่อประวัติศาสตร์ ถูกลดทอนลงเหลือเพียง ภาวะแวดล้อมทางปัญญา ... คำวิจารณ์เกี่ยวกับการอธิบายนี้ก็คือ มันเสี่ยงที่จะประดิษฐ์ 'มนุษย์ความคิด' (Intellectual man) ที่ค่อนข้างเป็นการทำตามใจชอบ เช่นเดียวกับการสร้าง 'มนุษย์เศรษฐศาสตร์' ในเศรษฐศาสตร์แบบคิกษิต และ 'มนุษย์การเมือง' ในลัทธิประโยชน์นิยมแบบคิกษิต (Chapman 1967: 9 quoted in Fischer 1971: 195 - 196)

4. นิสเซอร์ ได้โต้แย้งเรื่อง 'การจำลองอดีตขึ้นมาใหม่' เช่นการที่นักประวัติศาสตร์จะต้องคิดซ้ำความคิดของ บุรตุล ก่อนที่เขาจะฆ่าซีซาร์ เท่ากับว่า เขาต้องกลายเป็นบุรตุล นิสเซอร์โต้แย้งว่า สำหรับ บุรตุล ไม่เพียงแต่เขาคิดถึงสิ่งที่ต่างออกไปจากที่คอลลิงวูดคิด ทว่า เขาคิดถึงมันในลักษณะที่ต่างกันด้วย แนวความคิดที่ คอลลิงวูด ได้เสนอทั้งหมดเป็นเรื่องที่คัดค้านประวัติศาสตร์ คัดค้านลักษณะเชิงประจักษ์ และไร้สาระ นั่นละ มันอาจจะจริงที่ว่า ประวัติศาสตร์บางส่วนเป็นประวัติศาสตร์ของความคิด และ บางชนิดของความคิดสามารถถูกจำลองขึ้นมาใหม่ในใจของนักประวัติศาสตร์ได้ แต่บางความคิดที่นักประวัติศาสตร์สนใจนั้น ไม่สามารถแยกขาดจากอารมณ์ หรือจากโครงสร้างของการคิดที่ดำรงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ วิธีการของ คอลลิงวูด หากนำไปใช้โดยเคร่งครัด จะไม่เพียงแต่แยกปัญหาที่ไม่มีลักษณะความคิดที่นักประวัติศาสตร์สนใจ อย่างแท้จริงได้เท่านั้น ทว่าปัญหาที่มีลักษณะความคิดมากมาย ยังได้ถูกแยกออกไปด้วย ปัญหาที่มีลักษณะความคิดเหล่านี้ มิได้เป็นทั้งความเป็นเหตุผล (rational) หรือไร้ซึ่งความเป็นเหตุผล ทว่าเป็นเรื่องพ้นเหตุผล (transrational) (Fischer 1971: 197) แม้ คอลลิงวูด จะแย้งกลับว่า 'สำหรับเรื่องที่ว่า ถ้าความคิดมิได้เป็นอะไรนอกจากกิจกรรมของมันเอง (การคิด) และถ้าหากว่าการรู้ความคิดของคนในอดีต เช่น ทอมัส เบคเค็ท คือ การจำลองความคิดของเขา นั่นละ トラบเท่าที่ฉัน ในฐานะนักประวัติศาสตร์กระทำสิ่งนี้ แล้วฉันกลายเป็นเบคเค็ทเหมือนไร้สาระ... เราอาจจะตอบว่า เพราะว่า การเป็นเบคเค็ทนั้นเป็นเรื่องหนึ่ง และการรู้จักเบคเค็ทเป็นอีกเรื่องหนึ่ง และนักประวัติศาสตร์สนใจใน

ประเด็นหลัง' (1946: 297) วิลเซอร์ (ตามที่กล่าวมา) ก็มีโต้แย้งในประเด็นที่ คอลลิงวูดไม่ต้องการ แต่แย้งว่า สิ่งที่เขาต้องการนั้นทำไม่ได้

ดูเหมือนคนที่ขยายความเรื่องนี้ต่อออกไป คือ วิลคินส์ เขาเสนอในการวิจารณ์ปอปเปอร์ (เมื่อปอปเปอร์วิจารณ์คอลลิงวูดซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) ว่าการที่นักประวัติศาสตร์ (ตามที่คณะของปอปเปอร์) แบบการอธิบายที่ใช้ความคิด และเหตุผล เช่น ความคิดก่อนการกระทำของจักรพรรดิและในการสร้างแบบการคิดและใช้เหตุผลนี้ นักประวัติศาสตร์ได้เพิ่ม 'มูลบทที่ขาดหาย' (missing premise) หรือขั้นตอนที่ขาดหายไปในการคิดของจักรพรรดิ เข้าไปในการใช้เหตุผล เมื่อเขาได้ทำการวิเคราะห์สถานการณ์ มันเป็นเรื่องที่เสี่ยงมากในการที่จะรับรองเรื่องนี้ แม้กระทั่งในประวัติศาสตร์ของปรัชญาก็ตาม และมันเป็นเรื่องประหลาด (ในความหมายที่ไม่ดีนัก) ที่จักรพรรดิ ซึ่งตามปกติมิใช่ นักปรัชญาและมิได้ดำเนินการอย่างรอบคอบระมัดระวังในการบรรลุการตัดสินใจ เช่น จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งอย่างสมเหตุสมผล อันตรายที่เห็นได้ชัดกว่านั้น ก็คือ ถ้า 'การเพิ่ม' (ขั้นตอนที่ขาดหาย) นั้นกินความไปถึงการแก้ไขขั้นตอนในการคิดของจักรพรรดิ ที่นักประวัติศาสตร์เชื่อนั้น เป็นเรื่องที่ไม่มีความรู้หรือผิดพลาด ประเด็นที่สำคัญกว่านั้น ที่น่าจะตั้งคำถามต่อวัตถุประสงค์ของการสร้างแบบการคิดของการใช้เหตุผลของผู้กระทำการ คือ เป็นการอธิบาย (ความเป็นสาเหตุ) ของพฤติกรรมของผู้กระทำการ หรือ เป็นการประเมินความสมเหตุสมผลของการตอบสนองของผู้กระทำการต่อปัญหาในสถานการณ์ วิลคินส์ ตอบว่าสำหรับแบบการอธิบายนี้ น่าจะเป็นคำตอบอันหลังโดยอ้าง ปอปเปอร์ ที่กล่าวว่า '(ดังนั้น)หน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ คือ การสร้างปัญหาในสถานการณ์ ในฐานะที่มันปรากฏขึ้นมาต่อผู้กระทำการ และการกระทำของผู้กระทำการนั้นเป็นสิ่งที่เพียงพอสู่สถานการณ์' (1972: 189 quoted in Wilkins 1978: 53 - 54) ^๑ วิธีการของทั้ง ปอปเปอร์ และ คอลลิงวูด เป็นเรื่องการประเมิน การกระทำของผู้กระทำการ มากกว่าเป็นการอธิบายการกระทำนั้น ๆ ในประเด็นนี้ หากนักประวัติศาสตร์ของคอลลิงวูดทำหน้าที่เพิ่มมูลบทที่ขาดหายในการคิดก่อนตัดสินใจของจักรพรรดิ นักประวัติศาสตร์นั้นทำหน้าที่เช่นเดียวกับนักปรัชญาของ คุณ ที่พยายามชี้ให้เห็นช่องว่าง และความไม่สมเหตุ สมผลในการคิดนั้น (ที่จริงคุณต้องการชี้การทำงานของนักปรัชญา ที่ต่างกับนักประวัติศาสตร์) บางครั้ง เขาแทบสิ้นสติ เมื่อพบว่า สิ่งนั้นถูกต้องคืออยู่แล้ว ก็คือว่า ช่องว่าง (ของการตัดสินใจ) มีอยู่ในสภาพแท้จริง เขาได้ปรับปรุงการใช้เหตุผล (ของจักรพรรดิ) ขณะที่อ่านหลักฐาน และรู้ว่ารูปการณ์ที่ต้องติดตามมาคืออะไร การคิดว่ามีช่องว่างนั้นเป็นเพราะการใช้เหตุผลแบบวิเคราะห์ที่เขาประยุกต์เข้าไปในสถานการณ์ ทั้ง ๆ ที่การใช้เหตุผลในสภาพที่เป็นอยู่ ก็มีความเป็นเหตุผลในตัวของมันเอง (Kuhn 1968: 6 - 7) ซึ่งเท่ากับว่า ความคิดของนักประวัติศาสตร์ที่ถูกฝึกฝนมาแบบหนึ่ง จะคิดแทนจักรพรรดิที่นักประวัติศาสตร์อ้างถึงนั้น คงกระทำ

ไม่ได้ ด้วยเหตุผลที่ยาวดังได้กล่าวมาแล้ว

5. เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินการอธิบายของคอลลิงวูด ฟิสเซอร์ กล่าวไว้ว่า 'ถ้านักประวัติศาสตร์ทำงานโดยอาศัยเพียงวิธีการนี้ เขาจะวัดความสำเร็จได้อย่างไร? ...คอลลิงวูดไม่มีคำตอบสำหรับปัญหา' (1971: 198) แน่นอนละ นี่เป็นประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง อัครวิสัยของการอธิบาย ที่คอลลิงวูดแก้ไม่ตก ดังตัวอย่างเช่น เมื่อเรากล่าวถึง การฆ่าด้วยการทรยศของ อาร์ชดยุค เฟอ์ดีนัน เรากล่าวด้วยความรู้เกี่ยวกับการฆ่าด้วยความทรยศอันอื่น ๆ และ มนุษย์เมื่อเผชิญกับแรงกดดัน และความรับผิดชอบ บางสิ่งบางอย่าง (McLennan 1981: 68) ดังนั้น การฆ่าด้วยการทรยศของแต่ละคนที่คิดในประเด็นนี้ย่อมแตกต่างกันไป จนหาข้อยุติไม่ได้

6. ผู้วิจัยคิดว่า ประวัติศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปนั้น กว้างกว่าประวัติศาสตร์ที่อาศัยแบบการอธิบายของคอลลิงวูด เหตุการณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับคนมาก ๆ เช่นการเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในของเขตทั่วโลก มิใช่เป็นผลจากการกระทำที่ถูกกำหนดโดยความคิดของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ดังนั้น จึงเป็นความผิดพลาดที่คิดว่าการหาความคิดที่อยู่เบื้องหลังการกระทำที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เป็นการค้นหาความคิดของผู้กระทำในฐานะปัจเจกบุคคล เพราะอันที่จริงแล้ว มันต้องเป็นการค้นหาสิ่งที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์มากกว่า และจากสิ่งนี้ ทำให้เราเห็นว่า ความคิดที่มีสำนึก หรือแรงจูงใจของผู้กระทำในฐานะปัจเจกบุคคลนั้น ค่อนข้างจะไม่ตรงประเด็น (Carr 1961: 52) เช่นเดียวกับที่ฟิสเซอร์ ยกปรากฏการณ์กลุ่มชน แล้วถามว่า เราสามารถคิดซ้ำความคิดของกลุ่มชนใหม่? ดูเหมือนว่า เป็นการปลุกความคิดนิยายของ 'ความคิดที่มารวมกัน' (corporate mind) เช่นเดียวกับที่ คอลลิงวูดเรียกมัน และคำตอบของฟิสเซอร์ ก็คือ ปฏิเสธ (Fischer 1971: 197 - 198) และ หากเคร่งครัดต่อวิธีการนี้มาก ๆ การอธิบายประวัติศาสตร์จะถูกลดทอนลงไปสู่การแสวงหาบุคคลสำคัญ (key individual) ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า นำไปสู่ ทฤษฎีประวัติศาสตร์แบบมหาบุรุษ (พรชัย คุ่มทวีพร 2526: 44 - 48)

7. ปอปเปอร์ได้วิจารณ์คอลลิงวูด โดยเสนอ 'ตรรกแห่งสถานการณ์' (situational logic) ว่าเป็นรากฐานที่แท้จริงของการอธิบาย กล่าวในความหมายนี้ สิ่งที่เขาเสนอก็ตรงกันข้ามชนิดกลับ 180 องศา กับความคิดของคอลลิงวูด ซึ่งเสนอว่า การวิเคราะห์สถานการณ์ เป็นส่วนช่วยเสริมที่จำเป็นสำหรับการจำลองอดีตขึ้นมาใหม่เท่านั้น แต่ในความเห็นของปอปเปอร์ คือ 'กระบวนการทางจิตวิทยาของการจำลองอดีตขึ้นมาใหม่' (psychological process of re-enactment) มีสถานะที่ไม่จำเป็น แม้ว่าบางครั้งมันจะช่วยในการทำงานของนักประวัติศาสตร์ เช่น ช่วยในการตรวจสอบถึงความสำเร็จ

ของการวิเคราะห์สถานการณ์แบบ *intuitive* สิ่งที่เราต้องการในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ มิใช่เป็น (ดังที่คอลลิงวูดคิด คือ) กระบวนการของความคิดในสมอง การเกิดซ้ำของความรู้สึกร่วม หรือกระทั่งประสบการณ์เดิมแท้ (*original experience*) ทั้งนี้ เพราะ สิ่งที่นักประวัติศาสตร์วิเคราะห์และคาดการณ์ว่าเกิดขึ้น (เป็นไปตามตรรกของญาณวิทยาของเขา ตามทฤษฎีความรู้แบบไพลาย) เป็น *อภิทฤษฎี* (*metatheory*) ของการใช้เหตุผลของผู้กระทำการในประวัติศาสตร์ (เช่น ตัวจักรพรรดิ) นั่นก็คือ มันอยู่คนละระดับกับการใช้เหตุผลของตัวจักรพรรดิ ซึ่ง การจำลองอดีตขึ้นมาใหม่มิได้ช่วยอะไร สิ่งที่ต้องกระทำในกรณีนี้ คือ การสร้าง (คาดการณ์ถึง) ภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางความคิด และการใช้เหตุผล (*idealized and reasoned*) ขึ้นมาและยังตัดทิ้งเสียซึ่งส่วนประกอบอันไม่สลักสำคัญออกไป ดังนั้น *อภิปัญหา* (*metaproblem*) ที่เป็นปัญหาใจกลางของนักประวัติศาสตร์ คือ อะไรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในสถานการณ์ที่ตัวจักรพรรดิกำลังเผชิญอยู่? และเมื่อนักประวัติศาสตร์สามารถเฉลยอภิปัญหานี้ได้ ก็แสดงว่าเขาเข้าใจสถานการณ์ในประวัติศาสตร์นั้นแล้ว

ปอปเปอร์ เห็นว่า วิธีการวิเคราะห์แบบนี้ ดำรงอยู่ในแนวความคิดแบบประวัติศาสตร์นิยม (*historicism*) ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่มีความเป็นเหตุผลและได้เป็นปฏิบัติต่อวิธีการตีความแบบตีเนิน ที่ลดทอนประวัติศาสตร์การเมืองเป็นเพียงเรื่องของทรราชผู้ยิ่งใหญ่ และนายพลผู้ยิ่งใหญ่ องค์ประกอบที่แฝงอยู่ในแนวความคิดนี้ ปอปเปอร์ได้ยกจากงานของทอลสตอย ที่เรียกว่า 'ตรรกแห่งเหตุการณ์' (*logic of event*) มันได้ปรากฏขึ้นเมื่อทอลสตอย บรรยายให้เห็นว่ามันไม่ใช่เป็นการตัดสินใจ แต่ทว่าเป็น 'ความจำเป็น' ที่ทำให้กองทัพของรัสเซีย ต้องยอมสละกรุงมอสโกโดยปราศจากการสู้รบ และถอนกำลังไปสู่สถานที่ซึ่งสามารถหาอาหารได้ (1957: 148 - 149)

เมื่อกล่าวถึง 'ตรรกแห่งสถานการณ์' ปอปเปอร์ ได้แยกออกเป็น 'สถานการณ์ตามที่ปรากฏแก่ผู้กระทำการ' และ 'สถานการณ์ที่มันเป็นจริง' ปอปเปอร์กล่าวว่า เรา รู้ทั้งสองอย่าง ได้โดยการคาดการณ์เหมือน ๆ กัน (เดาทั้งคู่) ดังนั้น จึงมิได้มีความต่างกันมากนักในฐานะทางญาณวิทยา แต่ในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ เขาเน้นอันแรก โดยเสนอว่า เราพยายามให้การอธิบาย (โดยการคาดการณ์) ด้วยการสร้างภาวะที่สมบูรณ์ของสถานการณ์ที่กำลังศึกษา อันผู้กระทำการพบตนเองอยู่ในภาวะนั้น และด้วยขอบเขตนี้เองที่ทำให้การกระทำนั้นสามารถเข้าใจได้ หรือกล่าวว่า เข้าใจได้อย่างมีความเป็นเหตุผล ซึ่งก็คือ การกระทำนั้นเหมาะสมกับสถานการณ์ตามที่ปรากฏแก่เขา ซึ่งการวิเคราะห์อาจจะเรียกว่า การประยุกต์ใช้หลักการแห่งความเป็นเหตุผล (*rational principle*) (1972: 179)

หากเรายอมรับ การวิเคราะห์ของปอปเปออร์ในกรณีนี้ ผลที่ติดตามมา คือ การกล่าวถึงพฤติกรรมที่มีความเป็นเหตุผล จะเลียงลักษณะที่ปอปเปออร์วิจารณ์กิจกรรมแบบการจำลองอดีตขึ้นมาใหม่ใน 2 รูปแบบ คือ แบบที่ทำไม่ได้เลยโดยจำเป็น เพราะอยู่บนเหนือความสามารถของนักประวัติศาสตร์ เช่น การพยายามจำลองความคิดของ 'ความโหดร้ายที่คาดคิดไม่ถึง' (1972: 188) และ แบบที่เป็นการใช้กำปั้นทุบดิน ซึ่งไร้สาระอย่างประมาณ (P.189) นอกจากนี้ การใช้ 'ตรรกแห่งสถานการณ์' จะขจัดลักษณะอัตวิสัยของวิธีการที่นักประวัติศาสตร์ใช้ และทฤษฎีความเข้าใจของกลุ่มนักทฤษฎีแนว hermeneutic ออกไปได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ 'ความเป็นเหตุผล' หรือ 'ความรู้เหตุผล' ของพฤติกรรมใด ๆ หมายความว่า การดูว่าพฤติกรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับตรรกแห่งสถานการณ์นั้น ๆ หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมของใครก็ตาม (1947: 97)

ปอปเปออร์คิดว่า การวิเคราะห์สถานการณ์ และ ตรรกแห่งสถานการณ์นี้ มีบทบาทอย่างมากในชีวิตทางสังคม ซึ่งพอ ๆ กันกับที่มันมีอยู่ในสังคมศาสตร์ ดังนั้น หน้าที่ในฐานะแห่งนักประวัติศาสตร์ก็มีใช้ การจำลองความคิดในอดีตขึ้นมาใหม่ ทว่าเป็นการเรียบเรียงการใช้เหตุผลอย่างเป็นภววิสัย เพื่อที่จะสนับสนุน หรือ โต้แย้ง การวิเคราะห์สถานการณ์ โดยการคาดการณ์ของเขานั้นเอง

ข้อสังเกตต่อประเด็นนี้ ก็คือ ปอปเปออร์เริ่มถอยห่างออกจาก ความเป็นวิมตินิยมในการแสวงหาความรู้ เช่น การเริ่มยอมรับบ้างว่า การคาดการณ์ที่เราสร้างขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ อาจจะเป็นการค้นพบที่แท้จริงทางประวัติศาสตร์ เพราะปกติ กระทั่งสิ่งที่ยอมรับกันว่าจริง ปอปเปออร์ก็ยังสงสัยว่าเท็จได้เสมอ แต่อย่างไรก็ดี นี้มิใช่ประเด็นใหญ่ ปัญหาที่หึงคอลลิ่งวูด และ ปอปเปออร์ เผชิญอยู่ในที่นี้ คือ การไม่วิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความเป็นเหตุผล ให้ละเอียดลึกซึ้ง ทั้งคู่ยอมรับความเป็นเหตุผลว่า เป็นฐานแห่งการทำความเข้าใจการกระทำของมนุษย์ เพียงแต่ว่ามีเกณฑ์ที่ไม่เหมือนกัน คือ สำหรับคอลลิ่งวูดใช้ 'เป้าหมาย' เป็นเกณฑ์วัดความเป็นเหตุผลว่า การกระทำนั้น ๆ มีความเป็นเหตุผลหรือไม่ แต่สำหรับปอปเปออร์ เขาใช้ 'ตรรกแห่งสถานการณ์' เป็นเกณฑ์ ทั้งคู่จะปฏิเสธมโนทัศน์ความเป็นเหตุผลไม่ได้ เพราะเป็นเกณฑ์ที่ทำให้การอธิบายดูเป็น 'ภววิสัย' กล่าวคือ มนุษย์ที่มีความเป็นเหตุผล ต้องคิดและทำในลักษณะการนี้ และคนอื่น ๆ ก็เข้าใจการคิดและการกระทำนี้ได้เหมือน ๆ กัน (มิใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ ตามที่อยากจะทำและทำ)

ปัญหานี้ถูกวิเคราะห์และเสนอโดย มาร์ค ตามไท ซึ่งผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างมาชี้ให้เห็นจุดอ่อนของการเสนอของคนทั้งสอง ตัวอย่างของ มาร์ค ตามไท คือสมมติเราอ่าน

หนังสือพิมพ์ พบว่า เมื่อวานนี้เวลา 17.45 น. นาย ก. กระโดดตึกตาย และหนังสือพิมพ์อธิบายถึงการกระทำของนาย ก. ว่า นาย ก. กำลังกลัวใจเรื่องหางานไม่ได้ ดังนั้น จึงกระทำสิ่งที่ไร้ความเป็นเหตุผลอันนี้ มารค ตามไท เล่นอ้อว่า แท้จริงแล้ว การกระทำของนาย ก. มีความเป็นเหตุผลดี เพราะทราบกันว่านาย ก. อยากจะตาย และนาย ก. คงเชื่อด้วยว่า กระโดดตึกแล้วคงตายแน่ ดังนั้น การที่นาย ก. กระโดดตึกจริง ๆ ต้องถือว่ามีความเป็นเหตุผลอย่างสมบูรณ์ (2527: 137) นั่นก็คือ ต้องดูความสัมพันธ์ของ ความเชื่อ การกระทำ และ เป้าหมาย (หรือสำหรับ ปอปเปอร์ เป็นเป้าหมายที่อาจถูกกำหนดโดยสถานการณ์)

จะเห็นได้ว่า ทั้งปอปเปอร์ และ คอลลิงวูด ตัดสินการกระทำจากเป้าหมายโดยตรง (เช่น ความต้องการของจักรพรรดิ) หรือโดยทางอ้อม (จากสถานการณ์กำหนด) แต่มารค ตามไท เล่นอ้อว่า พื้นฐานของปัญหาทั้งหมดของความเป็นเหตุผล อยู่ที่ความเป็นเหตุผลของความเชื่อโดยวิเคราะห์จากตัวอย่างเช่น การที่นาย ก. เชื่อว่า ตัวเองไม่มีวันที่จะบินได้อย่างนก แต่ก็ยังมีเป้าหมายที่วันหนึ่งจะบินได้แบบนกบิน ในกรณีอย่างนี้เราพร้อมที่จะบอกว่า เป้าหมายของนาย ก. เป็นเป้าหมายที่ไม่มีความเป็นเหตุผลและเหตุที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะเป้าหมายของเขาขัดแย้งกับความเชื่อของเขา (น. 138) และได้วิเคราะห์ต่อไปจากอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ นาย ก. เชื่อว่าในโลกนี้มีช้างสีแดงซึ่งบินได้ และขณะเดียวกัน นาย ก. มีเป้าหมายที่จะพยายามจับช้างสีแดงประเภทนี้ให้ได้อย่างน้อยหนึ่งตัว ในกรณีเช่นนี้ เราคงไม่คิดว่า เป้าหมายของนาย ก. มีความเป็นเหตุผล ถึงแม้ว่าสอดคล้องกับความเชื่อของนาย ก. แต่เราคงบอกว่า ในเมื่อความเชื่อของนาย ก. ไร้ความเป็นเหตุผล เป้าหมายที่ตามมาจึงไม่สามารถจะเรียกได้ว่า มีความเป็นเหตุผล (น. 138) นั่นก็คือ ปัญหาทั้งหมดจะถูกเฉลยได้ เมื่อเราเข้าใจเรื่อง 'ความเชื่อซึ่งมีความเป็นเหตุผล' แต่จากผลการวิจัยของ มารค ตามไท ได้ข้อสรุปว่า 'เราควรตัดสินใจที่จะเลิกใช้ concept นี้ต่อไป จนกระทั่งมีใครสามารถเล่นอนิยาม ซึ่งยอมรับกันได้ทั่วไป' เหตุผลก็เพราะ นิยามที่นำมาวิเคราะห์ความเป็นเหตุผลจะขัดแย้งกับเกณฑ์ normative หรือ non-emptiness เสมอ และ 'เรายังไม่สามารถทำความเข้าใจกับเรื่องความเชื่อซึ่งมีความเป็นเหตุผลได้' (น. 143)

นั่นก็คือ วิวาทะของ คอลลิงวูด และ ปอปเปอร์ ซึ่งดูเหมือนน่าสนใจมาก ก็จบลงด้วย ความเปล่าเปลืองพลังงานของการติดตามการใช้เหตุผลของคนทั้งสอง โดยที่ไม่สามารถแก้ปัญหาพื้นฐาน ที่ดำรงอยู่ในมโนทัศน์ 'ความเป็นเหตุผล' และ 'ความเชื่อซึ่งมีความเป็นเหตุผล' ทำให้การอธิบายว่า พฤติกรรมหนึ่ง ๆ มีความเป็นเหตุผลหรือไม่ นั่นคำตอบที่น่าพึงพอใจ ก็มีให้ไม่ได้

ประเด็นปลีกย่อยเกี่ยวกับเรื่องการเปรียบเทียบของ คอลลิงวูด เรื่องการแยก
ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ไรล์ (1949: 14) และ วิลคินส์ (1971: 56) โต้แย้ง
และการสนับสนุนของวอลซ์ (1951: 55 - 56) ผู้วิจัยจะไม่กล่าวในรายละเอียดต่อไปอีก

2.3 แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงหน้าที่ (functional explanation)

แนวการอธิบายที่ใช้แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงหน้าที่นี้ มิได้มีแบบที่แน่นอนเป็น
อันหนึ่งอันเดียว เช่นดัง 2 แบบแรกที่กล่าวมา ทั้งนี้เพราะ มีการนำแบบการอธิบายนี้ไป
ใช้ในลักษณะที่หลากหลายมาก และกระทั่งคำว่า 'หน้าที่' เองก็เป็นคำที่มีความหมายกำกวม
มาก กล่าวคือ นาเกล ได้แยกวิเคราะห์ความหมายไว้ว่า มีถึง 6 ความหมาย (Nagel
1961: 522 - 526) (ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดในตอนหลัง) ดังนั้น การวิเคราะห์แบบ
การอธิบายนี้ไม่สามารถกระทำเพียงการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับแบบการอธิบายนี้ (เช่น
ที่กระทำในสองแบบการอธิบายที่แล้วมา) ผู้วิจัยจึงนำเสนอในส่วนของเฉพาะแบบการอธิบายที่
จะใช้ในการวิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า พร้อมด้วยกรยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้เกิดความ
เข้าใจมากขึ้น แต่ส่วนที่เป็นพัฒนาการของแนวความคิดนี้ รวมทั้งข้อโต้แย้งต่าง ๆ จนกระทั่ง
ทั้งได้เป็นข้อสรุป (คือ แบบการอธิบายที่ผู้วิจัยเลือก) จะอยู่ใน ภาคผนวก ซึ่งจะเป็นส่วน
สำคัญที่ทำให้เข้าใจว่า ทำไมผู้วิจัยจึงเลือกใช้แบบการอธิบายที่ปรากฏอยู่ในส่วนนี้

เมื่อเปรียบเทียบแบบการอธิบายของนาเกล (1961) เอมเพล (1959) โคเฮน
(1978) เอคินสไตน์ (1977) แล้ว ผู้วิจัยเลือกใช้แบบการอธิบายของ นาเกล (1961:
403 - 405) คือ

หน้าที่ (A) ในระบบ (S) ภายใต้โครงสร้าง (C) คือ ทำให้ (S) ที่อยู่
ภายใต้สภาวะแวดล้อม (E) สามารถดำเนินกระบวนการ (P) และ
ถ้า (S) ภายใต้โครงสร้าง (C) ในสภาวะแวดล้อม (E) ไม่มี (A) อยู่ ก็
จะทำให้ (S) ไม่สามารถดำเนินกระบวนการ (P)

ด้วยเหตุฉะนั้น (S) ภายใต้โครงสร้าง (C) จะต้องมี (A)

ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการอธิบาย ที่ใช้แบบของการอธิบายนี้ เช่น ในงานของ
ปราณี วงษ์เทศ ชื่อ 'พิธีกรรม-ขบถ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด' ใน ศิลปวัฒนธรรม ปี
ที่ 5 ฉบับที่ 7 ปราณี ได้กล่าวไว้ว่า 'พิธีกรรม (ที่เกี่ยวกับชีวิต) เหล่านี้ เมื่อทำสืบต่อกัน
มา ก็เกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้น ฝรั่งเรียกประเพณีอย่างนี้ เป็นคำเฉพาะว่า Rite

of Passage ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา ทั้งที่ยังป่าเถื่อนอยู่ และที่เจริญแล้ว พิธีกรรม
 ที่ทำ ถ้าว่าด้วยความเจตนาที่กระทำ ก็ลงรอยเดียวกัน คือ เพื่อความสุขความเจริญ
 แต่ถ้าว่าในรายละเอียดก็มีต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันก็มี ที่ไม่เหมือนกันก็มี ทั้งนี้มีมาแต่เหตุ
 ทางวัฒนธรรมและสังคมเป็นส่วนใหญ่ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตนี้ มีความสำคัญในระดับครอบครัว
 ครัวญาติมิตรในหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญ ในการย้ำความเป็นสมาชิกของกลุ่มญาติ และ รักษา
ความสัมพันธ์ของผู้คนในครัวเรือน เช่น ระหว่างคนแก่กับคนหนุ่มสาว หรือ ในระหว่างญาติ
 มิตร เป็นต้น... พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เหล่านี้ จะมีบทบาทสำคัญในการที่ทำให้
ชาวบ้านต่างมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันทำ
 บุญทำทาน กินเลี้ยง และรื่นเริงสนุกสนานด้วยกัน หนุ่มสาวก็จะมีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยัง
 เป็นเหตุให้มีการรวมญาติมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกล ได้มาร่วมสังสรรค์กันอีกครั้งหนึ่ง' (ปราณี
 วงษ์เทศ 2527: 11 เน้นโดยผู้อ้าง) หรืออีกแห่งหนึ่ง ในบทความเดียวกันที่แสดงออกถึง
 การอธิบายแบบนี้ค่อนข้างชัดเจน คือ 'พิธีกรรมที่ขบถต่อความเป็นระเบียบทางสังคมนี้ นับ
 ว่าเป็นพิธีกรรม ที่มีบทบาททางสังคมอย่างยิ่ง ในแง่ที่ทำให้ความกดดันและความขัดแย้งใน
 สังคมคลี่คลายระบายออก เพื่อสังคมจะสามารถกลับไปสู่ภาวะปกติสุขเช่นเดิมได้อีก พิธี
 กรรมดังกล่าวนี้ ไม่เพียงปรากฏในสังคมไทย แต่พบปรากฏในกลุ่มสังคมดั้งเดิมหลายเผ่า
 พันธุ์ ที่สังคมเน้นความแตกต่างของเพศชาย-หญิง ที่สถานภาพของเพศหญิงถูกกดต่ำกว่าชาย
 และ ในกลุ่มที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ ที่ให้อิสระแก่ปัจเจกชนอย่างจำกัด พิธีกรรมดังกล่าวจึงทำ
 หน้าที่ (แฝง) ผ่อนคลายปัญหาต่าง ๆ ในแง่ความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเป้าหมายที่แท้จริง
 (ของหน้าที่แฝง) ก็เพื่อรักษาสมดุลย์ของสังคมให้อยู่โดยปกติสุขนั่นเอง' (น. 15 เน้น
 และ ข้อความในวงเล็บ เป็นของผู้วิจัย)

อีกตัวอย่างหนึ่งของการอธิบายแบบนี้ (มีการบ่นบ่อยครั้ง) คือ ในงานของ นิธิ
 เอียวศรีวงศ์ ที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ "การอธิบายถึง 'การแย่งชิงราชสมบัติ' ในฐานะที่เป็น
 กลไกการปรับตัวของสังคมไทย (โบราณ)" นิธิ ได้อ้างหลักฐานต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า
 เหตุการณ์ในช่วงการเปลี่ยนจาก 'สมัยธนบุรี' มาเป็น 'สมัยรัตนโกสินทร์' มีการแย่ง
 ชิงราชบัลลังก์กันจริง และ 'พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระราชโอรส-นัดดา ซึ่งได้เป็น
 ผู้นำไทยในต้นรัตนโกสินทร์ ไม่เคยพยายามบิดบังเลยว่า พระราชวงศ์จักรีได้แย่งราชสมบัติ
 มาจากพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ประเด็นสำคัญที่บุคคลเหล่านี้ต้องการเน้น อยู่ที่เหตุผลว่า ทำ
 ไม่จำเป็นต้องแย่งชิงราชสมบัติต่างหาก และจากหลักฐานร่วมสมัยกับประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้น
 ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เน้นเป็นพิเศษ คือ การปกครองที่ไม่ชอบธรรม
 ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ความไม่ชอบธรรมนั้นสรุปรวม คือ การกดขี่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอย่าง
 หนึ่งและการทำอันตรายแก่พระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง' (2528: 99 ดูเชิงอรรถที่ 40 หน้า
 103 ของ นิธิ ประกอบ)

จุดที่น่าสนใจในประเด็นนี้คือ การให้เหตุผลอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอันนี้ ซึ่ง นิธิ ได้ให้เหตุผลว่า 'การแย่งชิงราชสมบัตินั้น เป็นกลไกสำคัญชิ้นหนึ่งที่มีอยู่ประจำในระบบ การเมืองการปกครองของไทยแต่โบราณ และเหมือนกับกลไกชิ้นอื่น ๆ ย่อมมีหน้าที่ในอันที่จะจรรโลงระบบนั้นให้ตั้งอยู่และดำเนินต่อไปได้ เพราะการชิงราชสมบัติคือ การเลือกสรรตามธรรมชาติ ในหมู่ชนชั้นสูงของประเทศ ในอันที่จะได้บุคคลที่เข้มแข็ง มีความสามารถ และ ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำเป็นกลุ่มก้อน มาไว้เป็นผู้สืบทอดอำนาจทางการเมือง (เหตุผลที่ นิธิ กล่าวเช่นนี้ ก็เพราะปัญหาของระบบการเมืองการปกครองแบบโบราณ คือ) ในระบบการเมืองการปกครองที่ให้ความสำคัญแก่พระเจ้าแผ่นดิน ทั้งในฐานะผู้บริหารองค์ กร ที่มีอำนาจเด็ดขาดทางนิติบัญญัติและ เป็นศาลสูงสุดของประเทศ ดังเช่น ที่ใช้ในประเทศไทยมาในอดีตเช่นนี้ นโยบายที่ไม่ได้ผล ไม่เป็นธรรม กฎหมายที่กดขี่ การคลังที่ล้มเหลว ฯลฯ จะเปลี่ยนได้อย่างไร หากพระเจ้าแผ่นดินไม่สวรรคต หรือ เชื่อพระวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินไม่ถูกขจัดออกจากการกุมอำนาจ การแย่งชิงราชสมบัติจึงเป็นคำตอบที่ดีของการควบคุมรัฐบาล (นิธิ อธิบายถึงประโยชน์ที่เป็นผลอันติดตามมาว่า) เบื้องหลังการแย่งชิงราชสมบัติทุกครั้ง คือ เรื่องราวของการประนีประนอมผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ การให้คำสัญญาถึงสิ่งที่ดีกว่า และการปรับปรุงตัวเพื่อเผชิญปัญหาของบ้านเมือง ไม่ว่าจะในระบบการเมืองใด ๆ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น และมีกลไกสำหรับการกระทำเช่นนั้นทั้งสิ้น' (น. 99 ข้อความที่เน้นนี้เป็นของผู้วิจัย)

จากข้อความนี้ จะเห็นได้ว่า นิธิ ใช้แนวความคิดเรื่องทฤษฎีวิวัฒนาการผนวกกับการอธิบายโดยการอ้างถึงหน้าที่ ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ ดังปรากฏอยู่ในคำว่า 'การคัดเลือกตามธรรมชาติ' ก็คือ natural selection หรือ survival of the fittest ซึ่งสำหรับ นิธิ แล้วสิ่งนี้ 'ได้ช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ที่น่ากลัวทางการเมือง' ดังนั้น กลไกอันนี้ จึงมีหน้าที่ในการรักษาระบบ (ชีวิตสังคม) ให้ดำรงอยู่ต่อมาได้

ก็นับว่าเป็นการอธิบายถึงหน้าที่ของวัฒนธรรม (พิธีกรรม) ที่แม้จะเริ่มต้นจากความลนุกลนาน หรือ ความจำเป็นทางการเมือง แต่สุดท้ายก็มีผลในทางสังคมเพื่อรักษา 'คุณธรรมของสังคม' แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงหน้าที่ ก็จบลงด้วยประการฉะนี้

2.4 แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงัจฉภาวะ (Tautism) ¹ ≡

ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดของแบบการอธิบายนี้ ผู้วิจัยต้องทำให้เกิดความชัดเจนในความหมายของคำบางคำที่จะใช้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจลบลน ที่อาจจะเกิดขึ้นในการใช้เหตุผลของการอธิบายนี้ คำเหล่านี้คือ การเขียนประวัติศาสตร์ การเขียน

ประวัติศาสตร์แบบพรรณานิยม การอธิบาย ซึ่งผู้วิจัยขอเริ่มต้นดังนี้

ถ้าเรายอมรับว่า การเขียนประวัติศาสตร์มิได้หลายแบบ (โดยดูจากประวัติศาสตร์ไทย) เช่น ในงานของชาลส์วิกทอรี เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2518) นาฏวิภา ชลิตานนท์ (2524) และสมเกียรติ วันทะนะ (2527) เป็นต้น เมื่อมีความแตกต่างกันอย่างมากมาของการเขียนประวัติศาสตร์ ดังได้ยกตัวอย่างมานี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการเขียนประวัติศาสตร์มิได้หลาย 'แบบ' ซึ่งก็เท่ากับว่า การเขียนแบบพรรณานิยมก็เป็น 'แบบ' หนึ่งของการเขียนประวัติศาสตร์เท่านั้น และต้องเข้าใจว่า ความหมายของแบบ 'พรรณานิยม' นี้ต่างกับที่ นิซเซอร์ใช้ในงานของเขา (1971: 9) ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่า เขาต้องการใช้นิยามนักประวัติศาสตร์ที่นิยมวิธีการเชิงประจักษ์ กล่าวคือ เฉพาะสิ่งที่เราเห็นเท่านั้นที่จริง และคำพูดบ่งถึงสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก ซึ่งคนกลุ่มนี้จะปฏิเสธ แนวความคิด ทฤษฎี หรือกระทั่ง ปรัชญาประวัติศาสตร์ โดยไม่รู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ และถ้ายอมรับการกระทำเช่นนี้ จะมีอะไรเหลืออยู่บ้างในโลก แบบการพรรณานิยมที่นิซเซอร์ใช้นี้ แคบเกินไป เราอาจจะดูความแตกต่างของการนิยามที่หลากหลายได้มากมาย เช่น เอย์เดน ไวท์ (1984: 1 - 33), ซิบิค (1978: 153 - 187), แอทคินสัน (1978: 95 - 139 และโดย เฉพาะ 128 - 139), ดันโต (1965: 143 - 181, และ 1956: 15 - 30) และ เดเรย์ (1970: 153 - 171) หรือกระทั่ง การใช้คำ 'ปฏิบัตินิยม' แทน เช่น ฟราสเซน (1977: 97 - 157) เป็นต้น

นั่นก็คือ การเขียนประวัติศาสตร์มิได้เท่ากับการเขียนประวัติศาสตร์แบบพรรณานิยม ซึ่งจุดนี้ ก็เหมือนกับการสรุปของ ซิบิค (1978: 155 - 156) และ เดเรย์ (1970: 157) ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง การเขียนประวัติศาสตร์ และ ลักษณะการเขียนแบบพรรณานิยม นั้นเป็นแบบโดยบังเอิญ (contingent)

ประเด็นต่อไปคือ การเขียนประวัติศาสตร์มิได้เป็นการอธิบายทั้งหมด เราอธิบายในบางเรื่องหรือบางประเด็นที่เห็นว่ามีผลสำคัญ นั่นก็คือ บางส่วนของ การเขียนประวัติศาสตร์เป็นและ/หรือ ต้องการการอธิบาย และส่วนที่เหลือที่มีไม่ใช่เป็นการอธิบาย เป็นส่วนเชื่อมที่เกิดจากการพรรณนา การเชื่อมประสานนี้ทำให้เกิดภาพอดีตที่เป็นองค์รวม (wholeness) และเอกภาพ (unity) การแบ่งแบบนี้อาจพบได้ในงานของวอลซ์ (ซึ่งแยกตาม โครเช) ซึ่งแยกกระหว่างการ พรรณนาแบบ 'ธรรมดา' (plain) และการพรรณนาแบบ 'มีความหมาย' (significant) (Walsh 1951: 18, 32 - 34, 61 และ 1958: 479 - 484) ซึ่งก็แน่นอนว่า ขัดแย้งอย่างชัดเจนกับข้อเสนอของ มอร์โรว ที่เสนอว่า ประวัติศาสตร์เป็นการพรรณนา (Morrow: 286) หรือ แกลล์ที่ถือว่า ประวัติศาสตร์เป็น

ตระกูลหนึ่ง (species) ของการเล่าเรื่องพรรณนา (Gallie 1964: 66) และ การพรรณนาในตัวของมันเองเป็นการอธิบาย (P. 108) หรือลอช ที่ถือว่า การพรรณนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภาระการอธิบายประวัติศาสตร์ (Louch : 54) และการพรรณนาก็เป็นแบบหนึ่งของคำอธิบาย (P. 58) หรือ ดันโต ที่ถือการพรรณนาว่าเป็นสิ่งที่สมมติว่ามีอยู่ล่วงหน้า (presupposition) ของประวัติศาสตร์ (1965: 142, 137) เป็นโครงเรื่องที่เตรียม 'แบบแผนจัดวางเรื่อง' (organizing scheme) ให้แก่นักประวัติศาสตร์ เหมือนทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์เตรียมให้แก่นักวิทยาศาสตร์ และเขาถือว่า การเขียนประวัติศาสตร์แบบพรรณนาในตัวของมันเองเป็นแบบการอธิบายหนึ่ง (P. 141, 251) เป็นต้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การแบ่งแบบที่ผู้วิจัยใช้ (ซึ่งวอลซ์ และ โครเซ่ คงเห็นด้วย) จะสอดคล้องกับความเป็นจริงในงานประวัติศาสตร์มากกว่า ผู้วิจัยมีความคิดเช่นนี้เพราะ เราจะพบอยู่บ่อยครั้งที่นักประวัติศาสตร์แบบพรรณนานิยมใช้คำกล่าวว่า เรามีได้ขัดแย้งกับการอธิบายโดยการอ้างกฎ หรือ การอธิบายแบบนั้นมิได้มีอยู่ในการเขียนแบบพรรณนา หรือ ไม่มีการห้ามใช้กฎสากลในการอธิบายในการเขียนแบบนี้ ซึ่งก็เท่ากับว่าตัวงานเขียนแบบประวัติศาสตร์แบบพรรณนานิยมมิได้เป็น หรือเท่ากับแบบการอธิบายแบบใดแบบหนึ่งเฉพาะ เช่น แบบการอ้างถึงกฎ หรือ การอ้างถึงความเป็นเหตุผล (ซึ่งในงานผู้วิจัยใช้ 'การจำลองอดีตขึ้นมาใหม่' ซึ่งมีความหมายแคบกว่า) ตัวอย่างในกลุ่มหลังเช่น แอทคินสัน (1978: 130) ดันโต (1965 : 255) วอลซ์ (กล่าวมาแล้ว) หรือซิปิค ที่สรุปว่า สิ่งนี้นักประวัติศาสตร์ใช้อยู่ตลอดเวลา คือ เขาใช้เหตุผลและเขาพรรณนา (Cebic : 154) เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การเขียนประวัติศาสตร์แบบพรรณนานิยมนั้น ในตัวของมันเองมิใช่แบบการอธิบายในความหมายที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา เพราะมันเป็นแบบการอธิบายหลายแบบดังได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เลือกงานของสครีเวนที่พยายามเสนอแบบการอธิบายที่เรียกว่า 'การอธิบายโดยการอ้างถึงลัจจภาวะ' (Truism) มาเป็นแบบการอธิบายสุดท้ายของงานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งนี้ก็เพราะ แบบการอธิบายของสครีเวนมีความกระชับ และมีเอกลักษณ์ที่ต่างจากแบบอื่นอย่างค่อนข้างชัดเจน และ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความสับสน ที่เกิดขึ้นจากความหลากหลายของ 'ความหมาย' ของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพรรณนานิยม ดังได้กล่าวมาข้างต้นนี้

สครีเวนได้เริ่มต้นการนำเสนอแบบการอธิบายของเขา โดยการวิเคราะห์ความหมายของ 'การอธิบาย' และลักษณะของ 'การอธิบาย' เขาเริ่มจากการวิเคราะห์ 'การอธิบายที่สมบูรณ์' (complete explanation) โดยแยกวิเคราะห์ ดังนี้

การอธิบาย: การสร้างความสัมพันธ์ที่มีลักษณะจำเป็นขึ้นมาระหว่างสิ่งที่เราไม่

เข้าใจกับสิ่งที่เราเข้าใจแล้ว และการสร้างความสัมพันธ์นี้ จะกระทำไม่ได้ถ้าเราไม่เข้าใจอะไรเลย (1959: 449) แต่การอธิบายมิใช่เป็นการลดทอนไปสู่สิ่งที่เราคุ้นเคย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในด้านหนึ่ง บ่อยครั้งที่เราพบว่าเราคุ้นเคยกับสิ่งที่เราไม่เข้าใจ เช่น ความซาบซึ้งของดนตรี หรือ เรื่องของความจำ เป็นต้น และในอีกด้านหนึ่ง เราสามารถเข้าใจสิ่งที่เราไม่คุ้นเคยได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ชาติบุริสุทธี ก๊าซในอุดมคติ ศูนย์องศาสัมบูรณ์ เป็นต้น (1962: 102) แต่ สครีเวนยังไม่ได้ไปไกลเหมือนปอปเปอร์ที่สรุปว่า วิทยาศาสตร์มิได้อธิบายสิ่งที่ไม่รู้ด้วยสิ่งที่รู้แล้ว ดังที่เป็นความเชื่อร่วมกันมา ทว่ากลับตรงกันข้าม มันอธิบายสิ่งที่รู้ด้วยสิ่งที่ยังไม่รู้ (1963: 63)

สมบูรณ์: ในความหมายที่ใช้กันตามปรกติ คือ การเตรียมหลักฐานให้เพียงพอจนกระทั่งทำให้ความสงสัยเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล (1959: 449)

ความสมบูรณ์ในการอธิบาย หรือ การอธิบายที่สมบูรณ์ของสครีเวนนั้นเกี่ยวโยงไปถึงความสัมพันธ์ของการอธิบายกับบริบทที่เหมาะสม ซึ่งก่อนจะไปถึงประเด็นนี้ เรื่องที่ควรนำมาพูดถึงก่อนก็คือ ความเข้าใจ สครีเวนได้กล่าวว่า มโนทัศน์เรื่องการอธิบายนี้ มีลักษณะขึ้นต่อในทาง ตรงกับมโนทัศน์เรื่องความเข้าใจ เช่นเดียวกับมโนทัศน์เรื่องการค้นพบขึ้นต่อในทางตรงกันกับมโนทัศน์เรื่อง ความรู้ เราไม่สามารถจะค้นพบ สิ่งที่เราารู้อยู่แล้ว และ (ในขณะเดียวกัน) ก็ไม่สามารถจะค้นพบ สิ่งที่ไม่เคยรับรู้มาก่อน (เพราะ ถึงพบก็เหมือนไม่พบ เพราะไม่รู้ว่า พบอะไร - ผู้วิจัย) นั่นก็คือ เราไม่สามารถอธิบายในสิ่งที่ทุกคน หรือ ไม่มีสักคนเลยที่จะเข้าใจ (1962: 94) ในความหมายนี้ การอธิบายก็เป็น การเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่าง เช่น สาเหตุ ลงไปในช่องว่างของความเข้าใจของผู้ซักถาม หรือ ผู้อ่าน (1966: 256)

ถึงจุดนี้จะพบว่า ทั้งความเข้าใจและการอธิบายล้วนเป็นมโนทัศน์เชิงสัมพันธ์ทั้งคู่ ลักษณะสัมพันธ์นี้ถูกกำหนดด้วยบริบท (context) ต่าง ๆ เราอาจจะพบว่าสิ่งที่ เป็นสาเหตุของการอธิบายในบริบทหนึ่ง อาจกลายเป็นลักษณะผสมของสาเหตุ และผลลัพธ์ของการอธิบายในอีกบริบทหนึ่ง (1966: 241) และสิ่งที่ได้รับการนิยามว่า เป็นการอธิบายที่สมบูรณ์ในบริบทหนึ่ง อาจกลายเป็นรายละเอียดปลีกย่อย หรือเรื่องที่ไม่ตรงประเด็นในอีกบริบทหนึ่งก็ได้ (1959: 451) ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ ในบริบทใด ๆ ก็ตาม มันจะมีชนิดของข้อมูลที่แน่นอนจำนวนหนึ่งที่ถูกถือว่าจริงโดยมีพนักต้องสงสัย ดังนั้น การกล่าวอ้างถึงมโนทัศน์เรื่องการอธิบายและการวินิจฉัย ไม่ขึ้นกับบริบทใด ๆ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็เป็นเรื่อง ที่เหลวไหลไร้สาระ การกล่าวถึงบริบทที่เหมาะสมของการอธิบายในลักษณะนี้ก็เท่ากับเป็นการสมมติล่วงหน้า ถึงการมีอยู่ของระดับที่แน่นอนของความรู้ และ ความเข้าใจในบางส่วน

ของผู้ฟัง หรือผู้ซักถาม สิ่งนี้ทำให้มีผลติดตามมาโดยทันทีว่า มีความเป็นไปได้ของการให้คำอธิบายที่สมบูรณ์ และเราสรุปต่อไปได้อีกว่า จากระดับของความเข้าใจและความสนใจนี้ มันได้ไปชี้ดวงให้กับส่วนที่ขาดความเข้าใจและความสนใจ การอธิบายที่เราต้องการ นั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์กับขอบเขตที่ขาดแคลนเหล่านี้ มิใช่ขอบเขตอันอื่น ๆ หรือเป็นสิ่งที่เราเข้าใจแล้วอย่างดีเยี่ยม หรือเป็นส่วนที่เราไม่สนใจ (1962: 92 - 93)

นั่นก็คือ ในบริบทที่กำหนดให้แน่นอนอันหนึ่ง เราจะรู้ถึงประเภท (type) และข้อเท็จจริงที่จำเป็นของการอธิบาย ตัวอย่างของฟราสเซน ที่สามารถให้ความเข้าใจได้ดีในกรณีนี้ คือ เมื่อปราศจากบริบทที่เป็นตัวกำหนดคำถามแล้ว ข้อมูลต่าง ๆ ทั้งในตัวและโดยตัวของมันเองมิได้ถูกถือว่าการอธิบาย เช่นเดียวกับกับ คน ๆ หนึ่งไม่สามารถพูดได้ว่า 'แก่กว่า' หรือเป็น 'เพื่อนบ้าน' นอกเสียจากว่า เขาจะต้องอยู่ในความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ก่อน (Fraassen : 130) นั่นก็คือ อายุ 25 ปี ไม่ได้บอกกว่า 'แก่กว่า' หรือ 'อ่อนกว่า' เป็นต้น และเมื่อกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของบริบทมาให้ เราก็สามารถสร้างข้อเท็จจริงขึ้นมาในฐานะแห่งการอธิบายที่เหมาะสมและสมบูรณ์ โดยที่เราไม่ต้องสร้างกฎมาเพื่อการอธิบาย และเรายังสามารถปฏิเสธการกล่าวอ้างว่า ถ้าจะทำให้สมบูรณ์เราต้องทำมากกว่านี้ (1959: 450) ซึ่งก็เท่ากับปฏิเสธข้อเสนอของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎเลขที่เดียว

สำหรับเรื่องความเป็นภววิสัยของการอธิบาย ซึ่งดูเหมือนจะเป็นความจำเป็นของการเป็นศาสตร์ใด ๆ ก็ตาม สครีเวนอธิบายในประเด็นนี้ว่า ในการอธิบายประวัติศาสตร์ มันมิได้มีข้อจำกัดไว้ว่าการอธิบายนั้นต้องถูกวินิจฉัยโดยมาตรฐานแบบอัตวิสัยของการยอมรับด้วยลักษณะอันเร้าอารมณ์ล้วน ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เมื่อกล่าวว่า มีการเข้าใจปรากฏการณ์ประวัติศาสตร์มิใช่เป็นการกล่าวอ้างว่า บางคน (หรือกระทั่งทุกคน) คิดว่าเขาเข้าใจมัน แต่ทว่ามีเกณฑ์ภววิสัยที่ทดสอบความเข้าใจ (1959: 452) ดังนั้น (เมื่อพิจารณาประกอบกับเรื่องบริบท) การที่เด็กอายุ 2 ขวบไม่เข้าใจการอธิบายเรื่อง จุดดับบนดวงอาทิตย์ ก็ไม่มีเหตุผลที่จะไปทักท้วงว่าการอธิบายนี้ไม่เป็นที่น่าพอใจ สิ่งหนึ่งเป็น 'การอธิบาย' มิใช่ เพราะมันเป็นสิ่งที่เข้าใจได้สำหรับทุกคน ทว่าเป็นเพราะมันเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้ สำหรับกลุ่มคนที่มีความเข้าใจในระดับหนึ่ง เกี่ยวกับจุดดับบนดวงอาทิตย์ แต่ไม่เข้าใจว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร (1962: 95) เราจะเห็นว่า เกณฑ์แห่งความเข้าใจที่เป็นภววิสัยของสครีเวนนั้น ภววิสัยมิใช่เท่ากับทุกคนรู้ได้เท่ากันหมด แต่รู้ได้เฉพาะคนที่มีความรู้ในระดับหนึ่งอยู่แล้วเท่านั้น อาจกล่าวว่า เป็นเกณฑ์ภววิสัยที่มีลักษณะสัมพันธ์นั่นเอง นอกจากลักษณะนี้แล้ว ความเข้าใจมิได้ใช้เกณฑ์ทดสอบด้วยความสัมพันธ์ของถ้อยคำในภาษา (วากยสัมพันธ์) ดังเช่นที่กล่าวถึงในการอนุมานแบบนिरันัย ซึ่งถ้ากล่าวในความหมายนี้ก็เท่ากับว่าการอธิบาย

ต้องมีลักษณะเชิงประจักษ์ ไม่ใช่เป็นแบบความล้มพันธ์ของถ้อยคำในภาษา (1959: 452) เท่านั้น

สำหรับ สครีเว่น การอธิบายประวัติศาสตร์ เป็นการอธิบายแบบการอ้างถึงสัจภาวะ ซึ่งมีลักษณะของการอธิบายโดยมีต้องอ้างถึงความเป็นสาเหตุ แต่โดยเป็นการตีความเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในรูปแบบที่แน่นอน ที่เราเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี (1966: 241) การปฏิเสธการอ้างความเป็นสาเหตุว่าเป็นลักษณะของการอธิบายนั้น ทำให้นักประวัติศาสตร์ไม่ต้องสนใจในการสร้างเงื่อนไขเพียงพอขึ้นมาในการอธิบาย เพื่อแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์นั้น ๆ จำเป็นต้องเกิดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่คาดหวังได้ สครีเว่นอธิบายต่อไปว่า นักประวัติศาสตร์ใช้การอธิบายด้วยเงื่อนไขเพียงพอก็เพราะว่า เขาถือมั่นราวกับเป็นความจริง (axiomatic) ว่า มันจะต้องมีบางกลุ่มของเงื่อนไขปรากฏอยู่เพื่อนำมาซึ่งผลลัพธ์ (P.248) นอกจากนี้ สครีเว่นยังได้ปฏิเสธทั้งเงื่อนไขจำเป็นและเงื่อนไขเพียงพอในการอธิบายโดยเหตุผลที่ว่ามันมิได้เป็นสาเหตุที่แท้จริง (actual) ของเหตุการณ์ เช่น เจ้าพนักงานชันสูตรศพไม่ยอมรับว่า การตายของผู้เคราะห์ร้ายคนหนึ่งมีสาเหตุจากการเกิดของเขา ทั้ง ๆ ที่การเกิดนั้นเป็นเงื่อนไขเพียงพอของการตาย (P.257) จากจุดนี้ ข้อเสนอการวิเคราะห์ของสครีเว่น ก็คือ สาเหตุที่แท้จริงของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์หนึ่ง แม้ว่าจะมีหลาย ๆ สาเหตุดำรงอยู่คู่เคียงกัน ก็คือเงื่อนไขรบกวนที่เกิดขึ้นโดยมิได้คาดคิดไว้ และเงื่อนไขอันนี้เอง ที่ถือว่าเป็นการค้นพบ(สาเหตุ)ของผู้ค้นหา ปัจจัยที่ดำรงอยู่ในเงื่อนไขนี้ก็คือ (P.256)

1. เป็นการให้ความรู้และข้อมูลเพิ่มขึ้น (informative)
2. เป็นลักษณะสำคัญสำหรับภาวะตรงกันข้ามที่ตรงกับกรณี (relevance contrast) เช่นการตายกับการดำรงอยู่ก่อนการตาย ไม่ใช่กับการเกิด เพราะการดำรงอยู่ต่อไปเป็นสิ่งที่คาดหวังกันตามปรกติ และการตายอย่างกระทันหัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจริง

เมื่อพิจารณาประเด็นนี้ร่วมกับเรื่อง 'การขึ้นต่อบริบท' ของการอธิบาย สครีเว่น ได้อธิบายว่า การยกสาเหตุในบริบทจะชี้ให้เห็นเรื่องสองเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน คือ (P.254 - 255)

1. ประเภทของปัจจัยประกอบที่เราสนใจ การพิจารณาเรื่องประเภทแสดงออกโดยตรงถึง การเลือกสรรตัวสาเหตุ
2. สิ่งที่เราเรียกกันว่า 'ภาวะตรงกันข้าม' การพิจารณาในเรื่องนี้แสดงออกโดยการบ่งชี้ถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และนี่ก็เท่ากับเป็นการเลือกสรรสาเหตุโดยทาง

การเลือกสรรสาเหตุนี้เป็นประเด็นแกนกลาง ที่สครีเวนใช้ในการหักล้าง การใช้เหตุผลของผู้เสนอแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ เขาเสนอว่า นักประวัติศาสตร์มีหน้าที่เพียงการอธิบาย ซึ่งก็เท่ากับ เขามีหน้าที่เพียงเลือกปัจจัย(หนึ่ง)ที่เป็นไปได้มากที่สุด ที่จะ เป็นสาเหตุจากเหล่าปัจจัยที่ดำรงอยู่ ไม่ใช่จะต้องรู้บัญชีของสาเหตุที่เป็นไปได้ทั้งหมดของ ผลลัพธ์ที่กำลังศึกษา (P. 254) ในทางตรงกันข้าม การอธิบายเกิดขึ้นจากการกำจัดสาเหตุ ที่เป็นไปได้ออก (เพื่อหาสาเหตุที่แท้จริง) และยังมีใช้การประยุกต์ใช้กฎที่เป็นไปได้ในการ อธิบาย (P. 250)

การอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ มิได้แยกการอธิบาย กับ การวินิจฉัยการอธิบาย (justification) ทำให้มีการใช้ปะปนกัน หรือกระทั่งใช้แทนกัน และเมื่อแยกให้เห็น ความต่างเช่นนี้ ทำให้ความจำเป็นที่จะต้องอ้างถึงกฎในการอธิบายหมดไป (1959: 445, 1962: 88 - 92, 1963: 352) สครีเวน ได้พิสูจน์ต่อไปอีกว่าวิชาในอุดมคติของการใช้ แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ ก็คือฟิสิกส์ กระทั่งในวิชานี้ก็ตาม การอธิบายก็มิได้เป็น ไปตามตรรกของแบบการอธิบายนี้ เหตุผลของเขาก็คือ เมื่อเราต้องการอธิบายเหตุการณ์ หนึ่งที่เกิดขึ้น เราต้องเลือกกฎที่เหมาะสมจากกฎที่มีอยู่มากมาย มาใช้ในการอธิบาย สิ่งนี้ นำไปสู่การวินิจฉัยประเภท (type) ของการอธิบาย การวินิจฉัยนี้ต้องมีใช้ได้มาโดยการ อนุมานแบบนิรนัย จากกฎที่รู้อยู่แล้วอย่างแน่นอนที่เกี่ยวกับการแสวงหาการอธิบายของมนุษย์ นั่นก็คือ แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎที่กำลังพิจารณาอยู่นี้ มิได้ให้ทั้งเงื่อนไขจำเป็น และเพียงพอ ต่อการอธิบายในวิชาฟิสิกส์ ทำให้สรุปได้ว่า บางครั้งเราอธิบายด้วยการใช้ กฎได้ แต่ (1959: 461)

1. แบบการอธิบายอื่นก็ใช้ได้ และ อธิบายได้ดีเท่า ๆ กัน
2. การอธิบายด้วยการใช้กฎนั้น มิได้เป็นการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎเสมอไป

นอกจากปฏิเสธการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎแล้ว สครีเวน ยังได้ปฏิเสธผลที่ติด ตามมาจากมันด้วย นั่นก็คือ เขาปฏิเสธการให้การคาดการณ์ได้เท่ากับการอธิบาย หรือการ อธิบายจะสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อ มันสามารถนำไปใช้คาดการณ์ได้ด้วย (ดูรายละเอียด จากข้อ วิจารณ์ของเขา ต่อแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ - ข้อ 6) เดเรย์ ได้สรุปผลการ วิเคราะห์ของสครีเวน ว่า สครีเวนต้องการหลีกเลี่ยงปัญหาสองประการ เพราะ กฎสากล ต่าง ๆ ที่มีใช้ในการอธิบายประวัติศาสตร์นั้น เต็มไปด้วยข้อสงสัย และถ้าเลี่ยงไปใช้การ อธิบายด้วยกฎทางสถิติแทน ซึ่งล้มเหลวในการแยกสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นจากสิ่งที่กำลังอธิบาย มันก็ ล้มเหลวในการที่จะอธิบายว่า ทำไมสิ่งนั้นจึงเกิดขึ้นแทนที่จะเป็นสิ่งอื่น ๆ (Dray 1963: 78 - 79) ข้อเสนอของสครีเวนต่อการอธิบายประวัติศาสตร์ คือข้อความที่มีได้เป็นทั้งกฎ สากลและกฎทางสถิติ แต่เป็นข้อความสากลที่ลักษณะผสมเชิงตรรก (logical hybrid)

ของกฎทั้งสองประเภทนั้นรวมกัน (1959: 464) และ เขาเรียกข้อความนี้ว่า 'ข้อความ
ปทัสถานสามัญ' (normic statement)

ลครีเว่น ได้อธิบายลักษณะของข้อความนี้ไว้ค่อนข้างละเอียดดังนี้ คือ การที่มีบาง
ลักษณะของข้อความสากลและสถิติไว้ ทำให้อธิบายเหตุการณ์เฉพาะได้ดี มันได้รวมเอากฎ
ธรรมชาติต่าง ๆ บางข้อความที่แสดง ลักษณะความโน้มเอียง และ ค่าความน่าจะเป็นทาง
สถิติ กฎข้อบังคับ คำนิยาม และข้อความจำนวนหนึ่งที่เป็นปทัสถาน (normative) ในทาง
จริยศาสตร์ เมื่อรวมกันมีลักษณะเป็น การจำกัดความเชิงปทัสถาน (norm - defining)
และยังมีภูมิคุ้มกันเฉพาะ (selective immunity) ต่อตัวอย่างหักล้างที่ปรากฏได้ ข้อ
ความนี้มีใช้เป็นลักษณะที่ 'มิได้บ่งถึงสิ่งที่มีอยู่ในโลก' (analytic) เหมือน 'คนโสดคือ
คนที่ยังไม่แต่งงาน' และมีใช้เป็นลักษณะที่ 'บ่งถึงสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก' (synthetic)
เหมือน 'ปากกาวางอยู่บนโต๊ะ' เป็นต้น ตัวอย่างข้อความแบบนี้ของลครีเว่น คือ 'สี
เหลืองชนมเป็ยกปูนเป็นสีเหลืองด้านขนานที่มีด้านเท่ากันทุกด้าน' (1959: 464) จะเห็นว่า
ภาคขยาย (predicate) มีใช้ได้มาจากการวิเคราะห์เชิงตรรกจากภาคประธาน เหมือน
'ไม่ได้แต่งงาน' มาจาก 'คนโสด' แต่ สีเหลืองด้านขนานที่มีด้านเท่ากันทุกด้าน มีใช้ได้
มาจากการวิเคราะห์เชิงตรรกของสีเหลืองชนมเป็ยกปูน ทั้งนี้เพราะสีเหลืองอื่นก็มีลักษณะนี้
ได้ เช่น สีเหลืองจตุรัส ข้อความนี้ก็มิได้บ่งถึงสิ่งที่มีอยู่จริงในกาลาวภาคใด ๆ การเข้า
ใจคำต่าง ๆ ในประโยคก็ทำให้รู้ค่าความจริงได้

'ลักษณะภูมิคุ้มกันเฉพาะ' มีความหมายว่า ภายใต้สถานการณ์ที่แน่นอนบางอย่าง
ข้อความประเภทนี้อาจถูกพิสูจน์ว่าเท็จได้ (1959: 465) แต่การพิสูจน์ว่าเท็จในกรณีแบบนี้
ทำไม่ได้เหมือนแบบข้อความสากลทั่วไป เช่น การยก 'กาลสีขาว' มาหักล้างค่าความจริง
ของ 'กาทุกตัวมีสีดำ' เขาจึงเรียกประโยคแบบนี้ว่า มี 'ตรรกของข้อความทั่วไปที่ได้รับ
การพิทักษ์' (logic of guarded generalization) และเมื่อพิจารณาเทียบกับข้อ
ความสถิติ ข้อได้เปรียบกว่าก็คือ ข้อความสถิติมิได้อธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่มันอธิบาย เพียงแต่
กล่าวว่า มีบางสิ่งที่เป็น และบางสิ่งมิได้เป็นไปตามลักษณะที่แน่นอนอันหนึ่ง (P. 466) นั้น
ก็คือ บอกได้ว่า ในจำนวนคน 100 คน มีคนติดบุหรี่ 40 คน ไม่ติดบุหรี่ 60 คน (ถ้า
ข้อความสถิติบอกว่า มีคนติดบุหรี่ 40%) นั่นก็คือข้อความสถิติไม่สามารถถูกหักล้างด้วยตัว
อย่างค้านได้ (1963: 346) แต่ข้อความปทัสถานสามัญกล่าวว่า ทุกสิ่งเป็นไปตามลักษณะ
นี้ เว้นแต่ในกรณีที่มีเงื่อนไขพิเศษที่แน่นอนบางอย่างเกิดขึ้น หรือเรียกว่าภายใต้สถานการณ์
ยึดหยุ่นบางอย่าง และถึงแม้ว่า ข้อความแบบนี้ไม่สามารถลบล้างด้วยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดข้อ
ยกเว้นออกมาได้ชัด ๆ แต่มันก็ใช้ศัพท์ ที่เตือนให้รำลึกถึงความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งก็คือ
การวินิจฉัยที่ได้รับการฝึกฝนมาในเรื่องข้อยกเว้นต่าง ๆ (1959: 466) และด้วยลักษณะ

ดังกล่าวมานี้ ทำให้ข้อความปทัสสถานสามัญมีคุณค่ามากกว่าในฐานะที่เป็นฐานของการอธิบายการกระทำเฉพาะหนึ่ง ๆ (1963: 347)

ข้อความปทัสสถานสามัญบอกเราว่า ถ้าไม่มีสภาพการณ์พิเศษเกิดขึ้นในกรณีที่แน่นอนหนึ่งเหตุการณ์จะเป็นไปเช่นนี้ และการวินิจฉัยทางประวัติศาสตร์ก็ได้ถูกสร้างขึ้น (และเปิดทางให้แก่การพิสูจน์ให้เห็นจริง-verify) เพื่อให้เห็นว่า สภาพการณ์ยกเว้นนั้น ๆ มันมิได้เกิดขึ้น (1959: 467) ข้อความปทัสสถานสามัญอาจจะมีลักษณะเชิงประจักษ์ เป็นลักษณะที่จำเป็น หรือมีลักษณะเชิงประเมินค่า (evaluative-ในความหมายที่ตรงข้ามกับ descriptive) ข้อความเหล่านี้ มักจะใช้คำ เช่น 'ตามธรรมชาติ', 'อย่างเหมาะสม', 'ตามแบบอย่าง', 'มีแนวโน้ม', 'ควรจะ' หรือ 'น่าจะ' เป็นต้น (1963: 345) และเรามักจะพบบ่อย ๆ ว่า พฤติกรรมแบบปทัสสถานสามัญเป็นลักษณะร่วมที่มากที่สุด (P. 346)

เดรย์ ได้วิจารณ์ สครีเวน ว่า การอธิบายด้วยข้อความปทัสสถานสามัญของเขานั้น เดรย์เห็นว่า เป็นการอธิบายโดยการใช้ปทัสสถาน (norm) มากกว่า นั่นก็คือ สามารถที่จะรวมเข้ามาสู่แบบการอธิบายที่ เดรย์ เรียกว่า แบบ 'ความสมเหตุสมผล' (rational explanation) (Dray 1963: 80) และในปีเดียวกันสครีเวนได้ตอบข้อวิจารณ์นี้ โดยการอธิบายในรายละเอียดมากขึ้น ตัวอย่างของสครีเวน (1963: 341) คือ

1. X อยู่ในภาวะ C ณ เวลา T และ X ต้องการ D
2. ในภาวะ C การกระทำอันปรากฏต่อ X ที่จะเพิ่มความเป็นไปได้ของ D ให้มากที่สุด คือ A
3. X กระทำการอย่างสมเหตุสมผล ณ เวลา T
4. คนที่มีลักษณะสมเหตุสมผล (สครีเวน เพิ่ม 'อาจจะ' ในหน้า 342) กระทำสิ่งที่ปรากฏต่อ X ที่จะเพิ่มความเป็นไปได้ของการบรรลุความต้องการของ X

(ฉะนั้น) X กระทำ A ณ เวลา T

ประโยคปทัสสถานสามัญ (normic proposition) คือ ประโยคที่รวม 2 และ 4 คือ 'ในภาวะ C คนที่มีลักษณะสมเหตุสมผลจะกระทำ A ทั้งนี้เพราะ A ปรากฏต่อเขา ในฐานะที่จะทำให้การบรรลุเป้าหมาย D เป็นไปได้มากที่สุด นี่เป็นสิ่งที่เขาทำตามปรกติ แต่ในบางภาวะการณ์พิเศษ อาจมีสิ่งทำให้เขากระทำ A' ซึ่งก็ได้หักล้างการเป็นคนที่มีความเป็นเหตุผลของเขา (นี่คงเป็นเหตุผลที่เขาเพิ่ม 'อาจจะ' เข้าไปใน 4)

ในบทความเดียวกันนี้เอง สครีเวนได้ผลึกประเด็นการเสนอเรื่อง 'ปทัสสถานสามัญ' ให้ไกลออกไปอีก กล่าวคือ เขาได้เสนอว่า มันเป็นเพียงข้อความแบบเงื่อนไข (conditional) และมันเป็นความจริงที่สมบูรณ์ที่เดียวว่า มีข้อความปทัสสถานมากมาย ที่มีรูปแบบเงื่อนไข แต่การแปลง (จากรูปเงื่อนไขเป็นข้อความสากล) ที่เป็นประโยชน์ และให้มีลักษณะทั่วไปด้วยนั้น เป็นไปไม่ได้ ดังนั้น แทนที่เราจะพูดถึงการเคลื่อนที่ของวัตถุด้วยกฎธรรมชาติ เราสามารถพูดว่า 'ถ้าไม่มีแรงภายนอกกระทำต่อวัตถุแล้ว มันจะเคลื่อนที่เป็นเส้นตรง' และ นี้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้เคียงมากกับ (หรือเป็นผลที่แน่นอนของ) กฎสากลทั่วไปที่ว่า 'สำหรับวัตถุทุกชิ้นที่ไม่มีแรงภายนอกกระทำต่อมันจะเคลื่อนที่เป็นเส้นตรง' สครีเวนยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า โดยทั่วไปแล้วข้อความปทัสสถานสามัญจะถูกกำกับด้วยภาพขยายที่ซับซ้อน หรือระบุ (ชื่อ) ไม่ได้ แต่นี่เองที่เป็นกำเนิดของอรรถประโยชน์ของมัน ข้อความปทัสสถานสามัญสามารถอธิบาย หรือ ใช้คาดการณ์ได้ (เช่นเดียวกันกับลักษณะการอ้างความเป็นสาเหตุ) แม้ภายในขอบเขตอันจำกัด แต่เราทำได้แม้เมื่อขาดความรู้ในรายละเอียดที่จะทำให้เราสามารถสร้างประโยคแบบเงื่อนไข หรือสากล ที่สัมพันธ์กับมัน (1963: 347) เราใช้ข้อความปทัสสถานสามัญได้ โดยมีต้องระบุชัดถึงข้อยกเว้นต่าง ๆ ของมัน

ถึงจุดนี้สครีเวนได้สรุปว่า ข้อความปทัสสถานสามัญ เป็นข้อความทั่วไปในแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงสัจภาวะ และ การใช้ข้อความนี้ทำให้เราเกิดความเข้าใจ เพราะปัจจัยสองประการที่ดำรงอยู่ คือ

1. มีลักษณะที่สามารถทำความเข้าใจได้ (comprehensible) ทั้งนี้เพราะเป็นที่เข้าใจกันอยู่ก่อนแล้วว่า ทำไมจึงใช้ข้อความสากลอันนั้น หรือ มีความสมเหตุสมผลอย่างมากที่จะกล่าวว่ามันเป็นเช่นนั้น ซึ่งก็หมายความว่า อย่างน้อยที่สุด มันจะต้องไม่ไปขัดแย้งกับกฎทั่วไปที่เป็นที่เข้าใจกันแล้ว เป็นอย่างดี
2. เป็นที่เข้าใจได้นอกเหนือไปจากตัวอย่างอื่น ๆ ของมัน หรือ แสดงให้เห็นได้ว่า มีการอธิบายกรณีเฉพาะนั้น ๆ โดยอาศัยข้อความอีกอันหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีลักษณะเฉพาะ หรือ ทั่วไป ที่ก่อนหน้านี้ยังไม่เป็นที่รู้จักกัน หรือก่อนหน้านี้ยังมิได้เห็น 'พลังในการรวม' (combinatory power) ในการอธิบายของมัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะทั้งสองนี้ สครีเวน เรียกว่า 'ลักษณะเกี่ยวข้องที่ให้ความรู้เพิ่ม' (informative relevance) ซึ่งต้องมีอยู่ในข้อความสากลนั้น ลักษณะอันนี้ดำรงอยู่ และพลังการอธิบายของมันอาจเป็นเรื่องธรรมดา ทว่าจนกระทั่งก่อนถึงการอธิบาย มันได้ถูกมองข้ามไป (1963: 357) ดังนั้น การอธิบายแบบนี้ไม่ได้ให้อะไรที่ใหม่แก่เราทั้งสิ้นแต่มันก็บอกบางสิ่ง และ บอกบางสิ่งที่จริง แม้จะคลุมเครือและไม่ค่อยน่าสนใจ การอธิบายแบบนี้ไม่ลงรอยกับ

การนิลจจน์แบบนิรนัย แต่การนิลจจน์เช่นนั้น ไม่มีความจำเป็นแต่ประการใด (1959: 458)

ปัญหาที่ยิ่งประการหนึ่ง ก็คือ แม้ว่าบ่อยครั้งที่ข้อความปทัสถานสามัญได้ถูกรู้จัก และนำไปใช้ประโยชน์ ทว่าปราศจาก ความเป็นไปได้ในการที่จะระบุให้ชัดเจนถึงเงื่อนไขพิเศษทั้งหมดที่กำหนดความเป็นจริงของมัน (Scriven 1963: 358) อันนี้เปรียบได้กับ 'คนเล่นหมากรุกได้' กับ 'เขียนหมากรุก' ทั้งคู่รู้กฎการเล่นเหมือนกัน แต่ความต่างที่ คนหนึ่งเล่น 'เป็น' และ อีกคนหนึ่งเล่น 'เก่ง' สครีเวน อธิบายว่า นักเล่นผู้มีประสบการณ์ จะค่อย ๆ พัฒนาความสามารถของเขา ที่จะรับรู้ถึงกรณียกเว้นต่าง ๆ (p. 358) ที่ทำให้ เขาเล่นได้ดีกว่าคนอื่น ๆ แต่สิ่งนี้เขาไม่สามารถที่จะแสดงออกมาเป็นถ้อยคำในรูปประโยคที่คนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในลักษณะการเดียวกันได้อย่างเป็นภววิสัย และ อีกตัวอย่างหนึ่งของสครีเวน คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ยาที่ยิ่งใหญ่ อาจจะมีฝึกฝนให้นักเรียนของพวกเขา มีความสามารถที่เกือบจะทัดเทียมกับพวกเขา แต่พวกเขาสามารถที่จะสร้างเป็นกฎที่สามารถนำไปใช้ได้เล็กน้อยมาก และถึงแม้ว่าสร้างได้ มันก็มีได้อยู่ในรูปที่เราสามารถนำไปใช้ได้เช่นเดียวกันกับที่พวกเขาได้ใช้ (1959: 458)

สครีเวน ได้พยายามช่วยให้เข้าใจการอธิบายแบบนี้ โดยการเปรียบเทียบเขาเสนอว่า กรณีที่น่าสนใจที่สุด น่าจะได้แก่ การนำไปเทียบกับการดำเนินไปของเค้าโครงเรื่องในบทละคร หรือนวนิยาย นักวรรณคดีวิจารณ์บ่อยครั้งที่ได้สร้างเกณฑ์แห่ง 'ภาวะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้' ขึ้นมา (ในตอนแรก เขาเรียกมันว่า 'ภาวะหลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างเฉียบพลันตามสถานการณ์' - dramatic inevitability) และก็เป็นที่ยูกันว่า บทละครที่ดี ต้องดำเนินไปในทางที่ทำให้เราเกิดความทึ่ง ต่อการดำเนินเรื่องไปในแต่ละขั้น นั่นก็คือ ไม่สามารถจะคาดการณ์ได้ล่วงหน้าแต่ (ในขณะเดียวกัน) ก็จะเห็นว่า ขั้นต่าง ๆ ที่เรื่องได้ดำเนินมานั้น เป็นเรื่องที่ต้องเป็น นั่นก็คือสามารถอธิบายได้ เราจึงสรุปได้ว่า การทำนายประวัติศาสตร์มักจะมีอุปสรรค หรือเป็นไปได้ (เหมือนในบทละครที่ดี) แต่การอธิบายนั้น บ่อยครั้งที่เคยที่เป็นไปได้ดี และ บางครั้งก็มีความแน่นอนด้วย (1959: 470)

ปัญหาที่ สครีเวน ไม่เคยตั้งเป็นคำถาม หรือ ถ้าถามก็ไม่เคยตอบในงานทั้ง 4 ชิ้นของเขาเลย ก็คือว่า ลักษณะของตัวงานเขียนทั้งชิ้นใช้การอธิบายแบบนี้หรือ ? แต่เราตีความได้ จากตัวอย่างเปรียบเทียบ (ที่สครีเวน คิดว่า ดีที่สุด) ของเขา คือ บทละคร ถ้าพิจารณาจากจุดนี้ เราก็จะพบว่า นี่เป็นการก้าวจากขอบเขต ของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงลัจจภาวะ ไปสู่ การเขียนประวัติศาสตร์แบบ'พรรณานิยม' แต่ก็ดังเช่นกล่าวมาในตอนต้นว่า การเขียนประวัติศาสตร์แบบพรรณานิยมทั้งหมด ไม่ได้เป็นแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงลัจจภาวะ แต่แบบการอธิบายอันหลังเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนแบบแรก นั่นก็คือ

บางส่วนของ การเขียนในแบบแรก มีการเชื่อมต่อในทางตรรก กับแบบการอธิบายอันหลัง และนี่คือ จุดที่จะเรานำมาพิจารณา ในงานทางศิลปะไม่ว่าจะเป็นบทละคร หรือภาพเขียน สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญ ที่ทำให้คนเกิดความประทับใจ ซาบซึ้งนั้น มิใช่เป็นสิ่งที่เฉพาะที่อยู่ภายในงานชิ้นนั้น ๆ ทว่าสิ่งเฉพาะที่ความลุ่มลึกอันแน่นอนกับส่วนทั้งหมด และเกิดเป็นลักษณะเอกลักษณ์ของงานชิ้นนั้น ออกมาต่อผู้ชม ถ้าเปรียบกับการดูละคร คือสนใจทั้งเรื่อง มิใช่เฉพาะ 'ตอนจบ' เป็นอย่างไร ในเรื่องนี้แอทคินสันได้อธิบายว่า เป็น 'แรงยึดเหนี่ยวทางชนิด' (species of coherence) ที่มีลักษณะแผ่คลุมไปพร้อมกับความเป็นเอกภาพ ไม่มีสิ่งที่เกี่ยวข้องถูกละเลย และทุกสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องถูกขจัดออกไป ด้วยแรงยึดเหนี่ยวอันนี้เอง ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ และพลังแห่งการอธิบาย (Atkinson: 131) ที่จะไปจัดโครงสร้าง ขจัดส่วนไม่เกี่ยวข้อง และเพ่งไปยังปัญหาที่ถูกละเลยไว้ก่อนหน้า หรือปัญหาใหม่ที่เกิดจากข้อมูลใหม่หรือ เกิดจากการเปลี่ยนความสนใจ และ ทักษะในการมองปัญหาของชนรุ่นหลัง (P. 97) นั่นก็คือ การจัดวางให้ 'อดีต' มาอยู่ในส่วนทั้งหมดแบบชั่วขณะ (temporal wholes) หรือ เป็นสิ่งที่ถูกรวมอยู่อย่าง เป็นเอกภาพ (unified collection) (Danto 1965: 248) ดังนั้น การอธิบายเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ก็คือ การหาความเกี่ยวพัน (connection) ของมันกับส่วนทั้งหมด (ที่เป็นแบบชั่วคราว) หรือ อธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง (จากภาวะหนึ่งสู่อีกภาวะหนึ่ง - contrast state) โดยหาความเกี่ยวพันของสาเหตุในฐานะที่เป็น จุดจบของการเปลี่ยนแปลง ที่ขยายออกไปชั่วคราว (หมายความว่า ยังไม่จบ แต่หมดชั่วคราว ตามการตั้งปัญหา) (P. 235) ลักษณะแบบชั่วคราวนี้เอง ที่ทำให้วาทะของโคเรเซ่ ถูกนำมากล่าวถึงอยู่เสมอ โคเรเซ่ กล่าวว่า 'ประวัติศาสตร์ทั้งหมด เป็น ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน' ความหมายของเวลาที่เขาใช้นั้น มิใช่เป็นเวลาในแง่อภิปรัชญา แต่เป็นแง่จิตวิทยามากกว่า (Renier 1950: 29 - 30)

จุดที่ต้องระมัดระวังมากในที่นี้ คือ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับศิลปะแล้ว จะมีการตีความเลยเถิดไปถึงขั้นที่ว่า ประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ (unique) ไม่มีข้อความลากลปรากฏอยู่เลย เพราะข้อความลากลนั้นเป็นอประวัติศาสตร์ (non-historical) และยิ่งกว่านั้น ข้อความประเภทความเป็นไปได้ ก็นำมาใช้ไม่ได้เพราะมันเป็นประเภทย่อยอันหนึ่งของข้อความลากล (Miller 1981: 23) ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ไม่ถูกต้อง ข้อเสนอของแอทคินสันก็คือ การอธิบายทั้งหมดเป็นสิ่งลากล ทั้งนี้ก็เพราะ (มันเท่ากับ การกล่าวว่า) จะไม่มีเรื่อง (story) ใดเลย ที่สามารถจะถือได้ว่า เป็นการอธิบายเหตุการณ์ หรือสถานการณ์หนึ่งโดยปราศจาก (การถือว่า) เรื่องคล้ายกันต่อเหตุการณ์คล้ายกันนั้น เป็นการอธิบายด้วย และคำคล้ายนี้อาจจะถือว่าเป็นการต่างกันที่ระดับของรายละเอียดปลีกย่อย ที่ต้องไปดูในเหตุการณ์รูปธรรม (Atkinson: 129) และข้อคิดของแมนเดลบอม ในปี 1961 (ซึ่งดูเหมือนว่า มิลเลอร์ คงไม่ได้อ่าน) ที่ว่า ถ้าเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มี

ลักษณะเป็นเอกลักษณ์อย่างสิ้นเชิงแล้ว ก็ไม่มีเหตุการณ์ใดเลยที่เราสามารถบรรยายมันได้ และยิ่งน้อยลงไปอีกมาก หากจะใช้ในความหมายของการ 'อธิบาย' และนี่เป็นเกียรติที่นักทฤษฎีแนวอธิบายโดยการอ้างกฎ ควรจะได้รับในการชี้ถึงสิ่งนี้ (Mandelbaum 1961:53)

ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นแกนกลางที่สครีเวนเสนอในแบบการอธิบายของเขา คือการเสนอข้อความปทัสถานสามัญมาใช้ในการอธิบาย ที่เมื่ออยู่ในบริบทที่แน่นอน จะทำให้เห็นความเกี่ยวข้องและให้ความรู้เพิ่มแก่เรา โดยเฉพาะกรณีที่สาเหตุหนึ่งทำให้เกิด "ภาวะตรงกันข้าม" ที่ตรงกับกรณี (relevant contrast) ซึ่งมาจากการเลือกปัจจัยที่เป็นไปได้มากที่สุดในฐานะ "สาเหตุ" ที่แท้จริง

ดังนั้น โดยมีได้ตั้งใจ สครีเวนได้เสนอแบบการอธิบายที่ใช้ได้ 2 กรณี คือ กรณีที่เหตุการณ์ดำเนินไปตามตรรกะของข้อความสากล (ที่เราเรียกว่าปทัสถานสามัญ) และกรณีที่มิได้ดำเนินไปตามตรรกะนั้น ซึ่งจะพบต่อไปว่าในกรณีแรกจะถูกนักปราชญ์อื่นวิพากษ์วิจารณ์มาก และดูเหมือนจะมีประโยชน์น้อย แต่ในกรณีหลัง ผู้วิจัยคิดว่าเป็นประโยชน์มาก ในการอธิบายเหตุการณ์ที่แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎอธิบายไม่ได้ ข้อความนี้มีลักษณะทั่วไป และ อาจอยู่ในรูปประโยคเงื่อนไข ข้อความนี้มีลักษณะเด่น ที่ใช้กับการอธิบายเหตุการณ์เฉพาะได้ดี และทำให้การอธิบาย 'สมบูรณ์'

ข้อวิจารณ์แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงสัจภาวะ

เนื่องจากแบบการอธิบายนี้ มีลักษณะการนำเสนอ ในรูปแบบที่เป็นการผสมผสานดังที่สครีเวนได้กล่าวไว้ว่า มีลักษณะกลาง ๆ ระหว่างแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎที่ใช้ข้อความสากล และกฎทางสถิติ ในขณะที่เดียวกัน การอธิบายแบบนี้ก็ขึ้นกับบริบทที่มีลักษณะสัมพันธ์ และ ข้อความสากลที่เรียกว่า ปทัสถานสามัญ ก็ดูออกจะกว้างขวาง ไม่ได้มีการนิยามให้เฉพาะเจาะจงเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ แบบการอธิบายนี้จึงมีคนให้ความสนใจน้อย และเมื่อได้รับความสนใจก็จะเป็นบางส่วน กล่าวคือ เป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาปัญหาของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ เท่านั้น ข้อวิจารณ์ที่พบจึงมีลักษณะกระจายและเป็นประเด็นที่ไม่ใช่แกนกลางของปัญหานี้ หากแต่เป็นปัญหาของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ ซึ่งนี่ก็คงเป็นภาพสะท้อนได้ดี ถึงผลกระทบของ 2 แบบการอธิบายนี้ ต่อวิชาประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่า แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงสัจภาวะ ดูเหมือนมีความสำคัญน้อย และแยกไม่ออกจากลักษณะร่วมของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ ข้อวิจารณ์ต่อแบบการอธิบายนี้ ก็มีลักษณะเฉพาะและน่าสนใจ คือ

1. ประเด็นที่เป็นหัวใจของแบบการอธิบายนี้ ที่เรียกว่า เป็นจุดชี้ขาดความเป็นความตายของมันเลย ก็คือ ลักษณะที่สครีเวนเรียกว่า การผสมเชิงตรรก (logical hybrid) ของกฎสากล และ กฎทางสถิติ ที่มีใช้อย่างใดอย่างหนึ่งในทั้งสองอย่าง (1959: 464) ทั้งนี้เพื่อเลี่ยงปัญหาที่ตามมา จากการใช้กฎอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว คำเหล่านี้ มีลักษณะ 'หลวม' เช่น ตามธรรมชาติ อย่างเหมาะสม ตามแบบอย่าง มีแนวโน้ม ควรจะ หรือ น่าจะ เป็นต้น ดังนั้น หากเราพิจารณาตัวอย่างที่ว่า ถ้าอยู่ภายใต้เงื่อนไข C_j และ $C_k...$ แล้ว 'น่าจะ' เกิด X_n หากไม่มีคำว่า 'น่าจะ' อยู่ในข้อความข้างต้น ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า X เป็นผลจากตรรกของการอนุมานแบบนิรนัย หรือกล่าวได้ว่า C_j และ C_k เป็นเงื่อนไขเพียงพอของการเกิดขึ้นของ X ดังนั้น เมื่อมีคำว่า 'น่าจะ' ในข้อความข้างต้นนี้ (และ 'น่าจะ' นี้มิได้ส่อนัยยะในทางสถิติ ตามการนิยามของสครีเวน) คำ ๆ นี้ จึงต้องการคำอธิบายที่มากกว่าสครีเวนได้ให้มา กล่าวคือ เขาให้มาเพียงลักษณะกว้าง ๆ ว่า "มีบางลักษณะของข้อความสากล และข้อความทางสถิติ ซึ่งรวมความถึงกฎธรรมชาติต่าง ๆ บางข้อความที่แสดงลักษณะความโน้มเอียง คำความน่าจะเป็นทางสถิติ กฎข้อบังคับ คำนิยาม และกระทั่งข้อความจำนวนหนึ่งที่เป็นปทัสฐาน (normative) ในทางจริยศาสตร์ด้วย" (P. 464) การบอกที่มาของข้อความปทัสฐานสามัญนี้ มิได้เท่ากับเป็นการบอกความสัมพันธ์ของข้อความที่เป็นข้อสรุปและข้ออ้างว่ามีความสัมพันธ์กันแบบใด นั่นก็คือ X และเงื่อนไข C_j และ C_k ยังมิได้ถูกโยงให้เห็นความสัมพันธ์ นอกจากความต่อเนื่องในมิติของเวลาเท่านั้น ดังนั้น เดเรย์ (1963: 79) จึงเสนอว่า หากเราผลักข้อความแบบนี้ไปให้สุด เมื่อวิเคราะห์มันแล้ว ภาวะอันตรายบางอย่างจะตกอยู่กับมัน คือ การไถลเข้าไปสู่ทางใดทางหนึ่งใน 2 ทาง คือ 1) ทางที่เป็นการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎสากล หรือ กฎทางสถิติ หรือ 2) ทางที่เป็นการอธิบายโดยการอ้างความเป็นเหตุผล (rational explanation) ซึ่งสำหรับเดเรย์แล้ว การอธิบายที่แท้จริงต้องเป็นแบบที่ 2 นั่นก็คือ 'น่าจะ' เป็นการกระทำของผู้กระทำการที่มีความเป็นเหตุผล (rational agent) ทำให้การกระทำมีความเป็นเหตุผล (rational action) ด้วย ดังนั้น 'น่าจะ' นี้จะเทียบได้กับ 'เหมาะสม' (appropriate) นั่นเอง กล่าวโดยสรุปว่า สำหรับเดเรย์ แบบการอธิบายของสครีเวนนี้ก็คือ แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงความเป็นเหตุผล นั่นเอง

เอมเพล (1963) ได้วิจารณ์ข้อสรุปของเดเรย์ (ซึ่งมีผลกระทบต่อแบบการอธิบายของสครีเวนด้วย) ว่า การอธิบายของเดเรย์นั้น เป็นเพียงการแสดงเชิงบรรยาย (descriptive) (P. 101) และการแสดงให้เห็นว่า การกระทำอันหนึ่งนั้นมีความเหมาะสมหรือเป็นสิ่งที่ เป็นเหตุผลในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ นั้น มิได้เป็นการอธิบายว่า ทำไมมันจึงถูกกระทำเช่นนั้นในความเป็นจริง (P. 102) เอมเพลได้อ้างพาสมอร์ว่า การอธิบายโดยการอ้างถึง 'หลักแห่งการปฏิบัติ' หรือ 'เหตุผลที่ดี' ในตัวของมันเองแล้ว หาได้เป็นการอธิบาย

บายไม (Passmore 1958: 4) นั่นก็คือ สำหรับเอมเพล การอธิบายที่แท้จริงมีเพียงแบบเดียว คือ การอธิบายโดยการอ้างถึงกฎสากล หรือ กฎทางสถิติ เท่านั้น

2. ประเด็นของการเปลี่ยนจากกฎสากล มาเป็นข้อความแสดงเงื่อนไขของสครี-เว่นที่ว่า "สำหรับวัตถุทุกชิ้นที่ไม่มีแรงภายนอกกระทำต่อมัน มันจะเคลื่อนที่เป็นเส้นตรง" เป็น "ถ้าไม่มีแรงภายนอกกระทำต่อวัตถุแล้ว มันจะเคลื่อนที่เป็นเส้นตรง" หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับปัญหาแรก คือ ความสัมพันธ์ของข้ออ้างและข้อสรุป กล่าวคือ ถ้าการวิเคราะห์ของเอมเพลถูกต้อง ความสัมพันธ์นี้เป็นแบบนิรนัย การเปลี่ยนรูปแบบของสครีเว่นจากกฎสากล มาเป็นข้อความแสดงเงื่อนไข ก็มีไขประเด็นที่จะต้องพิจารณา

3. ข้อวิจารณ์การสรุปถึงลักษณะการใช้ข้อความปทัสสถานลามัญญ ที่สครีเว่นกล่าวว่า "ปราศจากซึ่งความเป็นไปได้ ในการที่จะระบุให้ชัดเจน ถ้าเงื่อนไขพิเศษทั้งหมดที่กำหนดความเป็นจริงของมัน แต่บ่อยครั้งที่มันถูกรู้สึกและนำไปใช้ประโยชน์" (1963: 358) ตัวอย่างเช่น การเล่นหมากรุกเก่ง ของ 'เซียนหมากรุก' และความรู้ด้านการใช้ยาของ 'ผู้เชี่ยวชาญด้านยาผู้ยิ่งใหญ่' ในกรณีเช่นนี้ความเชี่ยวชาญมีลักษณะเป็น 'ร่างแหของกรณียกเว้น' (network of exceptions) ที่ 'ซับซ้อนทว่าเข้าใจได้' (1959: 466) ดังนั้นเมื่อมาประยุกต์กับนักประวัติศาสตร์ ความเชี่ยวชาญที่ยากจะกำหนดให้แน่นอนนี้เอง สครี-เว่นคิดว่า ทำให้การอธิบายโดยการอ้างถึงกฎสากลเป็นไปได้ เกรย์ (1963) ก็ยอมรับแนวความคิดอันนี้ของสครีเว่น คือ การอธิบายต้องอ้างถึงความคิดที่ซับซ้อน ทว่าเข้าใจได้ หรือกล่าวว่า มีลักษณะที่ยังไม่ลงตัว (inarticulable) แต่ตรรกะของการอธิบายของสครีเว่นอันนี้ มิได้มีลักษณะใหม่ที่จะนำไปใช้ได้กับข้อความปทัสสถานลามัญญอันเป็นลักษณะสากล เพื่อที่จะใช้ในการอธิบาย ให้แตกต่างจากแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎสากล หรือ กฎทางสถิติ เพราะตัวปัญหาที่แท้จริงที่สครีเว่นยกขึ้นมานั้น ก็คือ "ข้อความสากล ที่ 'เข้าใจ' กันนั้น คืออะไร" (1963: 80) ต่างหาก มิใช่ว่า ไม่มีการใช้ข้อความในลักษณะนั้นเลย

ข้อวิจารณ์ต่อแบบการอธิบายของสครีเว่น ในลักษณะที่คล้ายกับแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ ทำให้อาจกล่าวว่า มันเป็นส่วนหนึ่งของแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ และแบบการอธิบายแม้แบบยังอธิบายได้ดีกว่า ส่วนแบบการอธิบายโดยการอ้างถึงลัจจภาวะที่เป็นลักษณะเฉพาะของมัน มิได้มีการวิจารณ์ใด ๆ และจะพบการใช้แบบการอธิบายนี้ด้วยคือ สมเด็จ ๙ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับลักษณะเช่นนี้ไว้ว่า "เหตุใดหนังสือพระราชพงศาวดาร ที่แต่งในมณฑลภาคพายัพแต่โบราณ จึงแต่งในภาษาไทยบ้าง และ แต่งในภาษาบาลีบ้าง (1) อันเหตุที่แต่งในภาษาไทยนั้นไม่ต้องอธิบาย ด้วยเข้าใจได้ง่าย เพราะภาษาไทยเป็นภาษาของชาวเมือง ผู้ที่แต่งหนังสือก็เป็นไทย การที่แต่งเป็น

ภาษาไทยย่อมเป็นธรรมดา (2) แต่เหตุที่แต่งเป็นภาษาบาลีนั้น เนื่องด้วย เรื่องตำนานพระพุทศศาสนาในประเทศนี้ จำต้องเล่าเรื่องประวัติของศาสนวงศ์ จึงจะทราบเหตุได้แจ่มแจ้ง" (2463 ก: 3) ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ออกมาจะได้ลักษณะดังนี้ คือ

ถ้าภาษาไทยเป็นภาษาของชาวเมือง และผู้ที่แต่งหนังสือก็เป็นไทย การที่แต่งเป็นภาษาไทยย่อมเป็นธรรมดา
ความเข้าใจในเรื่องประวัติของศาสนวงศ์ ที่เกี่ยวกับเรื่องตำนานพระพุทศศาสนาในประเทศไทย

(สรุป) หนังสือพระราชพงศาวดารที่แต่งในมณฑลภาคพายัพแต่โบราณ แต่งเป็นภาษาบาลี

การสรุปในช่วงนี้ มิได้เป็นแบบนิรนัย เพราะข้อสรุปที่ได้ตรงกันข้ามกับผลที่น่าจะเป็นของข้อความสากลที่เกี่ยวข้องในการอธิบายนี้ จุดที่สำคัญที่เป็นการแสดงออกของแบบการอธิบายนี้ก็คือ "ความเข้าใจ" ในเรื่องประวัติของศาสนวงศ์ ที่เกี่ยวกับเรื่องตำนานพระพุทศศาสนาในประเทศไทย และ เมื่อเข้าใจเรื่องนี้แล้ว เราก็จะทราบ "สาเหตุของการเปลี่ยนของภาษาเขียนได้อย่างแจ่มแจ้ง" ซึ่งจะเห็นว่า การอธิบายแบบนี้ เป็นการให้หลักฐานเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ เมื่อคำตอบของเหตุการณ์ที่ต้องการอธิบายตรงกันข้ามกับผลของการอนุมานแบบนิรนัยที่ได้จากข้อความสากล (หรือทั่วไป) และการอธิบายแบบนี้เองแหละที่เป็นการอ้างถึงลัจจภาวะ เพื่อที่จะเข้าใจเหตุการณ์ และให้คำอธิบายแก่เหตุการณ์ที่ต้องการการอธิบายนั้น

ผลของการศึกษาแบบการอธิบายต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแบบการอธิบายทั้ง 4 แบบที่พบในการนำเสนอทั่วไป ของนักปรัชญาประวัติศาสตร์ และที่นักประวัติศาสตร์ใช้ พร้อมทั้งข้อวิจารณ์ต่าง ๆ ในชั้นนี้ จะเป็นการสรุปลักษณะเฉพาะของแบบการอธิบายนั้น ๆ ที่แตกต่างไปจากแบบการอธิบายอื่น ๆ เพื่อที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์งานพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ในบทที่ 3 ต่อไป

แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงกฎ

U (กฎสากล เรียก Explanan หรือ Explican)

I (เงื่อนไขเบื้องต้นเฉพาะ)

E (คำอธิบาย เรียก Explanandum หรือ Explicandum)

หรือ

ทุก ๆ ครั้งที่มีเหตุการณ์ A จะเกิดเหตุการณ์ B
เกิดเหตุการณ์ A ขึ้น

ดังนั้น เหตุการณ์ B เกิดขึ้น

แบบการอธิบายโดยการจำลองอดีตขึ้นมาใหม่

X รู้ว่าอยู่ในสถานการณ์ Y และ X ต้องการ Z

X คิดว่า ในสถานการณ์ Y ถ้าต้องการ Z ต้องทำ A

X กระทำ A

หรือ

กษัตริย์ A รู้ว่า กษัตริย์ B จะคิดร้าย และ A ต้องการเป็นใหญ่

กษัตริย์ A รู้ว่า ในสถานการณ์ที่กษัตริย์ B จะคิดร้าย ถ้ากษัตริย์ A ต้องการ
เป็นใหญ่ต้องปราบกษัตริย์ B

ดังนั้น กษัตริย์ A ปราบ กษัตริย์ B

แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงหน้าที่

หน้าที่ (A) ในระบบ (S) ภายใต้โครงสร้าง (C) คือ ทำให้ (S) ที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม (E) สามารถดำเนินกระบวนการ (P) และ
ถ้า (S) ภายใต้โครงสร้าง (C) ในสภาพแวดล้อม (E) ไม่มี (A) อยู่ ก็จะทำให้ (S) ไม่สามารถดำเนินกระบวนการ (P)

(S) ภายใต้โครงสร้าง (C) จะต้องมี (A)

หรือ

หน้าที่ของ พิธีกรรม (A) ในชุมชน แบบเครือญาติ คือ ทำให้ชุมชน ที่มีความ
ขัดแย้ง สามารถรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิก

ถ้า ชุมชน แบบเครือญาติ ในสภาพที่มีความขัดแย้ง ไม่มีพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ ก็
จะทำให้ชุมชนไม่สามารถรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสมาชิกได้

ดังนั้น ชุมชนแบบเครือญาติ จะต้องมีพิธีกรรม (A)

แบบการอธิบายโดยการอ้างถึงัจฉภาวะ

N (ข้อความปทัสฐานสามัญ หรือ normic statement)

A (หลักฐานเพิ่มเติมประกอบที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ -E)

-E (เหตุการณ์ที่ไม่เป็นไปตาม N)

หรือ

ปรกติทุกประเทศจะต้องมีวีรบุรุษที่ปรีชาสามารถ ทั่วประเทศชาตินิยมค้ำขัน
ถ้าทราบประวัติศาสตร์ของประเทศ T โดยละเอียด จะรู้ว่า คนเก่ง ๆ ถูกฆ่า
ตายหมด

ดังนั้น ประเทศ T ขาดวีรบุรุษที่ปรีชาสามารถ เลยเสียเอกราชมาจนปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย